

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ДЗВО
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

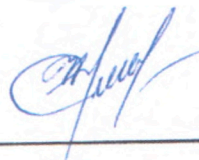
ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри ПП та М
Юлія ГЕРАСИМЕНКО
(підпис)
« 12 » _____ 2025 р.
(дата)

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ»**

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «магістр»
Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність: 053 Психологія
Освітньо-професійна програма «Психологія»

Здобувачка вищої освіти
групи ПС-23-12-зМ

ЄРИШ Наталія Леонідівна

(підпис)

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук

ПАВЛИК Наталія Володимирівна (підпис)

Біла Церква 2025

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: Єриш Наталія Леонідівна, група ПС-23-12-зМ

Назва: Психологічні засади професійного самовизначення старшокласників

Керівник: Павлик Наталія Василівна

Підрозділ: кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Коефіцієнт подібності 1: 21.3%

Мікропробіли: 0

Заміна букв: 3

Інтервали: 0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

☒ Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

☐ Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

☐ Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Висновок:

Кваліфікаційна робота Єриш Н.Л. має достатній рівень оригінальності окремих фрагментів тексту, який є результатом власних досліджень. Використані ідеї, результати і текстові висновки мають посилання на вірогідне джерело.

Дата 09.05.2025р.

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України:

Підпис

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Кафедра педагогіки , психології та менеджменту

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 053 Психологія, освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

 д.е.н., доцент Юлія ГЕРАСИМЕНКО

« 3 » січня 2025 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧЕВІ ОСВІТИ

Єриш Наталії Леонідівні

1. Тема роботи: Психологічні засади професійного самовизначення старшокласників

керівник роботи Павлик Наталія Василівна

затверджені наказом БІНПО від «3» січня 2025 року №01-06/03

2. Строк подання здобувачем освітньої роботи «2» травня 2025 року

3. Вихідні дані роботи закони, нормативно – правові акти , наукові праці, публікації актуальних періодичних видань та веб ресурсах, монографії зарубіжних та вітчизняних вчених з досліджуваних питань, власні спостереження.

4. Перелік питань , які потрібно розробити:

Кваліфікаційна робота складається з основної частини і додаткової.

Основна частина містить такі структурні елементи :вступ, сутність (3 розділи). Висновки та рекомендації, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1. Теоретико – методологічні засади професійного самовизначення старшокласників – складається з 3 підрозділів:

1.1. Поняття професійного самовизначення та історія його розвитку.

1.2. Проблема професійного самовизначення як основного психологічного новоутворення старшокласників.

1.3. Особливості професійного самовизначення старшокласників в епоху глобальних світових змін.

РОЗДІЛ 2 Емпіричне дослідження психологічних засад професійного самовизначення старшокласників на сучасному етапі - складається з 3 підрозділів:

2.1 Психодіагностичний комплекс дослідження психологічних засад професійного самовизначення старшокласників.

2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження.

2.3 Сучасна професійна орієнтація, як наскрізний процес, через опанування старшокласникам ижиттєво необхідних навичок.

РОЗДІЛ 3 Супровід професійного самовизначення старшокласників у закладах освіти - складається з 3 підрозділів:

3.1 Основні тенденції, виклики та перспективи українського ринку праці на сучасному етапі.

3.2 Профорієнтація як складова реформи Нової української школи.

3.3 Рекомендації педагогічним працівникам щодо створення умов для цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників

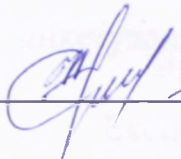
5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Павлик Н.В. доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	22.01. 2025 р. 	22.01. 2025 р.
Розділ 1	Павлик Н.В. доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	11.02.2025 р. 	11.02.2025 р.
Розділ 2	Павлик Н.В. доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	26.02.2025 р. 	26.02.2025 р.
Розділ 3	Павлик Н.В. доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	12.03. 2025 р. 	12.03. 2025 р.
Висновки	Павлик Н.В. доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту БІНПО	27.03.2025 р. 	27.03.2025 р.

6. Дата видачі завдання 22.01.2025 року

СТАНДАРТНИЙ ПЛАН

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Узгодження теми , складання змісту.	лютий	виконано
Вивчення літературних джерел	лютий	виконано
Збирання матеріалу в закладі освіти.	лютий	виконано
Обробка матеріалу	лютий	виконано
Виконання розділу 1.	лютий	виконано
Виконання розділу 2.	березень	виконано
Виконання розділу 3.	квітень	виконано
Формулювання висновків	квітень	виконано
Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії перевірки на плагіат	травень	виконано
Подання роботи на кафедру.	травень	виконано

Мент Н.Л.Єриш

(підпис)

Виконавець роботи Н.В.Павлик

(підпис)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна роботи 152 с., 5 рис., 82 літературних джерела, 7 додатків.

Об'єктом дослідження є професійне самовизначення.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні засади професійного самовизначення старшокласників. Та розробити методичні рекомендації щодо психолого – педагогічного супроводу професійного самовизначення старшокласників.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, узагальнення і систематизація теоретико-методологічних основ досліджуваної проблеми, теоретичне моделювання та проектування; емпіричні – психодіагностичні методи дослідження: методика Дж.Голланда на визначення професійної спрямованості, Методика для виявлення професійних нахилів особистості (Л. Йовайши), тест «Класифікація професій за предметом праці» (Є.Клімов), анкетування.

Експериментальна база дослідження: дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі Фастівського академічного ліцею №9.

Наразі Україна стоїть на порозі глобальних змін, що передбачають відмову від старої та створення нової парадигми освіти . Ці зміни кардинально впливають і на ринок праці. В цих умовах учнівство має бути готовим до швидкої адаптації, креативності, неперервного навчання та свідомого професійного вибору. Сучасна школа має підготувати освідчених, відповідальних громадян і патріотів, інноваційність мислення яких сприятиме розвитку країни в ХХІ ст.

У кваліфікаційній роботі розкрито психологічні засади професійного самовизначення учнів старших класів, а також забезпечення їх психологічної готовності до самостійного вибору професії.

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати в ході планування, організації та проведення профорієнтаційної роботи в закладах освіти.

Ключові слова: психологічні особливості, професійне самовизначення, психодіагностичні методики.

ABSTRACT

Qualification work 152p., 5 figs., 82 literary sources. The object of research is professional self-determination.

Purpose: to theoretically substantiate and empirically investigate the psychological foundations of professional self-determination of high school students. And to develop methodological recommendations for psychological and pedagogical support of professional self-determination of high school students.

Research methods: theoretical analysis, generalization and systematization of theoretical and methodological foundations of the problem under study, theoretical modeling and design; empirical - psychodiagnostic research methods: J. Holland's method for determining professional orientation, Methodology for identifying professional inclinations of a person (L. Jovaisi), test "Classification of professions by subject of work" (E. Klimov), questionnaire.

Experimental basis of the study: the research and experimental work was carried out on the basis of Fastiv Academic Lyceum №9. Currently, Ukraine is on the verge of global changes that involve abandoning the old and creating a new paradigm of education. These changes have a dramatic impact on the labor market. In these conditions, students must be ready to adapt quickly, be creative, continuously learn, and make conscious professional choices. A modern school should prepare educated, responsible citizens and patriots whose innovative thinking will contribute to the development of the country in the twenty-first century.

The qualification work reveals the psychological foundations of professional self-determination of high school students, as well as ensuring their psychological readiness for independent choice of profession. It is recommended to use the materials of the qualification work in the course of planning, organizing and conducting career guidance work in educational institutions.

Keywords: psychological features, professional self-determination, psychodiagnostic methods.

АНОТАЦІЯ

Єриш Н.Л. «Психологічні засади професійного самовизначення старшокласників».

Кваліфікаційна робота магістра на правах рукопису БІНПО ДЗВО «ОМО» , Біла Церква, 2025, 146 с.

У кваліфікаційній роботі розкрито психологічні засади професійного самовизначення старшокласників в умовах закладу освіти, а також забезпечення формування їх психологічної готовності до самостійного вибору професії.

Приклична значущість роботи полягає в обґрунтування психологічних умов формування психологічної готовності старшокласників до самостійного вибору професії та розроблена відповідна модель орієнтовних заходів її формування.

В роботі обґрунтовано методичні рекомендації для практичних психологів та педагогічних працівників щодо організації профорієнтаційного простору в закладах загальної середньої освіти.

ABSTRACT

Yerush N. L. Psychological principles of professional self – determination of high school students

Master's qualification work on the rights of the manuscript BINPO DOVO "OMO", Bila Tserkva, 2025, 146 p.

The qualification work reveals the psychological principles of professional self – determination of high school students in the conditions of an educational institution, as well as ensuring the formation of their psychological readiness to independently choose a profession.

The practical significance of the work consists in substantiating the psychological conditions for the psychological readiness of high school students to independently choose a profession and developing an appropriate training.

Methodological recommendations for practical psychologists, social pedagogues, and classroom teachers regarding the order of work in general education institutions are substantiated in the work.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
 NATIONAL ACADEMY OF PEDAGOGICAL SCIENCES OF UKRAINE
 ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
 SIHE «UNIVERSITY OF EDUCATIONAL MANAGEMENT»
 БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
 BILA TSEKVA INSTITUTE OF CONTINUOUS PROFESSIONAL
 EDUCATION

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту
 Department of Pedagogy, Psychology and Management

ВІДГУК КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу магістранти Єриш Наталії Леонідівни
«Психологічні засади професійного самовизначення старшокласників»
 студентки 2 курсу магістратури, групи ПС-20-12-ЗМ спеціальності 053
 «Психологія» освітньої програми «Психологія»

Єриш Наталії Леонідівни

Кваліфікаційна робота магістрантки «Психологічні засади професійного самовизначення старшокласників» є ваговою та актуальною. Також має наукову новизну та охоплює широке коло теоретичних та прикладних положень щодо ключових компетентностей НУШ, на яких має базуватися професійна орієнтація в сучасній профільній школі.

В роботі розкрито психологічні засади професійного самовизначення учнів старших класів, а також забезпечення формування їх психологічної готовності до вибору майбутньої професії. Акцентовно увагу на осучасненні професійної орієнтації, як наскрізного процесу, що розвиває в дітях сучасні знання та компетентності, а головне — дає віру в себе і свої сили, адже, сьогодні діти прагнуть самостійно і свідомо робити вибір та розуміти його наслідки і школа покликана створити цілісні умови для повної реалізації цього прагнення.

Авторкою розкривається важливість ролі дорослих у створенні позитивного мотиваційного простору для старшокласників щодо вибору професії та шляху, що відповідає їх інтересам, здібностям, можливостям та цінностям, а також враховування вимог, які ставить професія до людини.

Матеріали представлені у змісті кваліфікаційної роботи можуть бути використані у старшій школі для розробки логічної та узгодженої програми з професійної орієнтації сучасної молоді орієнтованої на формування компетентностей для успішної самореалізації їх в суспільстві.

Кваліфікаційна робота Єриш Н.Л. є відносно завершеним науковим дослідженням, яке має теоретичне і прикладне значення, у більшості відповідає вимогам, що висуваються до магістерських робіт, а її авторка заслуговує на позитивну оцінку – 82 добре.

Керівник кваліфікаційної роботи магістранки:

докторка психологічних наук, професорка кафедри педагогіки,
психології та менеджменту БІНПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України

Наталія ПАВЛИК

28.04.2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ...	17
1.1 Поняття професійного самовизначення та історія його розвитку...	17
1.2 Проблема професійного самовизначення як основного психологічного новоутворення старшокласників.....	29
1.3 Особливості професійного самовизначення старшокласників в епоху глобальних світових змін.....	37
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	44
2.1 Психодіагностичний комплекс дослідження психологічних засад професійного самовизначення старшокласників.....	44
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	48
2.3 Сучасна професійна орієнтація, як наскрізний процес, через опанування старшокласниками життєво необхідних навичок.....	54
Висновки до другого розділу.....	60
РОЗДІЛ 3 СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	62
3.1 Основні тенденції, виклики та перспективи українського ринку праці на сучасному етапі.....	62
3.2 Профорієнтація як складова реформи Нової української школи.....	67
3.3 Рекомендації педагогічним працівникам щодо створення умов для цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників.....	70
Висновки до третього розділу.....	82
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

На сьогодні в нашій державі відбуваються складні зміни у політичній, економічній, соціальній, культурній, освітній та військовій сферах. Головним чином це пов'язано з інтеграцією у світову спільноту формуванням нових ринкових відносин та сприяло зміні умов професійної діяльності. У зв'язку з цим ми змушені переглядати та вдосконалювати існуючі традиційні форми та методи підготовки молоді до самостійного та свідомого вибору майбутньої професії.

Правильно обрана професія для старшокласника є вагомим аргументом не лише з позиції визначення індивідуальних планів на майбутнє, але й з точки зору розвитку суспільства в цілому. Професійне самовизначення особистості полягає у знаходженні можливостей для самореалізації, особистісних сенсів у професійній діяльності, що регулюється ринком праці та запитами суспільства

Сьогодні ми стоїмо на порозі змін, що передбачають відмову від старої та створення нової парадигми освіти. Ці зміни кардинально впливають на ринок праці, де буде недостатньо мати стандартний набір знань і умінь – випускники закладу загальної середньої освіти мають бути готовими до швидкої адаптації, креативності та неперервного навчання. В цих умовах учнівство має усвідомлювати рівень власних здібностей для пошуку оптимальних варіантів професійного розвитку.

Традиційно, обираючи майбутню спеціальність, випускники шкіл обирають вищий навчальний заклад, щоб отримати престижну і високооплачувану роботу. Тому маємо сумну статистику, яка говорить про те, що більше п'ятдесяти відсотків випускників вишів не працюють за фахом, або взагалі не працюють. Так само змінюється і попит на «престижні» та «авторитетні» спеціальності на ринку праці. Сьогодні в старших класах середньої школи передбачається профорієнтаційний відбір

майбутньої професії, який потрібно вдосконалювати, ураховуючи вимоги і потреби сьогодення.

Сучасний, конкурентоспроможний випускник закладу загальної середньої освіти має бути готовим до суспільних викликів і розуміти, що відбудовувати і розвивати економіку сьогодні маємо за принципами сталого розвитку, в конкурентних умовах. Для цього потрібно мати навички критичного мислення, ініціативність, здатність приймати рішення щоб змінювати навколишній світ. Бути цілісною особистістю та патріотом України з морально – етичними принципами.

Пріоритетними навичками сьогодні є аналітичне та креативне мислення, використання штучного інтелекту та оброблення великих обсягів даних, лідерство, стійкість, соціальний вплив, гнучкість, допитливість та навчання впродовж життя. Наразі уже не актуально мати великий багаж знань, бути дисциплінованим і слухняним.

Тобто, щоб бути успішним у цьому світі, що швидко змінюється, необхідно постійно вчитися, бути гнучким, адаптивним, ініціативним, критично мислити та працювати з великими обсягами інформації.

Проблема професійного самовизначення особистості тіснопов'язана з проблемою вибору професії. Цією проблемою займалися як вітчизняні так і зарубіжні дослідники, а саме: Л. Гуцан, Д.Закатнов, О. Ігнатович, Е.Зеєр, З.Охріменко, О.Морін, М. Пряжніков, С.Чистякова, Н.Сургунд, Є.Клімов, О.Онаць, Н. Побірченко, Б.Федоришин, В.Кобченко, В.Синявський, О.Вітковська, Н.Гончарова, А.Лукіянчук, С.Поліщук, М.Садова, Г.Таурова – Осика, Р.Бернс, Л. Божович, О.Власова, Д.Долинська, Л.Виготський, Н.Павлик, І.Бех, І.Кон, Г.Костюк, А.Мудрик, А. Маслоу, Г. Балл, З.Огороднійчук, Д. Сюпер, С. Фукуяма, Д. Голланд, І. Баріхашвілі, Е. Гінзберг та інші.

Об'єкт дослідження – професійне самовизначення старшокласників.

Предмет дослідження - психологічні засади професійного самовизначення старшокласників.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні засади професійного самовизначення старшокласників.

Гіпотеза дослідження: допускаємо, що усвідомленому вибору професії старшокласниками сприятиме системна профорієнтація.

Завдання дослідження:

1. Вивчити та проаналізувати літературу з даної тематики.
2. Охарактеризувати основні засади професійного самовизначення старшокласників.
3. Провести емпіричне дослідження психологічних засад професійного самовизначення старшокласників.
4. Розкрити основні шляхи удосконалення професійної орієнтації старшокласників в умовах реалізації реформи НУШ.

Методологічна основа дослідження: методологічною основою дослідження стали вихідні положення про психологічні проблеми професійного самовизначення (Є. Зеєр), соціально-психологічні фактори професійного самовизначення (Є.Клімов); психологічні особливості вибору професії у підлітковому віці (Л. Мітіна, М.Гінзбург); закономірності психічного розвитку особистості у ранньому юнацькому віці (Р.Бернс, Л. Божович, О.Власова, І.Кон, Г.Костюкта інші)

Методи дослідження: теоретичний аналіз, теоретичне моделювання та проектування , узагальнення та систематизація теоретико – методологічних засад досліджуваної проблеми, емпіричні та психодіагностичні методи дослідження: методика Дж.Голланда на визначення професійної спрямованості, Методика для виявлення професійних нахилів особистості (Л. Йовайши), тест «Класифікація професій за предметом праці»(Є.Клімов), анкетування.

Експериментальна база дослідження: дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі Фастівського академічного ліцею №9 – 50 учнів десятих класів.

Практична значущість дослідження. Результати дослідження і зроблені висновки можуть бути використанні для консультаційної, адаптаційної та просвітницької роботи в закладах загальноїсередньої освіти.

Структура роботи: вступ, три основні розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використанихджерел та додатки.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1 Поняття професійного самовизначення та історія його розвитку

Професійне самовизначення особистості доцільно розглядати як одну з частин її цілісного індивідуального самовизначення. Тому першочергово необхідно розібратися у психологічному змісті цього поняття. Складнощі теоретичного аналізу цієї проблеми виникають через те, що термін «самовизначення» в психологічній літературі вживається в досить різноманітних значеннях. Це залежить, по-перше, від того, як різні автори трактують психологічний зміст процесу індивідуального самовизначення особистості, а по-друге, від акцентів, які робляться на певних аспектах вивчення цих процесів в різних напрямках психології.

Поняття «самовизначення» трактують як результат вибору індивідумом своїх поглядів та засобів для самостійного існування в певних життєвих умовах, вважаючи його основним механізмом набуття та прояву особистістю, яка символізує свободу і самовизначення.

Стає важливою частиною прийняття життєво важливих рішень, суть цього процесу полягає в активному визначенні та підкріпленні індивідуальної позиції особистості. Результатом процесу самовизначення є визначення особистістю своїх цілей, напрямків і способів діяльності, а також здатність до цього, наполегливість у досягненні мети.

У давні часи філософи зауважили, що раціональне застосування особистісного потенціалу приносить вигоду не лише самій людині, але й може мати значний позитивний вплив на суспільство. Протягом усіх епох основна професія людини суттєво впливала на рівень її забезпечення, визначала її позицію в суспільстві, соціальний статус, стиль життя та формувала її світогляд.

Стародавній філософ Платон підкреслював, що кожна людина повинна займатися тією діяльністю, яка є корисною для держави, проте не будь-якою,

а лише тією, до якої вона найбільше пристосована згідно зі своїми природними здібностями. Платон підкреслював значення тестування дітей, яке дозволяє виявити не тільки їхній інтелектуальний рівень, але й їхні схильності та таланти, що можуть вплинути на майбутню професійну діяльність.

В перше десятиліття XX століття починають активно досліджуватися у якості об'єкта наукового дослідження психологічних аспектів процесу професійного відбору.

У розвитку професійної орієнтації як сфери наукового знання.

На цей час виокремлюють три етапи:

- розширення профорієнтації в контексті психотехніки;
- розвиток профорієнтації в контексті психології праці;
- розвиток професійної орієнтації в контексті психології професій.

Психотехніка – це напрямок, що зародився в психології наприкінці XIX століття, і його метою є надання психологічної підтримки в розв'язанні проблем, що виникають у науковій організації праці, зросло.

Завдання, що виконувала психотехніка:

- оптимізація трудових ресурсів, методів і умов роботи;
- зменшення показників аварій и травм.
- поліпшення процесу виробничого навчання [20, с. 34]

Другий етап розвитку профорієнтації асоціюється з формуванням самостійності., наукова сфера знань – психологія праці. Представниками даної групи: М. Вебер, А. Файоль, Э. Мейо, А. Маслоу и Ф. Херцберг та інші. На цьому етапі вирішувалися:

- дослідження особливостей розвитку та прояву психіки людини під час трудової діяльності.
- вивчення питань, що стосуються професійного відбору, профорієнтації та трудової експертизи [10, с. 41];

Третій етап розвитку профорієнтації асоціюється з появою нової

сфери знань - психологія професійної діяльності. Її етап розвитку розпочався у 70-х роках ХХ століття, у період, коли в психології праці та індустріальній психології почали виокремлюватися нові напрямки.

Проблема, що стосується дослідження зв'язку між людиною і її професією.

Відокремлення психології професій як самостійної галузі знань пов'язують із тим, що на сучасному етапі спостерігається зміна акцентів у системі взаємин «людина-професія». Раніше основною увагою було адаптування людини до конкретної професії, тоді як наразі актуальною є проблема взаємозв'язку людини не лише з окремою професією, а й із світом професій в цілому.

На сьогоднішній день існують суттєві наукові результати, отримані зарубіжними експертами, зокрема Дж. Голланд (США) розробив систему професійної орієнтації для молоді.

Науковці з Німеччини Х. Арімонд, Л. Буссхофф, Е. Ваннак, В. Герцог, Х. Дібберн, С. Декан, М. ЛумпеНоєншвандер, Б. Майєр, Г. Ратчинський, К. Шобер, Ф. Штрук, Й. Шуді та інші дослідники обґрунтували і реалізують систему професійної орієнтації в навчальних закладах різноманітних типів; Фукуяма (Японія) створив систему професійних тестів для учнів.

Теоретично та практично важливими є також проведені дослідження. Безліччю іноземних дослідників стосовно створення умов для усвідомленого вибору професії особою (А. Е. Адлер Берн, Л. Бонцорі, Е. Гінзберг, Ф. Парсонс, Д. Сьюпері, К. Хорні та інші досліджували вплив системи ціннісних орієнтацій особистості на професійне самовизначення (Д. Берлінгер, Р. Белл, Б. Бол, Д. Перефразировать текст "Брупер, К." можнокак "Автор: К. Брупер." Вальтер, Р. Вільямс, Р. Інглегарт, М. Кон, Н. Кейдас, С. Кейні, А. Маслоу, Абрахам. Ньюмен, К. Роджерс, Б. Скіннер, Т. Э. Терман та інші; різновиди методів організації освіти, спрямовані на підготовку учнів до професійного самовизначення (Д. Адам Р. Брунер, А. Конечно! Пожалуйста, предоставьте текст, который вы хотите, чтобы я перефразировал. Вотс, Дж. Кіллен, Дж. 8

Конанг, В. Микліс, М. Ритлук, Р. Сліппері, Х. Фукс, В. Цифроїнд та інші; стратегії формування професійного самовизначення учнів через зміцнення ціннісно-моральної основи (В. Бенетт, Л. Лікона, В. Пери, К. Резн, Д. Френкель та інші особи.

Теорії особистості (К. Дж. Роджерс Сьюпер, Л. Тайлер, Д. Тідемана, Д. Холланд та інші дослідники аналізують професійне самовизначення як процес втілення «Я-концепції» і вивчають, як самосвідомість впливає на професійний розвиток.

Розробники мотиваційних теорій, такі як В., Врум, А. Маслоу, Абрахам. Е. ХерубергРоута і інші. акцентують увагу на суб'єктивних особистісних чинниках професійного самовизначення.

Теоретичні та методологічні аспекти професійного самовизначення особистості також аналізувалися сучасними науковцями, такими як Г. Балл, Н. Пряжніков, К. Платонова: психологічно-педагогічні засади розвитку у старшокласників готовності до вибору професії (Н. Побірченко. Федоришин, І. Чечель, П. Шавіра); технології стимулювання професійної та індивідуальної ідентифікації, методичні принципи профорієнтації (Л. Гуцан, Д. Закатнов, Л. можноперефразироватькак "Л. Закатнов". Йовайша, Є. Клімов, Г. Левченко, О. Мельник, С. Осадчий, М. Піддячний та інші; способи стимулювання професійного та особистісного самовизначення, методичні засади профорієнтації Т. Бабко, І. Волощук, А. Корсун, О. Моріна, А. Назарчук, М. Шабдінова та інші також проводять дослідження різних аспектів професійної орієнтації учнівської молоді та дорослих.

Українські наукові заклади: лабораторія професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, відділ технологічної освіти та допрофесійної підготовки Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, відділ професіології та психолого-педагогічної діагностики Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України.

Теоретичні аспекти, проблеми самовизначення часто асоціюються з питаннями розвитку особистості та її самосвідомості (І. Кон, І. Чеснокова), а також із проблемою самореалізації особистості (І. Гічан, В. Ф.). Сафін П.П. Соболев), питаннями соціальної зрілості та формування життєвої позиції (Л. Коган, А. Мудрик, з урахуванням специфіки психічний розвиток особистості у ранньому підлітковому віці, а також процеси формування світогляду, соціалізації та вибору професійної сфери діяльності (Р. Берне, Л. ...). Божович, О. Власова, І. Кон, Г. Костюк А. Мудрик та інші.

Божович підкреслює, що вибір професії є рішенням, яке формується протягом кількох років проходить певні етапи. На етапі фантастичного вибору (до 11 років) дитина, розмірковуючи про майбутнє, ще не здатна пов'язувати цілі з засобами. Початковий вибір здійснюється в умовах малоясних уявлень про професії, коли відсутні чітко виражені інтереси та схильності. З мірою інтелектуального розвитку підлітки та юнаки починають більше цікавитися реальністю, проте залишаються невпевненими у своїх здібностях – це період пробного вибору, який охоплює вік від 16 до 19 років. З-поміж численних варіантів поступово виокремлюються кілька найбільш доцільних і прийнятних, з яких потрібно зробити вибір. Стадія реалістичного вибору (вік 19 років і більше) передбачає обговорення питань із людьми, які мають знання у цій сфері, а також усвідомлення можливих конфліктів між здібностями, цінностями та реаліями життя[7, 216].

Процес професійного самовизначення з перспективи професійного розвитку (А. Маслоу, О. Семеняка.

Охоплює тривалий етап життя людини – від формування професійних інтересів і схильностей у дитинстві до остаточного затвердження в обраній галузі професійної діяльності в зрілому віці. Протягом цього часу особистість проходить не лише процес професійного і соціального самовизначення, а також значну частину життєвого самовизначення. О. Семеняк підкреслює, що

поняття «самовизначення», що стало широко відомим у наукових колах.

У літературі було акцентовано увагу на важливий аспект усвідомлення проблеми розвитку особистості є її самостійний вибір професійного та життєвого шляху.

Ми спостерігаємо, що на особистість чинять вплив різноманітні, часто суперечливі фактори зовнішнього середовища, і лише при умові активного аналізу та засвоєння.

Усіх цих впливів можливий вибір кар'єри, шлях, що відповідає потребам і інтересам індивіда. Самовизначення акцентує увагу на самодетермінації особистості, де центральну роль відіграє визначення майбутнього – життєвих цілей, планів і орієнтирів.

І. Кон аналізує історичний процес становлення феномена самовизначення, взаємозв'язок між самовизначенням і розвитком мотивації, а також діяльності усвідомлення особистості. Досліджуючи особистість в цілому, І. Кон дійшов до висновку, що професійне самовизначення є рівнозначним поняттю життєвого вибору та процесу самопізнання своєї ролі у суспільстві. Дослідник надає велике значення генезису самосвідомості як невід'ємній складовій самовизначення. У цьому контексті він обмежує сам процес професійного самовизначення і характеризує його як останній етап - етап вибору професії [60; 66; 68].

Згідно з даними І. Кона, професійне самовизначення полягає у «діях молоді особи, що включають самоаналіз, самопізнання та самооцінку власних здібностей та ціннісних орієнтацій. Ці дії орієнтовані на краще розуміння того, наскільки власні риси відповідають вимогам обраної професії, а також на розвиток своїх здібностей і можливостей в процесі професійної підготовки та навчання з метою досягнення більшої гармонії між собою і обраною професією, а також між професією і власними прагненнями» [30,33]. Виходячи з наведеного, самовизначення охоплює такі процеси:

- самосвідомість (усвідомлення своїх власних) переваг, захоплень, тенденцій характеру та вдачі;

- самоаналіз (порівняння результатів самопізнання з чинними професійними вимогами, що висуваються для обраної спеціальності);
- саморозвиток (цілеспрямоване виховання в собі якостей, які потрібні для успішного вибору майбутньої професії).

На думку Л. Божович, історія виникнення професійної орієнтації в загальних рисах обумовлена вже наявними на цей момент бажаннями й переживаннями, характеристиками особистості, її переконаннями [7].

У своїх дослідженнях А. Мудрик аналізував професійне самовизначення в контексті життєвих перспектив особистості та планування майбутнього [46].

В. Поляков вказує на те, що «професійне самовизначення включає вибір кар'єри, напрямків діяльності та саморозвитку індивіда, а також формування практичного і активно дієвого ставлення особистості до соціокультурних та виробничих умов її життєдіяльності і саморозвитку» [50, 33].

С точки зору О. Осницького, професійне становлення трактується як тривалий процес освоєння професії, що включає в себе співвідношення розвитку, формування та активної участі особи у своєму професійному зростанні [48]. Однією з ключових стадій професійного розвитку є вибір професії в підлітковому віці. Цей процес стартує з вибору професії та має тривалу історію еволюції: він проходить під час активного засвоєння основ цієї професії, а також необхідних знань та навичок, у міру поступового підвищення рівня професійної кваліфікації. Успішне професійне становлення на етапі початкової професіоналізації та під час професійного навчання вимагає вміння самостійно організовувати і керувати власною діяльністю.

Отже, вибір професії є не лише вибором певного роду діяльності, а також визначенням свого покликання і вибором відповідного життєвого шляху, ролі в суспільному виробництві. М. Пряжников обґрунтував змістовну процесуальну модель професійного самовизначення особистості,

наголошуючи на нерозривному зв'язку між професійним самовизначенням і самореалізацією індивіда в інших важливих аспектах життя, що полягає в:

- усвідомлення важливості суспільно корисної праці та необхідності професійної підготовки;
- орієнтуванні в соціально-економічній ситуації та прогнозуванні престижності вибраної професії;
- загальне уявлення про світ професійної діяльності та визначення професійної мети - мрії;
- формулювання найближчих професійних цілей як етапів і шляхів до досягнення віддаленої мети.
- надання інформації про професії та спеціальності в професійних навчальних закладах і можливостях працевлаштування.
- усвідомлення перешкод, які ускладнюють досягнення професійних цілей, а також розуміння своїх сильних сторін, що допомагають у реалізації запланованих проектів і перспектив.
- наявність альтернативних варіантів для вибору в разі невдачі основного варіанту самовизначення.
- початку практичного здійснення особистої професійної перспективи відбувається постійне коригування запланованих дій з урахуванням принципу зворотного зв'язку [53, 31].

В працях Є. Клімова, професійне самовизначення – це процес, у якому діяльність людини змінюється на різних етапах її розвитку як суб'єкта праці, а також передбачає активізацію, самоосвіта та самоусвідомлення підлітків. Отже, розвиток позитивного ставлення до праці, набуття певних трудових навичок і вибір професії складають важливі складові формування особистості. Є. Клімов розрізняє два етапи професійного самовизначення:

- гностичний (трансформація свідомості та самосвідомості).
- практичний (конкретні зміни в соціальному статусі особи) [25].

Загалом, якщо процес самовизначення є ключовим аспектом розвитку особистості в період ранньої юності, то формування професійної орієнтації стане центральною частиною цього самовизначення.

Згідно з проведеними дослідженнями, процес професійного самовизначення охоплює:

- створення системи ціннісних орієнтирів;
- формування самосвідомості;
- формування стандартів у вигляді зразкового образу фахівця;
- створення образу свого майбутнього;
- створення стандартів у формі ідеального образу спеціаліста.

Таким чином, особистісне самовизначення індивідуума здійснюється через освоєння правил поведінки та діяльності, а також суспільно сформованих уявлень про ідеали.

Особливі аспекти самосвідомості та формування Я-концепції, яка охоплює образ «Я-професіонала», залежать від рівня узгодженості між ідеальним і реальним «образом-Я», а також між ідеальним і реальним образом професії. Потреба в задоволенні власного «Я» (самоповаги, значущості та компетентності) має знаходити своє вираження в самоствердженні та самовираженні особистості, а також у її бажанні проявити себе. Взаємовідношення між «Я-реальним» і «Я-ідеальним» встановлює вимоги, які людина пред'являє сама до себе.

Отже, самовизначена особистість – це особа, яка зрозуміла свої прагнення (мети, життєві плани, цінності).

Він має свої характерні особистісні та фізичні риси, свої можливості та бажання, а також є певні очікування з боку суспільства щодо нього.

Отже, проблема професійного самовизначення досліджується вже протягом тривалого часу, і існує безліч різноманітних точок зорудослідників, які займаються цією темою.

На сьогодні немає єдиного та загальноприйнятого визначення цього терміна. Це зумовлено різноманітними думками та підходами щодо того, як

саме відбувається цей процес, зокрема, коли він починається та коли завершується. Деякі дослідники вважають, що процес професійного самовизначення завершується в момент, коли людина вступає до навчального закладу або знаходить роботу, тоді як інші мають іншу думку.

Цей процес є більш тривалим, тобто, до завершення навчання за певною спеціальністю та до початку роботи. Також існує альтернативна думка, згідно з якою завершення процесу самовизначення у професії відбувається з отриманням підготовки фахівця, де диплом про закінчення навчального закладу виступає критерієм.

На нашу думку вибір професії є дуже відповідальним та потребує від людини високого ступеня розвитку особистості, її рівня зрілості. Але це не можна назвати професійним самовизначенням тому, що це тільки соціальна орієнтація на конкретний професійний статус, який у майбутньому необхідно буде конкретизувати шляхом вибору спеціальності, місця роботи та інше [12; 39; 19; 60; 76]. Вибір професійного шляху мотивує постановку тих чи інших професійних і життєвих цілей. Крім того, вибір професії передбачає певний рівень розвитку професійної самосвідомості, що включає образ реального і ідеального «Я» та майбутньої професії. Важливе значення набуває соціально-професійна позиція людини, головними складовими якої є ціннісні орієнтації, смислові установки та смислоутворюючі мотиви.

Проаналізувавши теорії різних учених, які намагалися теоретично обґрунтувати проблему професійного вибору, впливає, що професійне самовизначення – це не лише процес прийняття рішень щодо вибору професійної діяльності на основі власних інтересів, системи цінностей, потреб і здібностей. Це є одна із форм активності особистості, коли вона виступає суб'єктом власної життєдіяльності, а професійна діяльність є особистісною цінністю. Як наслідок – професійне самовизначення є способом реалізації стилю її життя та суб'єктивних властивостей особистості.

Як результат, ми прийшли до висновку, що проблеми професійного самовизначення це досить складне системне утворення, утворене із багатьох компонентів, що доповнюють один одного. Можна констатувати, що спираючись на теорію розвитку, ядром процесу професійної самовизначеності є система Я-образів особистості, її Я-концепція.

Перший компонент - Я-концепція. Із формуванням Я-концепції пов'язана проблема становлення самосвідомості, яка також є основою для розуміння взаємозв'язку і взаємовпливу уявлень про професію, вимог до особистості та уявлень особистості про себе, оцінок своїх можливостей. Із формуванням Я-концепції пов'язана проблема становлення самосвідомості.

Другий компонент - самосвідомість, який входить до складу професійного самовизначення. Самосвідомість – це складний і багатоплановий процес, який включає: усвідомлення своїх якостей та їх оцінювання, уявлення про власні бажання та реальне Я, оцінювання себе та інших.

Третій компонент - це життєва позиція, що означає сукупність життєвих цінностей, ідеалів, переконань, відносин та обраний характер їх реалізації, який і визначає подальшу життєву спрямованість певного індивіда. Життєва позиція значно впливає на професійне самовизначення особистості, оскільки в обраній професійній діяльності суб'єкт знаходить спосіб реалізації.

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що важливим компонентом структури професійного самовизначення є також система цінностей. Характеризуємо цінності як упевненість людей у тому, що дійсно важливе в житті, а що – ні. При цьому варто виділити власні цінності і цінності, нав'язані ззовні. Власні цінності стосуються безпосередньо самої природи людини (вірність, щирість, повага тощо). Цінності, що нав'язані ззовні, не стосуються природи людини, а нав'язані індивіду суспільством (наприклад, відчуття безпеки, яке базується на грошах, важливість престижу, висока заробітна плата, та ін.). Ціннісні орієнтації є одним із центральних

особистісних утворень, що характеризують внутрішню сторону суб'єкта, його ставлення до дійсності, і тісно пов'язані з формуванням спрямованості особистості.

Отже,можемо припустити, що вибір професії на основі власних ціннісних орієнтацій є однією з основних умов задоволеності відповідним видом діяльності, а невідповідність діяльності системі цінностей особистості чи та протиставлення їй є передумовою виникнення внутрішньої незадоволеності,що призводить до зміни, деформації системи цінностей особистості або до зміни виду діяльності.

Наступним компонентом професійного самовизначення є мотив. Будь-який вибір має бути свідомим, а отже, мотивованим. Мотив – це об'єкт, який відповідає тій чи іншій потребі, спонукає і спрямовує діяльність людини(за О.М. Леонтьєвим).

Мотив визначається як внутрішнє стимулювання особи до виконання певних дій, яке пов'язано із задоволенням певних потреб, які при цьому є нестабільними, змінними і динамічними. Ієрархія мотивів визначається не тільки ієрархією людських потреб, але також соціально-економічними змінами в суспільстві, його культурними особливостями, груповою свідомістю та поведінкою. Оскільки професійне самовизначення є однією з форм активності індивіда, воно повинно ґрунтуватися на ряді потреб особистості.

Професійне самовизначення трактується як процес, який триває протягом усієї професійної кар'єри особи: від формування професійних намірів до виходу на пенсію. Він пронизує увесь шлях життя. Щоб правильно обрати сферу професійної діяльності, учню старшої школи потрібно зрозуміти свої власні якості, визначити, в якій галузі він міг би найбільше розкрити свій потенціал, а також до яких видів праці він зможе найбільш ефективно адаптуватися. Психологічна готовність до самовизначення включає в себе: високий рівень розвитку психологічних структур, зокрема, самостійності учнів; добре сформовані потреби, які забезпечують глибину

особистісного змісту, серед яких ключові місця посідають моральні установки, ціннісні орієнтації та життєві плани; а також розвиток індивідуальності як наслідок усвідомлення своїх здібностей і інтересів.

Таким чином, можна стверджувати, що психологічна готовність до професійного самовизначення вимагає від особистості наявності, розвитку та усвідомлення всіх її складових компонентів. Перспективи майбутніх досліджень зосереджені на більш детальному аналізі психологічних характеристик формування професійного самовизначення старшокласників, а також на виявленні внутрішніх та зовнішніх психологічних факторів, які сприяють ефективному професійному вибору особистості.

1.2 Проблема професійного самовизначення як основне психологічне новоутворення старшокласників

У старшому шкільному віці відбувається активне дорослішання організму, формується особистість, пізнавальна, емоційна, мотиваційна сфера, серед ціннісних орієнтацій старшокласників на першому місці стоять професійна самореалізація, інтелектуальний розвиток і творчі можливості, як результат, формується основна потреба у самовизначенні, яку більшість авторів розглядають як головне новоутворення цього віку (Л. І. Божович, М. Р. Гінзбург, П. А. Шавір та ін.). Тим не менш, необхідно відзначити, що на час закінчення школярем 9-го класу, віковий період (14-15 років) ще важко віднести до конкретного етапу вікової періодизації, тут позиції різних авторів із цього питання розходяться. у значенні «системи відносин між дитиною даного віку та соціальною дійсністю» як «вихідного моменту» для всіх змін розвитку на протязі даного періоду та визначальних «форми та шлях, слідуючи яким дитина набуває нових і нових властивостей особистості» [6, с. 258-259].

Процес вибору індивідом майбутнього фаху, особливості розвитку особистості на етапі професійної підготовки в психолого-педагогічній

літературі описуються такими термінами, як “профорієнтація”, “професійна самореалізація”, “професійне становлення”, “професійне самовизначення”. У цей період людина має зробити один із найвідповідальніших особистісних виборів у своєму житті - вибір майбутньої професії. Саме у ранньому юнацькому віці людина вперше вчиться впливати на перспективу власного життя, формувати її. У цей віковий період відбувається інтенсивна робота щодо формування світогляду та вироблення власної філософії. Більшість психологів вважають, що доки особистість не усвідомить свою життєву перспективу, вона не може прогнозувати своє подальше майбутнє і не може адекватно виявити свої життєві сили та потенційні можливості.

Останніми роками спостерігаються тенденції у виборі професій, які включають зростаючу популярність певних спеціальностей, їх престижність, високі заробітки та бажання мати незалежність.

Призводить до змін не лише в соціально-економічних чинниках вибору професії, але й до перетворення мотиваційно-ціннісного ставлення до професійного самовизначення. Недостатнє усвідомлення змістовних аспектів професії іноді призводить до некоректної самооцінки в ролі суб'єкта професіогенезу.

Багато психологів звертали увагу на важливість визначення перспективних цілей для психологічної структури та поведінки суб'єкта [8-10].

Психологічний аналіз питання самовизначення розпочав С.Л. Рубінштейн. Він трактував самовизначення як процес детермінації: «Будь-яка детермінація є необхідною як детермінація для чогось іншого, зовнішнього, так і як самовизначення (визначення внутрішніх характеристик суб'єкта)» [126, с.359].

У цьому контексті самовизначення є контрастом зовнішньої детермінації та розглядається як процес самодетермінації. Таким чином, у концепції самовизначення відображається активний характер «внутрішніх

умов», які формують сприйняття зовнішніх впливів. На відміну від С.Л. Рубінштейна, сучасні американські дослідники визначають самовизначення як "основу досвіду" і як рушійний елемент, що регулює вольові рішення. Вони також розглядають його як прагнення до внутрішньої психологічної та соціальної рівноваги, задоволення природних базових потреб у незалежності, водночас акцентуючи на необхідності взаємодії з іншими. Це підкреслює важливість розвитку мотиваційної сфери як складової саморегуляції, що є істотною для конструктивного та ефективного самореалізації в суспільстві.

Дослідниця з ім'ям Л. Божович вважала, що період навчання у старших класах є часом юності. У своїй концепції вона підкреслила важливість розвитку мотиваційної сфери особистості, включаючи визначення старшокласником свого місця в житті та внутрішніх орієнтирів, формування світогляду і його вплив на пізнавальну діяльність, а також на самосвідомість і моральну свідомість. Також, Л.І. Божович підкреслює, що процес самовизначення є ключовим фактором мотивації учнів старшої школи та впливає на їхню поведінку, вчинки і сприйняття навколишньої реальності.

У процесі психічного розвитку хлопців і дівчат відбуваються важливі зміни: відзначаються трансформації в їх мисленні, пам'яті, увазі, інтересах, вольових прагненнях, а також у почуттях і емоціях. Учні-юнаки демонструють більш структуроване та критичне мислення. Старшокласники шукають переконливі аргументи та докази для висловлених ними тверджень, які звучать від вчителів, друзів та родичів. Вони проявляють інтерес до обговорень і часто адаптуються до застосування яскравих та нестандартних форм висловлювання. Цей час також характеризується покращенням пам'яті учнів. Це стосується не лише загального зростання обсягу пам'яті, а й, у значній мірі, зміни методів запам'ятовування.

Ранній юнацький період відзначається зміною соціального статусу, новими соціальними оточеннями та умовами, початком різних видів діяльності і розширенням соціальних зв'язків. Ці чинники, а також прагнення людини знайти своє місце в житті, є ключовими елементами соціальної

ситуації розвитку. Конечно! Пожалуйста, предоставьте текст, который вы хотите перефразировать. Божович вважає, що вони викликають виникнення нової «духовної потреби» — потреби в особистісному самовизначенні [13].

Професійне самовизначення трактують як процес, який триває протягом усього періоду професійної діяльності людини: від формування професійних намірів до завершення трудової діяльності, охоплюючи весь життєвий шлях.

В ході теоретичного аналізу наукових досліджень, що стосуються зазначеної теми (Божович, Кон, А. Мудрик та інші.

Виявлено, що у старшому шкільному віці відбувається не саме самовизначення (професійне, особистісне, життєве), а підготовленість до нього з психологічного погляду. Щоб правильно обрати сферу професійної діяльності, старшокласник повинен зрозуміти свої власні здібності, визначити, в якій області він може найкраще реалізуватися, а також яка форма трудового заняття підійде йому найбільше. Що включає в себе психологічна готовність до самовизначення:

- розвинуті потреби, що забезпечують змістовну наповненість особистості, серед яких центральне місце займають моральні установки, ціннісні орієнтації та життєві перспективи;
- сформованість на високому рівні психологічних структур, передусім, самостійності школярів;
- становлення передумов індивідуальності як результат розвитку та усвідомлення своїх здібностей та інтересів.

Тобто, психологічна готовність до професійного самовизначення передбачає сформованість, розвинутість та усвідомленість особистістю всіх її структурних компонентів.

Р. Бернс здійснив аналіз закономірностей формування особистості в молодому віці і зазначив, що характерні внутрішні конфлікти та стреси на

цьому етапі переважно зумовлені потребою порвати емоційні зв'язки, які були встановлені в дитинстві, та створенням нових стосунків. Водночас у цей період зростає масштаб рольових виборів, оскільки особистість стає частиною нової системи взаємин. У процесі активної соціалізації молоді суспільні стандарти і цінності можуть суперечити очікуванням і встановленим моделям поведінки особистості, що іноді призводить до конфліктів в ролях. Згідно з дослідженнями, у цьому віці існує ще один вид внутрішнього конфлікту, а саме суперечність між вимогами рольової поведінки та потребою в самореалізації, відмінність між виконуваною роллю та "справжнім Я". У зв'язку з цим, питання "пошуку ідентичності" та "формування глобальної Я-концепції" стають особливо актуальними.

Розвиток уявлення про "Я" у ранньому віці є основою для подальших етапів самовизначення. Будь ласка, наведіть текст, який ви хочете перефразувати. Кон детально досліджував цей процес. Він вірив, що ключовими психічними досягненнями раннього юнацтва є усвідомлення власного внутрішнього світу і розуміння своєї унікальності. Коли це трапляється, процес самопізнання стає більш усвідомленим і орієнтованим на конкретні цілі [21].

Потреба в особистісному самоусвідомленні є основним аспектом розвитку в ранньому юнацькому віці. Ця потреба проявляється у молодих людей як прагнення зайняти позицію дорослої особи, зрозуміти своє місце в суспільстві та усвідомити свої можливості й характер. Часто для характеристики цього явища вживають термін "ідентичність", який означає усвідомлену самосвідомість особистості. Ідентичність формує безперервний зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім особистості. Вона створює організовану та узгоджену модель поведінки в різних аспектах життя людини, поєднуючи особисті схильності та таланти з раніше визначеними ідентичностями, які були надані батьками, однолітками та суспільством. Особиста ідентичність, яка дозволяє людині визначити своє місце в суспільстві, є базою для соціальних порівнянь. Це включає зіставлення з

однолітками, дорослими, власними ідеалами, а також з попередніми версіями себе у минулому, сучасності та можливих майбутніх варіантах. Внутрішнє усвідомлення власної ідентичності (Его-ідентичність) допомагає формувати напрямки, цілі та зміст майбутнього життя молодій особі. Створення ідентичності вважається головною метою та суттєвою проблемою підліткового віку. Це обумовлено типовою кризою ідентичності, яка спостерігається в ранньому юнацькому віці, та є важливим етапом розвитку, коли вразливість і потенціал особистості стрімко зростають.

Цілі, які ставить перед собою особа, а також її наміри, можна розглядати як особливі потреби, так звані «квазіпотреби», які не відрізняються за інтенсивністю та іншими динамічними характеристиками від справжніх потреб. Чим більше розширюється «життєвий простір» особи, тим важливішими стають далекі цілі. Орієнтація особи на майбутні цілі управляє її проміжними цілями, що, в свою чергу, впливають на її поведінку, емоції та моральний стан.

Окрім того, успіх учнів у великій мірі залежить від розвитку навчальної мотивації, а не лише від їхніх природних здібностей. У певних умовах, зокрема коли особа має високий інтерес до конкретної діяльності, може активізуватися так званий компенсаторний механізм. Недостаток у даному випадку компенсується розвитком мотиваційних аспектів, таких як інтерес до навчального матеріалу та усвідомлення вибору професії, що дозволяє учням досягати значних успіхів.

Ставлення до професії, а також мотиви вибору, що відображають потреби, інтереси, переконання та ідеали, є надзвичайно важливими, а в певних ситуаціях можуть бути і вирішальними факторами. Від них залежить ефективність професійного навчання. В цьому питанні В. Конечний! Пожолуйста, предоставте текст, которийнужноперефразировать. Шадриков зазначає, що вибір професії викликає бажання виконувати її певним чином,

формує певну детермінуючу тенденцію та стає початковим етапом створення психологічної системи діяльності. Він також підкреслює, що однією з основних причин помилок у виборі професії є невизначена мета, що веде до нестабільності мотивації у процесі вибору професії.

Проводячи паралель між термінами «правильний вибір» і «свідомий вибір», Є. Клімов [4] визначає три критерії, які слід враховувати при виборі професії: «необхідний», «обдарований», «відданий».

Подолання цих суперечностей, перш за все, залежить від якісної профорієнтаційної роботи та своєчасної професійної діагностики, що здійснюється через вивчення індивідуально-психологічних характеристик старшокласників.

Слід зазначити, що під час вибору професії старшокласники не мають досвіду професійної діяльності і достатньої інформації про різні професії, а також їм важко об'єктивно оцінити свої можливості в порівнянні з вимогами обраної професії.

Отже, потрібен пошук дієвих і адекватних психолого–педагогічних програм, що включають психологічну підтримку суб'єкта в період професійного самовизначення, здатних забезпечити правильний вибір професії та успішність професійної діяльності в майбутньому.

Можливість створення подібних програм пов'язана із глибоким науковим вивченням як самого змісту внутрішніх мотивів вибору професії, так і бар'єрів адекватного професійного самовизначення, що провокують мотивацію уникнення, кризи мотиваційного вакууму та невротизацію.

На ранніх етапах професійного самовизначення слід створювати можливості старшокласникам для отримання знань та досвіду, необхідних для свідомого вибору професії.

Отже, психологічними засадами професійного самовизначення старшокласників є не просто вибір конкретної професії, а знаходження

особистісних основ цього вибору, що суб'єктивно переживається як пошук покликання, що відповідає потребі зрозуміти себе та відшукати сенс свого життя.

Оптимізація професійного самовизначення на ранніх етапах полягає в спрямуванні особистості на самостійний, свідомий вибір професії, який повинен здійснюватися у результаті аналізу своїх внутрішніх ресурсів, зокрема своїх здібностей, потреб, мотивів, життєвих цілей та співвідношення їх з вимогами та можливостями обраної професії. Серед основних психологічних засад професійного самовизначення виділяють інтереси, нахили, наміри, а також вікові та гендерні особливості.

Професійний інтерес—це внутрішній пізнавальний мотив, пов'язаний з вивченням змісту професії, виникає на основі пізнавального бажання до певної області і в процесі свого розвитку може перерости у стійку потребу в активному, дієвому ставленні до предмета, у схильність.

Професійні схильності полягають у поєднанні професійних інтересів з усвідомленням власних здібностей і можливостей.

Професійний намір передбачає наявність професійних інтересів, самооцінки здібностей та реалізації практичних спроб у професії. Спроби можуть здійснюватися як у справжній професійній діяльності, так і в модельованих умовах. Професійні наміри забезпечують дійсне самовизначення людини.

Вікові особливості активно впливають на професійний вибір. У юнацькому віці це питання потребує невідкладного рішення, а ось, наприклад, у підлітків – ця проблема не є нагальною, уявляється нечітко і не викликає потреби обмірковувати переваги і недоліки професійної діяльності в тій чи іншій галузі.

Саме у ранньому юнацькому віці людина вперше вчиться впливати на перспективу власного життя, формувати її. У цей віковий період відбувається інтенсивна робота щодо формування світогляду та вироблення власної філософії.

Окремі дослідники стверджують, що вибір професії зроблений правильно, якщо психофізичні дані особистості будуть відповідати вимогам професії, трудової діяльності.

1.3 Особливості професійного самовизначення старшокласників в епоху глобальних світових змін

В останні роки проблеми профорієнтації, працевлаштування та вторинної зайнятості молоді дещо загострились. Тенденція зростання рівня безробіття змушує розширювати та вдосконалювати форми і методи впливу на молодь. Також останні статистичні дані є тривожними і говорять про те, що маємо щороку сотні тисяч випускників вишів, а за фахом працюють лише 12 відсотків.

О. Мерзлякова у своїх дослідженнях під супроводом професійного самовизначення старшокласників на сучасному етапі у закладах загальної середньої освіти розглядає 5 основних шарів, що стосуються професійної орієнтації та професійного самовизначення:

- профорієнтація, профдобір, профвідбір – різниця понять.
- виклики профорієнтаційної діяльності в закладі освіти на сучасному етапі.
- алгоритм профорієнтаційних заходів в закладах освіти та їх учасники.
- психодіагностичні профорієнтаційні методики, відомі та інноваційні.
- ознайомлення з методиками профорієнтаційного прогнозування майбутнього HORIZON та Futures (таблиці майбутнього), розробленими фінськими дослідниками ст. 48

Автором акцентовано увагу на «викликах профорієнтаційної діяльності в сучасних умовах. «Першим викликом є мінливий світ професій, поява новітніх професій, пов'язаних з діджиталізацією. Наступною складністю є

гальмування позашкільної освіти, нестача у учнів досвіду різноманітної діяльності. Також певною проблемою є нестача сучасного модифікованого діагностичного інструментарію, адже профорієнтаційні методики не встигають за змінами на ринку праці.

На думку автора є необхідність допомогти старшокласникам у самопізнанні, що може реалізуватись через організацію Т-груп, психологічних тренінгів, психологічну діагностику в профорієнтаційному контексті. Мають мати місце профорієнтаційні ігри та проектування майбутнього із залученням шкільних психологів, педагогів -організаторів, класних керівників та вчителів – предметників. За запитом мають проводитися індивідуальні консультації, що зазвичай проводить шкільний психолог. Використання у профорієнтаційній роботі психодіагностичних методик посідає також важливе місце.

На сьогоднішній день освітня реформа (Нова Українська Школа) має на меті забезпечити випускників конкурентоспроможністю в XXI столітті, сприяти їхньому розвитку як цілісних особистостей, здатних усвідомлено обирати свій подальший освітній і професійний шлях.

У статті «Професійна орієнтація у новій українській школі» окреслено ключові завдання покращення результативності реформ у професійній освіті та оновлення її структури інфраструктура, заснована на досвіді Німеччини, Фінляндії, Польщі та Естонії в рамках Програми ЄС “EU4Skills”. Цей курс випробування проводилось на національному рівні, а також у семи пілотних областях: Вінницькій, Полтавській, Запорізькій, Рівненській, Львівській, Миколаївській та Чернівецькій.

У рамках проекту були враховані основні принципи Закону України "Про освіту", який передбачає нову структуру школи, що включає початкову, базову середню та профільну середню освіту. Кожен з цих рівнів матиме оновлений зміст освіти та можливість адаптувати навчальний процес

відповідно до сучасних потреб. Дванадцятирічна освіта, особливо профільна старша школа в 10-12 класах, відкриє перед учнями можливість не лише якісно засвоїти знання та здобути необхідні навички, а й більш детально ознайомитися зі світом професій.

У статті 3 Закону України "Про повну загальну середню освіту" акцентується на важливій ролі школи в процесі самореалізації учнів та окреслюється мета загальної середньої освіти – це забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання та соціалізації особистості, яка здатна жити в суспільстві та налагоджувати цивілізовані взаємини з природою, має прагнення до самовдосконалення та здобуття освіти протягом усього життя, готова до усвідомленого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбає про свою родину, країну та навколишнє середовище, а також орієнтує свої зусилля на благо інших людей і суспільства.

У Державному стандарті базової середньої освіти зазначено список компетенцій та ключових навичок учнів базової школи, розвиток яких буде неповноцінним без відповідного професійного спрямування. Зокрема, це такі навички, як інноваційність та здатність навчатися протягом життя.

Підприємницький дух. Сучасні випускники повинні бути готовими до змін, відкритими до нових ідей, вміти ставити цілі та визначати свої потреби для саморозвитку, а також знаходити можливості для навчання. Основними очікуваними результатами в рамках освітніх стандартів є особистісна та професійна реалізація старшокласників, а також здатність ухвалювати освітньо-професійні рішення стосовно свого майбутнього.

У умовах автономії навчальний заклад повинен створити власні освітні програми, які ґрунтуватимуться на принципах освітньої діяльності, закріплених у законодавстві, такі як:

- гуманізмилічеловекоцентрическийподход;

- єдність та неперервність освітньої системи;
- взаємозв'язок з ринком праці;
- інтеграція навчального процесу, виховної діяльності та розвитку.
- підтримка освіти протягом життя та гарантія рівних можливостей для всіх.

Окрім цього, ці навчальні програми повинні включати міждисциплінарні підходи до професійної орієнтації в освітньому процесі зосередження на потребах учня:

- освітній зміст, що орієнтовано на розвиток компетенцій;
- процес виховання, що пронизує всі аспекти життя і сприяє формуванню цінностей;
- вмотивований вчитель, який користується педагогічною свободою;
- сучасне навчальне середовище.

У матеріалах дослідження підкреслюється важливість активної участі всіх зацікавлених сторін у профорієнтаційному процесі, зокрема вчителів, учнів, студентів, батьків, органів громадського самоврядування освітніх закладів, державних установ, навчальних закладів різних рівнів, роботодавців та їх асоціацій, а також громадських організацій.

Автори сформулювали визначення терміна «сучасна профорієнтація». Її основа полягає в тому, що це не лише питання щодо професій і ринку праці. Сьогодні діти прагнуть самостійно і усвідомлено приймати рішення та усвідомлювати їх наслідки. Школа має на меті забезпечити всі необхідні умови для всебічної реалізації цього прагнення. Сучасна професійна орієнтація, як безперервний процес, може допомогти в цьому, надаючи учням вміння, необхідні для життя. Отже, професійна орієнтація в школі повинна ґрунтуватися на основних компетентностях Нової української школи:

- інноваційність проявляється в готовності приймати нові ідеї;
- ініціювання змін у найближчому оточенні (клас, школа, спільнота);
- освіта протягом усього життя
- громадянські та соціальні навички, пов'язані з принципами демократії, справедливості, правами людини, розумінням рівності прав та можливостей, що вимагають співпраці з іншими для досягнення спільних цілей, активної участі в житті класу та школи, а також вміння ефективно діяти в конфліктних ситуаціях.
- підприємливість і фінансова грамотність включають в себе ініціативність, здатність приймати відповідальність за власні рішення, а також уміння організовувати свою діяльність для досягнення поставлених цілей.

Окрім того, сучасна профорієнтація в навчальних закладах повинна бути інклюзивною, позбавленою соціально-психологічних та гендерних стереотипів. Тобто, професійна орієнтація, що сприяє розвитку у дітей сучасних знань і навичок.

Висновки до першого розділу

В першому розділі проаналізовано результати теоретичного дослідження з проблеми формування самовизначення особистості у старшому шкільному віці. Аналіз наукових праць дає можливість стверджувати, що у старшокласників формується не самовизначення як таке(життєве, професійне, особистісне), а психологічна готовність до нього.

Також в ході теоретичного дослідження було виокремлено наукові підходи до професійного самовизначення особистості, а саме:

- діяльнісний, що зосереджує увагу на реалізації людини в праці;
- особистісно - орієнтований, коли професійне самовизначення розглядається з позиції зовнішніх та внутрішніх детермінацій;
- суб'єктивний, що означає бути здатним суб'єктом у виборі власного професійного майбутнього;
- екзистенційний – це прагнення набуття смислів;
- системний, психодинамічний – професійне самовизначення, як система впливів та заходів.

Підготовка до свідомого вибору професії передбачає активне формування таких психологічних якостей як здібності, інтереси, ціннісні орієнтації, прагнення, професійні плани, ідеали та переконання. Щоб адекватно визначитися з вибором професійної діяльності старшокласники мають комплексно підійти до досягнення своєї мети. Тобто, у старшокласника має бути усвідомлення того, що являє собою вид трудової діяльності де він міг би найкраще пристосуватися і ефективно проявити себе.

Також встановлено, що саршокласникам притаманна особлива схильність до самостійності та активної діяльності. Як результат, однією із особливих умов формування у юнаків та підлітків здібностей до тієї чи іншої професії є ознайомлення зі світом професій та засвоєння загальнотрудових умінь і навичок.

Професійне самовизначення розглядається як процес, що охоплює весь період професійної діяльності особистості від початку трудової діяльності аж до її завершення.

Постійні зміни на сучасному ринку праці постійно зумовили цілий ряд викликів: дефіцит кадрів та адаптація компаній до нових умов. За останні роки багато бізнескомпаній змінили кадрову політику та інвестують в розвиток персоналу задля подальшого ефективного функціонування. Наразі воєнні дії призвели до значних трансформацій на ринку праці, значно зросли проблеми із вибором професійного шляху та працевлаштування. Тому, основним акцентом у профорієнтаційній роботі із старшокласниками є всіляке пробудження їх власної активності, вивчення психологічних особливостей школярів, встановлення відповідності індивідуально- психологічних особливостей старшокласників тій чи іншій професії, розвиток їх інтересів та нахилів до різних видів діяльності та розширення кола знань про різноманітність сучасних професій, а також розуміння ринку праці. Тому орієнтуємось на широке використання сучасних технологій, що допоможуть випускникам зорієнтуватися у сучасному світі професій та визначитися з індивідуальною кар'єрною траєкторією.

Аналізуючи останні статистичні дослідження, можемо констатувати, що на сьогодні на ринку праці сформувалася тенденція до збільшення кількості молоді, яка перебуває в статусі безробітних понад рік, деякі з них змушені перебувати в стані тривалого безробіття з самого початку трудової діяльності.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1 Психодіагностичний комплекс для дослідження психологічних засад професійного самовизначення старшокласників

При виборі конкретних методик дослідження враховано близькість за змістом і відмінність за формою, що забезпечило різнобічність дослідження та отримання достовірних даних і їх надійність.

Враховуючи специфіку теми дослідження використано ряд методик, спрямованих на вивчення індивідуально – психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників, а саме:

- методика Дж.Голланда щодо вивчення професійної спрямованості (Додаток А);
- диференційно – діагностичний опитувальник (ДДО) Є. Клімова;
- методика виявлення професійних нахилів особистості Л.Йовавши;
- анкетування.

У дослідженні взяли участь 50 учнів 10 класів Фастівського академічного ліцею №9.

Методика професійного самовизначення ДЖ. Голланда на першому етапі дослідження дала змогу співвіднести інтереси, здібності та інтелектуальні особливості старшокласників із різноманітними професійними напрямками для свідомого професійного вибору.

В основі методики Джона Голланда покладено ідею про те, що успішність у професії залежить від відповідності типу особистості типу професійного середовища. Отже, теоретичною основою цієї методики є теорія професійного вибору. Тобто поведінка людини визначається індивідуальними рисами і соціальним контекстом, у якому вона діє.

Кожна людина прагне знайти професійне середовище, що дозволяє повною мірою реалізувати здібності, відповідає особистісному типу та відобразити власні цінності. У цій методиці запропоновано шість типів

особистості: підприємницький, конвекційний, соціальний, артистичний, реалістичний і інтелектуальний. Усім учасникам опитування запропоновано 43 пари професій, з яких вони мають обрати тільки одну, яка їх найбільше привабила.

На другому етапі дослідження використано диференційно-діагностичний опитувальник Є. Клімова «Класифікація професій за предметом праці». Цей інструмент дозволяє визначити професійні схильності особистості шляхом аналізу її психотипу. Згідно з підходом Клімова, кожна людина схильна до певного виду діяльності, що обумовлено способом життя, мисленням, навичками та підсвідомими прагненнями. Для одних важливо реалізувати творчий потенціал, для інших — служити суспільству, а для третіх — досягати конкретного економічного результату.

Завдяки цій методиці вдалося встановити типи особистості учнів та глибше дослідити їхню схильність до певних професійних сфер. ДДО Клімова сприяє усвідомленому вибору професії та дає змогу критично оцінити правильність уже зробленого вибору.

Опитувальник містить 20 тверджень із двома варіантами відповідей. Учні обирають той варіант, який найбільше відповідає їхнім уподобанням. Всі відповіді заносяться у спеціальний бланк, який дозволяє швидко провести самостійний аналіз результатів і зробити висновки щодо професійних сфер, до яких учні виявляють інтерес та мають природні здібності.

У кожному конкретному виді діяльності успіх залежить від розвитку відповідних умінь і здібностей. Досягнення професійної мети забезпечується гармонійною взаємодією індивідуальних якостей та особистісних ресурсів.

Автором опитувальника описано п'ять основних груп схильностей – це п'ять психотипів особистості: «людина – людина», «людина – техніка», «людина – природа», «людина – художній образ», «людина – знакова система».

Тип професії «людина – людина» має наступні ознаки:

– вид діяльності : медицина, обслуговування, керування, навчання та виховання;

- предмет праці: група людей, колектив, одна особа, військовий підрозділ, тощо;
- вимоги професії: уміння налагоджувати контакти з людьми (ліка, вчитель, військовий , суддя , бібліотекар тощо).

Тип професії «людини –техніка) має такі характеристики: -

- вид діяльності: будівництво, монтаж, створення або експлуатація чогось;
- предмет праці : машини, різноманітні технічні системи та механізми, види транспорту;
- вимоги професії : високий інтелект, критичне мислення тощо;
- приклади професій: електрик, інженер, металург, будівельник, енергетик тощо .

Тип професії«людина-художній образ»:

- вид діяльності: моделювання, проектування, малювання; -
- предмет праці: предмети образотворчого і прикладного мистецтва, скульптура, музика, література;
- вимоги професії: художній смак, емоційність, творча уява;
- приклади професії: художник, журналіст, письменник, фотограф, модельєр, ювелір, режисер тощо.

Тип професії«людина – природа»:

- вид діяльності: профілактика хвороб, вивчення погодних умов, дослідження явищ природи тощо;
- предмет праці: атмосфера, космос, об'єкти живої і неживої природи, корисні копалини тощо;
- вимоги до професії: знання природної системи, вміння передбачати природні явища і оцінювати природні фактори;
- приклади професій : біохімік, агрохімік, пасічник, пастух, чабан, зоотехнік, топограф, фермер тощо.

Тип професії «людина- знакова система»:

- вид діяльності : виконання креслень та схем, переклад текстів;
- предмет праці: цифри, формули, коди, умовні знаки, тести;
- вимоги професії: організованість, витримка, вміння узагальнювати інформацію, логічне мислення.

На третьому етапі використано методику для виявлення професійних нахилів особистості Л. Йовайши. Ця методика використовувалася з метою виявлення схильностей учнів до різних сфер професійної діяльності, а саме: практичній, інтелектуальній, естетичній, роботі з людьми, планово – економічній, екстремальній а також застосовувалася для оцінки нахилів старшокласників до тої чи іншої діяльності у різних сферах таких, як:

- «людина – художній образ» сфера мистецтва;
- «людина техніка» сфера технічних інтересів;
- «людин - людина» сфера роботи з людьми;
- «нахили до розумової діяльності» сфера розумової праці;
- «нахили до рухливої фізичної роботи» сфера фізичної праці;
- «виробництво і споживання матеріальних благ, планово – економічна діяльність» сфера матеріальних інтересів.

Для обробки відповідей опитуваних використано дешифратор: навпроти кожного питання замість «а» і «б» у таблицю – ключ треба поставити цифри з листа відповідей. Під час підрахунку балів встановлено, що чим вищий бал тим краще розвинута схильність до тієї чи іншої професійної діяльності.

Учням запропоновані запитання і перелік тверджень, які мають два варіанти відповіді. Опитувані мають вибрати тільки один з варіантів і позначити свій вибір. Обов'язково акцентуємо увагу на тому, що всі запитання можуть бути цікавими, але обрати мають тільки одне.

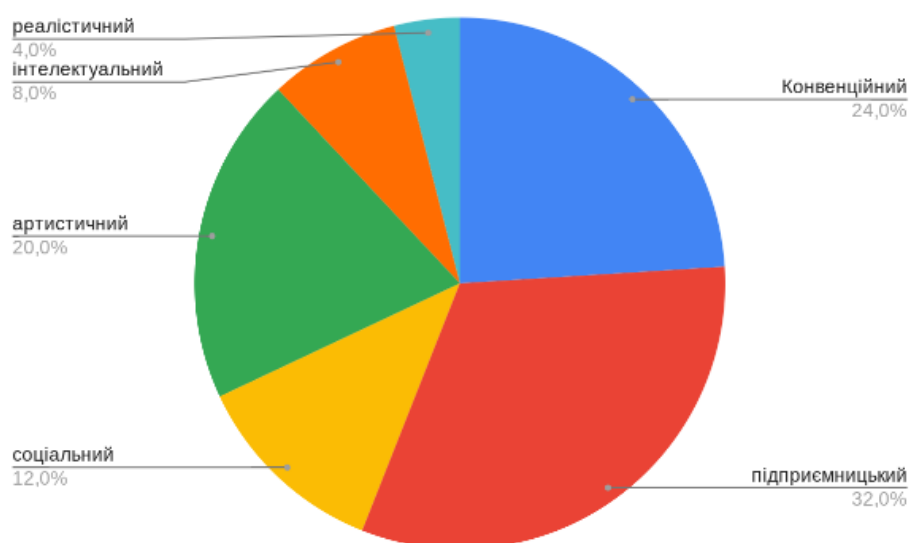
З метою прослідковування розуміння старшокласниками готовності до вибору професій та свого майбутнього. Старшокласникам запропоновано відповісти на 13 запитань анкети, які спрямовані на визначення вибору майбутньої професії. Інтерпретація цих результатів дозволить скорегувати подальшу роботу з профорієнтації.

2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження

Результати дослідження із використанням тесту Дж.Голланда проведені серед учнів 10 класів, демонструють, що більшість старшокласників віддають перевагу підприємницькому (32%) та конвенційному типам (24%), далі йдуть артистичний (20%), соціальний (12%) та інтелектуальний (8 %) і найменший відсоток учнів обрали реалістичний тип (4 %).

Графічно представлено розподіл опитуваних щодо співвідношення схильностей, здібностей та інтелекту із різними професіями (Рис. 1).

Рисунок 1. Розподіл опитуваних щодо співвідношення схильностей, здібностей та інтелекту із різними професіями.

Аналізуючи результати опитування слід зауважити, що старшокласники є ініціативними, активними, вміють спілкуватися та контролювати ситуацію,

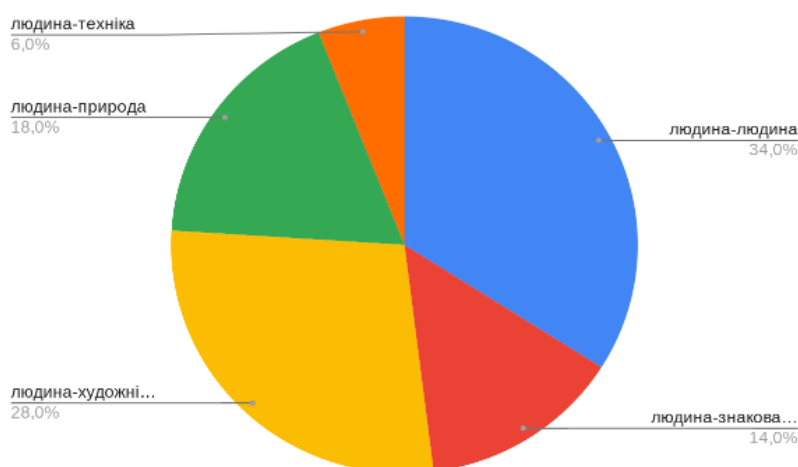
тобто є лідерами або готові бути ними, щоб змінювати ситуацію на краще. Для цього готові йти на ризик. Одночасно з тим є і ті, які віддають перевагу більш консервативній діяльності, вміють організовувати людей, але не виявляють у цьому потреби. Вони оригінальні та незалежні у своїх судженнях.

Найменша кількість учнів віддають перевагу роботі, яка потребує конкретної, чіткої діяльності пов'язаною із стандартними маніпуляціями діями чи предметами. Таких досліджуваних було лише 4%.

В кожному конкретному виді діяльності важливі уміння і здібності особистості, якими визначається успішність цієї діяльності. Тобто, успішне досягнення поставленої мети забезпечують динамічно взаємопов'язані властивості та індивідуальні якості особистості.

Результати дослідження із використанням ДДО Клімова представлено на рисунку 2 та демонструють, що більшість старшокласників віддають перевагу психотипу «людина - людина» (34%) та «людина – художній образ» (28 %), «людина - природа» (18 %) на третій позиції, наступний психотип «людина – знакова система» (14%) і завершує рейтинг психотип «людина - техніка» (6%).

Рисунок 2. Розподіл опитуваних відповідно до типу професій.

Отже, старшокласники віддають перевагу спілкуванню з іншими, тобто, готові надавати людям допомогу, навчати їх, розв'язувати

конфлікти, крім того, володіють лідерськими навичками та здатні працювати в команді. Також є креативними особистостями та здатні нестандартно мислити, не лише у ситуаціях творчого характеру, а й технічного чи математичного спрямування. Лише 6% опитаних мають схильність до технічних професій і готові працювати з деталями, механізмами цифрами та знаками.

При опрацюванні відповідей за методикою виявлення професійних нахилів особистості (Л. Йовайши) опитаних старшокласників 10-А класу отримано наступні результати:

- Домінуючими мотивами (близько 60%) виявилась шкала А «схильність до роботи з людьми». При цьому цей показник яскравіше був виражений у дівчат.
- 59% учасників надали перевагу мотиву Д –схильність до планово-економічних видів робіт, які передбачають задоволення матеріальних потреб.
- 55% опитаних надали перевагу мотиву Б –схильність до розумових видів роботи, що є досить високим показником.

Аналіз отриманих відповідей респондентів 10-Б класу дещо відрізняються від вибору учнів 10-А класу.

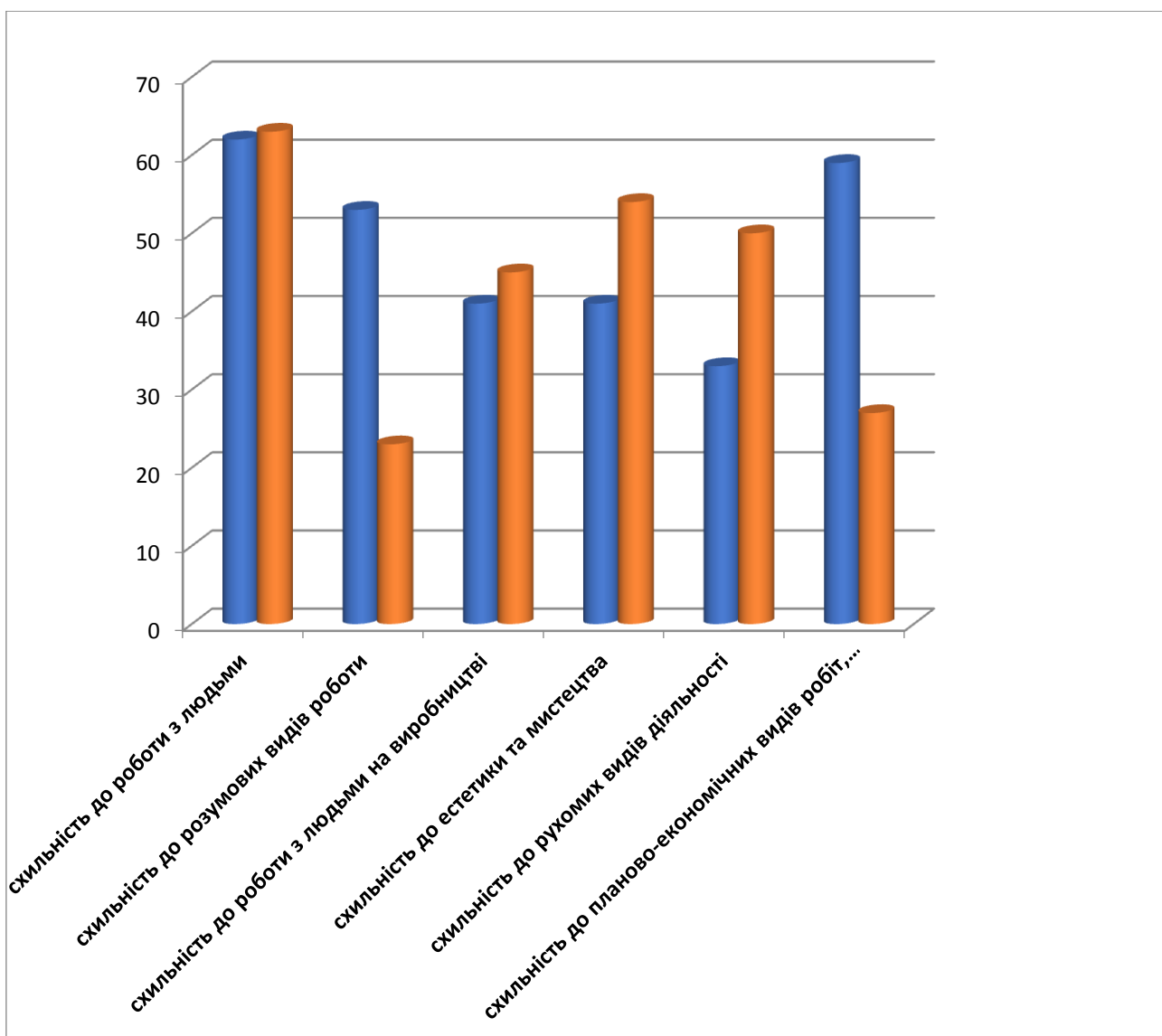
Домінуючим мотивом залишаються твердження шкали А «схильність до роботи з людьми» (63% респондентів).

Мотив Г-«схильність до естетики та мистецтва» має другу позицію (54% учнів і учениць).

Важливими для респондентів 10-Б класу виявились твердження шкали Г –«схильність до рухомих видів діяльності» (50%).

Результати анкетування представлені на рис. 3

Рисунок 3. Розподіл опитуваних відповідно до нахилів старшокласників.

По гендерному аспекту аналіз опитування дав такі результати результати.

Сфері А «скхильність до роботи з людьми» 71% дівчат від загального складу респонденток. Серед хлопців - 49% респондентів надали перевагу цій сфері.

Сфері Б «скхильність до розумових видів роботи» надали перевагу 38 % дівчат і 43% хлопців .

Сфері В «скхильність до роботи з людьми на виробництві» надали перевагу близько 31% дівчат і близько 57% хлопців .

Сфері Г «схильність до естетики та мистецтва»надали перевагу 58% дівчат і 35% хлопців .

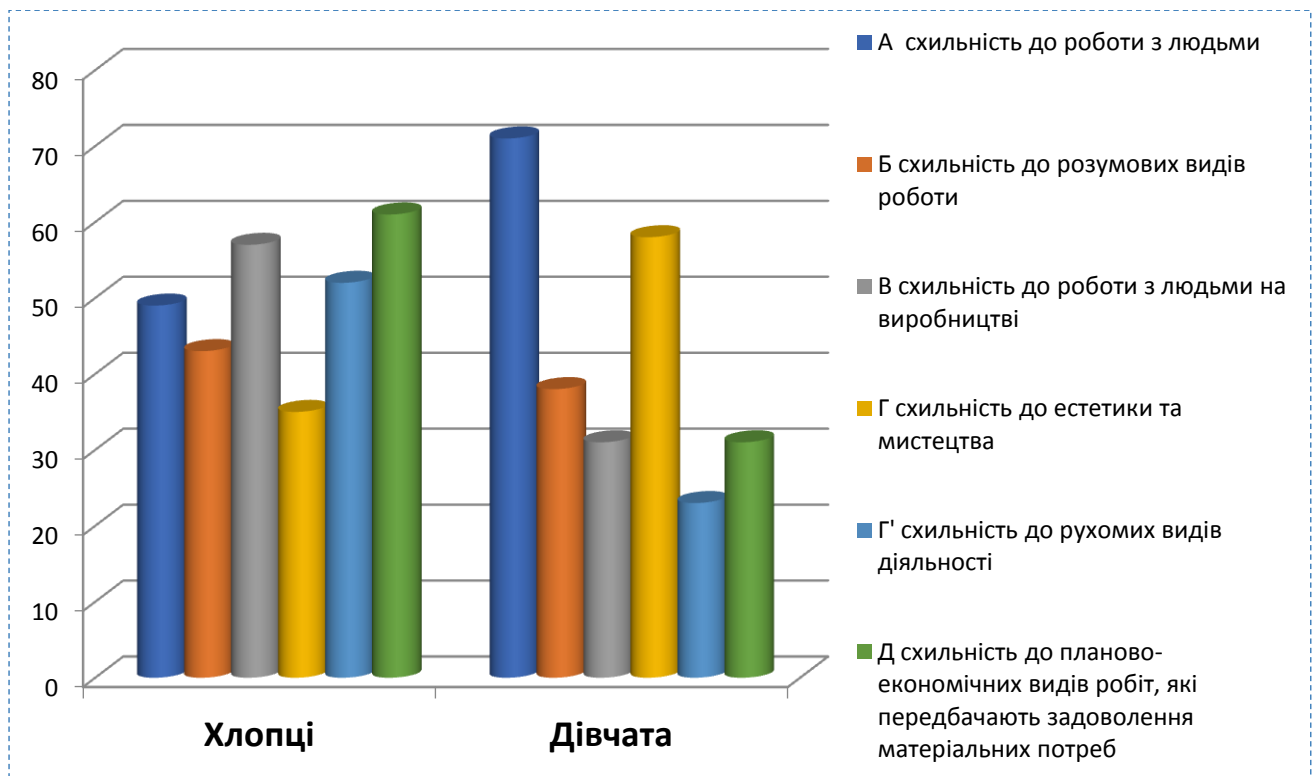
СферіГ «схильність до рухомих видів діяльності»23% дівчат і 52% хлопців .

Сфері Д «схильність до планово – економічних видів робіт , які передбачають задоволення матеріальних потреб »перевагу надали 31% дівчат 61% хлопців.

Отже, серед респонденток домінує сфера роботи з людьми й сфера, що стосується естетики та мистецтва.

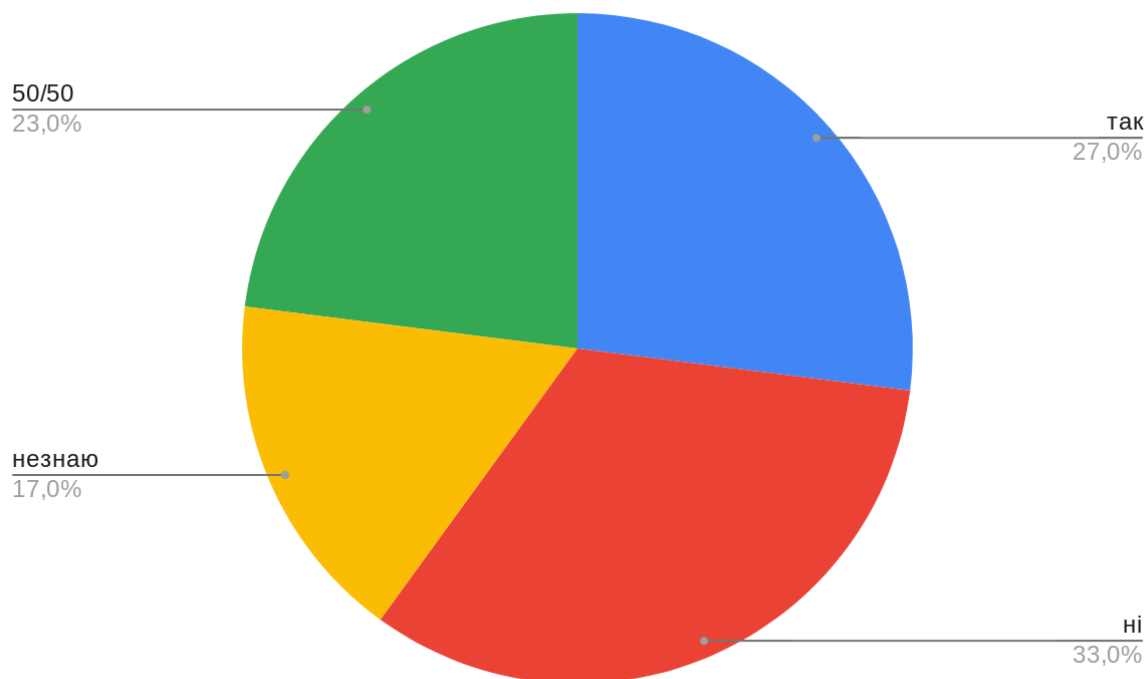
Юнакам за результатами обстеження більше імпонує робота, що стосуєтьсяпланово-економічних видів робіт, які передбачають задоволення матеріальнихпотреб, то ж саме, до цієї сфери діяльності серед хлопціввиявлено найбільший показник професійних нахилів. А також високий показник має сфера, що передбачає роботу з людьми на виробництві.

Гендерний аспект з виявлення професійних нахилів особистості відображено на рис. 4.

За результатами анкетування (рис. 5) старшокласників було встановлено наскільки вони визначилися з вибором майбутньої професії. З огляду на результати опитування, слід зазначити, старшокласники усвідомлюють, що вибір професії є одним з визначальних факторів для успішної кар'єри, але разом з тим, результати опитування говорять про те, що лише 27 відсотків учнів старших класів розуміють яку професію хочуть обрати, 23 відсотки визначилися, але ще вагаються, але половина старшокласників ще не мають чіткого уявлення щодо свого вибору. На рис. 6 подано узагальнено типові відповіді респондентів, які свідчать про те, що старшокласники мають розуміння щодо необхідності планування своєї майбутньої професійної траєкторії, але відчутний дефіцит повноти поінформованості та відсутність необхідних навичок для визначення свого майбутнього професійного шляху. Через відсутність цілісної моделі профорієнтаційної роботи в школі маємо такі невтішні статистичні дані.

Рисунок 5. Результати опитування «Мій вибір»

2.3 Сучасна профорієнтація , як наскрізний процес, через опанування старшокласниками життєво необхідних навичок

Мета загальної середньої освіти, згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту», полягає у всебічному розвитку особистості, формуванні її здатності до життя в суспільстві, екологічної свідомості, прагнення до самореалізації, постійного навчання та відповідального громадянського вибору. Освіта має формувати не лише знання, а й світогляд, що ґрунтується на активній громадянській позиції, трудовій мотивації, турботі про родину, Батьківщину та довкілля.

Попри окреслені високі цілі, сучасні дослідження демонструють невисокий рівень психологічної готовності старшокласників до вступу у вищі навчальні заклади. Більшість учнів мають лише поверхове уявлення про майбутню професію, здійснюють несвідомий вибір закладу вищої освіти, не володіють навичками самодіагностики та не вміють критично оцінювати себе в контексті професійного самовизначення.

Так, декан Київської бізнес-школи Михайло Крікунов підкреслює, що освітній простір, як і бізнес, підпадає під вплив мод. У певні періоди популярності набували професії програмістів, юристів, менеджерів, однак результати такої «моди» засвідчили, що близько 80% випускників ніколи не працювали за фахом. У цьому контексті важливо орієнтуватися на довгострокові тенденції — наприклад, високий попит на біологів у світі чи занепад інтересу до фундаментальних наук, таких як фізика, хімія, математика. Проблема полягає в тому, що більшість майбутніх абітурієнтів в Україні не поінформовані про ці тенденції.

На його думку, профорієнтаційна робота в школах має охоплювати не лише учнів, а й їхніх батьків, які часто впливають на вибір дитини через стереотипні уявлення про професії. Якщо вдома дитина чує, що «вища освіта обов'язкова для всіх» або «дівчатам не місце в науці», то навіть найкраща шкільна профорієнтація може не дати бажаного ефекту.

Крікунов також наголошує на відсутності в Україні ефективної системи професійного консультування (studentcounselling). У школах і закладах вищої освіти бракує фахівців, які могли б здійснювати якісне індивідуальне супроводження учнів у процесі професійного самовизначення. На сьогодні відсутня єдина структура, яка б відповідала за розвиток і впровадження сучасного підходу до профконсультування.

Утім, навіть найкращі консультанти не зможуть вирішити всі проблеми. Вони мають бути провідниками у світ професій, здатними «говорити мовою дітей», розуміти ринок праці та освітні перспективи, бути не менш переконливими, ніж батьки. І така робота має проводитися систематично, а не епізодично, — коли сам учень відчуває потребу у відповіді на запитання: «Ким я хочу бути?»

Школа має змістити фокус з колективної успішності на індивідуальні запити кожного учня. Важливо визнати право дитини на невизначеність: якщо вона ще не знає, чим хоче займатися, це не привід для тиску. У цьому контексті змінюється і роль учителя: він більше не лише джерело знань, а

наставник, який пробуджує цікавість, допомагає досліджувати себе і світ, стимулює до відкриттів та спроб. Освіта має стати майданчиком для пошуку, діалогу, експериментів і досвіду взаємодії з реальним життям.

За визначенням директора аналітичного центру “Cedos” Єгора Стадного, сучасне «професійне консультування» — це не лише поради, а партнерство між молоддю, батьками, школою та ринком праці. У реаліях сьогодення ринок наповнений безліччю спеціальностей, які дублюють одна одну або надто вузькоспеціалізовані. Тому важливо орієнтувати старшокласників на вибір більш широких освітніх напрямів (наприклад, правознавство замість міжнародного права), щоб надати можливість для пізнішої спеціалізації й корекції траєкторії.

Випускники часто бояться помилитися у виборі фаху. Але дорослімають навчити їх головному — вибір не є незворотним. Навіть якщо перша спеціальність виявиться неідеальною, отримані знання й досвід не будуть марними. Вони стануть основою для наступних рішень. Світ постійно змінюється, і в цьому — його перевага. Адже навіть після десяти років у професії є ще десятки років для нових стартів, перетворень і самореалізації.

Таким чином, за переконанням сучасних фахівців, дослідників і практиків, професійна орієнтація в системі освіти є динамічним та адаптивним процесом, що має розвиватися з урахуванням результатів кожного попереднього освітнього етапу. У контексті концепції «Нова українська школа» формування цілісної системи профорієнтації в освітньому закладі передбачає реалізацію трьох ключових складників:

- наскрізної професійної орієнтації, інтегрованої в усі рівні навчання;
- спеціального профорієнтаційного курсу, передбаченого в базовій та старшій профільній школі;
- залучення учнів до практичної діяльності та волонтерства як засобу пізнання професійного світу.

Що ж передбачає наскрізна професійна орієнтація в сучасній профільній школі:

- запровадження на всіх рівнях повної загальної середньої освіти внесення відповідних тем з професійної орієнтації до освітніх програм, що передбачаються у навчальних планах;
- широке залучення вчителів-предметників за умови відповідного підвищення кваліфікації.

З огляду на вищесказане, маємо уже з початкової школи готувати особистість до свідомого професійного вибору. Звісно, кожен віковий період передбачає відповідних підходів роботи, але беззаперечним є факт її планування та проведення. Наприклад:

- початкова школа — програма предмету «Я досліджую світ» (дослідження світу професій);
- азова школа — вивчення зв'язків між предметами та професійними кластерами, дослідження особливостей попиту на кваліфікованих спеціалістів на місцевому та регіональному ринках праці, знайомство з професіоналами своєї справи на рівні громади, регіону, держави;
- старша школа — розуміння учнями зв'язків між навчальними предметами і професіями, ознайомлення із сферами професійної діяльності, яка характерна для сучасного ринку праці, визначатися з профілем навчання в профільній школі, глибокий аналіз своїх нахилів, здібностей та інтересів, уміння набувати необхідних компетентностей, тестування та проектування майбутніх професійних траєкторій.

Позитивно зарекомендувала практика запровадження курсу за вибором у 8 та 10 класах, що дає змогу знайомства із можливими траєкторіями професійного і кар'єрного розвитку та розвитку компетентності навчання впродовж життя. Цю роботу у школі, бажано, щоб проводили

спеціально підготовлені педагоги радниками із професійної орієнтації. Такий курс, на думку експертів, дозволить учням: всебічно вивчати світ професій, ринок праці, права та обов'язки в трудових відносинах; набувати сучасних навичок аналізу ринку праці, пошуку роботи; проходити профорієнтаційну діагностику; формувати індивідуальну освітню траєкторію; формувати свідоме самовизначення учнів щодо майбутнього навчання, векторів професійного розвитку. Профорієнтаційний курс міститиме перелік компетентностей, які було здобуто учнем за час навчання, — його/її досягнення в певних сферах, участь у волонтерських та інших проєктах.

Як практичний інструмент для профорієнтаційних радників, учителів, психологів, батьків та учнів може бути “Карта персональних досягнень” або іншими словами: освітньо-компетентнісне портфоліо учня. Накопичені в папці матеріали допоможуть випускникам виважено себе оцінити та постановити собі реальні цілей для подальшого розвитку, успішно проходити співбесіди та складати мотиваційні листи для вступу в заклади освіти, стажувань, волонтерства. Для дорослих - це відправна точка для подальшої індивідуальної та групової роботи із учнями. Що в результаті сприятиме кращій орієнтації на потреби учня в освітньому процесі та формуванню індивідуальної освітньої траєкторії. Ця інформація також допоможе кращому розумінню прогресу розвитку учнів, їхніх нахилів та інтересів щодо професійного розвитку й виваженому консультуванню учнів у процесі їх майбутнього професійного самовизначення.

Практику та волонтерство рекомендовано запроваджувати для учнів, які досягли 14 років і проводиться в рамках класних і шкільних профорієнтаційних проєктів, у партнерстві з громадами, роботодавцями, закладами освіти, громадськими організаціями. Ці види діяльності дозволять учням отримати практичний досвід та уперше застосувати набуті знання, компетентності та навички.

Впровадження професійної орієнтації у школі є інструментом реалізації педагогіки партнерства. Активне залучення батьків та родин учнів до профорієнтації може відбуватися через бесіди, особистий приклад, заохочення до творчих успіхів, спільний пошук рішень, спільні суспільно корисні справи, благодійні акції тощо. Професійна орієнтація в школі сприятиме більшій залученості родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини.

Професійна орієнтація в сучасній школі має створювати сприятливі умови для співпраці з роботодавцями, що сприятиме успішній профорієнтаційній діяльності у школі. Для ефективної профорієнтації на сучасному етапі слід розглянути можливість створення спеціальних центрів розвитку професійної кар'єри куди молодь матиме можливість приходити і отримувати відповіді на свої запитання, поділитися своїми досягненнями або проблемами, спробувати себе в певній професії, отримає нові навички тощо.

Висновки до другого розділу

Професійне самовизначення виступає ключовим чинником самореалізації особистості в старшому шкільному віці. Активне прагнення знайти своє місце на сучасному, динамічному ринку праці сприяє розкриттю потенціалу молоді та її реалізації у майбутній професійній діяльності.

У ході діагностичного дослідження було з'ясовано, що більшість старшокласників при виборі професії орієнтуються переважно на зовнішні чинники — такі як престижність фаху та рівень заробітної плати. Це свідчить про вплив соціальних стереотипів, які нерідко переважають над внутрішніми мотиваціями та особистими інтересами.

Проведене опитування дало змогу глибше зрозуміти, до яких особистісних типів належать учасники дослідження, а також виявити їхні професійні схильності. Одним із головних висновків стало підтвердження того, що успішність у професійній сфері значною мірою зумовлена відповідністю між індивідуальними особливостями особистості та характеристиками професійного середовища. Однак досить тривожним є те, що половина опитаних учнів ще не визначилася з майбутнім професійним напрямом і перебуває на етапі пошуку.

Ці результати свідчать про те, що система профорієнтаційної роботи в сучасних закладах освіти є ще недостатньо ефективною і потребує суттєвого вдосконалення. Очевидно, що така діяльність повинна мати безперервний характер, охоплюючи всі вікові періоди — починаючи з дошкільного та початкового рівнів. Водночас саме підлітковий вік, зокрема період ранньої юності, є найбільш сензитивним до формування усвідомленої готовності до вибору професії.

У цьому процесі надзвичайно важливою є роль педагогів, які здатні стати для учнів джерелом мотивації, допомогти виявити сильні сторони, підтримати інтерес до певної діяльності, а також розвивати індивідуальні здібності кожного. Водночас не можна залишати поза увагою вплив батьків і

значущих дорослих — їх активне залучення до процесу обговорення професійного вибору значно підвищує його результативність.

Сучасні фахівці наголошують, що профорієнтація має залишатися гнучким і живим процесом, який враховує попередній досвід і досягнення учнів на кожному етапі навчання.

Зважаючи на виклики сьогодення, головне завдання школи полягає в тому, щоб допомогти учням сформуванати обґрунтоване, усвідомлене рішення щодо майбутньої професії. Це рішення має відповідати як внутрішнім індивідуальним потребам, так і актуальним запитам суспільства. Вибір професійного шляху — це не миттєвий акт, а багатоступеневий процес, тривалість і складність якого залежать як від зовнішніх обставин, так і від психологічних характеристик самого учня.

РОЗДІЛ 3 СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.

3.1 Основні тенденції, виклики та перспективи українського ринку праці на сучасному етапі

Сьогодні на ринку праці спостерігається поява десятків нових професій. Ще десять років тому ми навіть не могли собі такого уявити. Всі професії відображають наш мінливий світ – він рухливий та цікавий, різноманітний, відкриває безліч можливостей для людини, відповідно до її знань, талантів, здібностей, компетентностей, навичок та умінь адаптуватися до умов, що швидко змінюються. Сучасний світ нестабільний і основними його рисами є: нестабільність (volatility), невизначеність (uncertainty), складність (complexity), неоднозначність (ambiguity).

Наразі в Україні, яка є частиною глобального світу. В нашій державі триває період трансформації суспільних та економічних відносин, як результат, відбуваються значні зміни на ринку праці. Ми маємо орієнтуватися на нові світові тенденції, що домінують у сучасному світі, а саме: підвищення конкуренції, посилення міграції, розвиток інновацій та технологій, виникнення нових спеціальностей, що межують з декількома галузями, нові форми і види зайнятості, можливість постійно змінювати місце роботи, що в свою чергу, висуває нові вимоги до володіння знаннями.

На перших позиціях стоїть розвиток м'яких універсальних між професійних навичок (softskills), що передбачає самоорганізацію, ведення переговорів, менеджмент знань та інформації, вміння аналізувати та приймати ефективні рішення, розв'язувати комплексні задачі, що дозволяють швидко адаптуватися до нових умов, бути конкурентоспроможним та затребуваним на ринку праці.

Так, за роки повномасштабного вторгнення зросла потреба в технічних, інженерних спеціальностях, фахівця із кібербезпеки та робітничих професіях. У 2025 році набирають популярність професії, які відповідають запитам цифрової трансформації та глобальних змін, а саме: фахівці з кібер- та

інформаційної безпеки, digital-спеціалісти, bigdataаналітики, експерти з інтернету речей (IoT), менеджери з онлайн-навчання, медичні працівники, екологічні спеціальності. Серед hard skills важливими залишаються навички роботи з новітніми ІІІ-технологіями, зокрема чатом GPT, та знання англійської для співпраці з міжнародними компаніями, участі в різних проєктах та отримання знань із закордонних джерел. Серед ключових softskills цього року - вміння навчатися, критичне мислення, гнучкість та адаптивність.

Головними трендами 2025 року стали:

- максимальна автоматизація процесів – це використання ІІІ, програм для автоматизації рутинних завдань;
- баланс hard і softskills- це поєднання технічних навичок і попереднього досвіду зі здатністю до навчання й емоційним інтелектом;
- інклюзія та рівність- це про те, що усе більше компаній забезпечують рівні можливості для співробітників;
- програми перекваліфікації, на які зростає популярність у відповідь на швидкі зміни ринку.

На вимоги до фахівців у багатьох галузях суттєво впливає штучний інтелект, а його використання поступово стає musthave для багатьох професій. У креативних сферах успіх залежить від поєднання унікального досвіду людини та можливостей, які пропонує ІІІ і тут остаточне рішення має ухвалювати спеціаліст

Аналізуючи статистичні дані слід зауважити, що на сучасному ринку праці поступово зменшується потреба в рутинних професіях, для яких можлива автоматизація: обліковці, касири, оператори кол-центрів, працівники конвеєрних виробничих ліній. Ми бачимо, що уже сьогодні активно використовуються каси самообслуговування.

Разом з тим, розвиток технологій створює нові можливості. Уже на сьогодні з'явилися такі сучасні професії, як сіті-фермери, дизайнери віртуальних світів і фахівці з етики штучного інтелекту тощо.

Отже, на основі статистичних даних, можемо визначити три основні фактори, що впливатимуть на способи роботи на сучасному етапі :віддалена робота,«зелені комірці» та « еволюція гіг економіки». Зараз детальніше зупинимось на характеристиці кожного фактора.

Що стосується віддаленої роботи ,то, якщо на початок 2020 року віддалено працювали менше ніж 5% робітників то зараз ця цифра складаєбільше 50%. Ці процеси виникли внаслідок тривалої пандемії COVID-19,тому ряд компаній – Facebook, Google, PayPal, Shopify, Siemens та інші оголосили довгострокову або постійну політику віддаленої роботи.

Домовленості про віддалену роботу є новими для багатьох компаній та працівників тому вимагають дуже різних способів мислення і співпраці. Розподілена робота надає ще більше значення таким навичкам, як спілкування, емпатія та гнучкість. Дослідження показують, що віддалені співробітники працюють довше і ефективніше, ніж в офісі. Це також є певним викликом і для працівників, і для роботодавців. В цих умовах всі повинні навчитися балансувати робочим часом. Нажаль відомі випадки коли перевантаження може призвести до вигорання підвищеного почуттям ізоляції. Після повномасштабного вторгнення на українському ринку праці багато українців стали працювати віддалено. Цей тренд тільки набирає обертів. Багато компаній активно шукають спеціалістів, які можуть працювати з будь-якої точки країни або навіть світу. Віддалена робота забезпечує гнучкий графік для кращого балансу між роботою та особистим життям та відкриває можливості поєднувати роботу з подорожами.

В сучасному світі усі ознаки вказують на важливе значення екологічної економіки бізнесу.Тому«Зелені комірці» і все людство розуміють серйозність кліматичних змін. Ця ситуація відкриває нові можливості для бізнесу. Наразі електромобілі досягнули паритету в ціні з автомобілями що мають двигунивнутрішньогозгорання.

За останні десять років цифрова трансформація перетворила майже кожну компанію на технологічну. Ймовірно, що наступні 5-10 відбудуться

подібні зміни в політиці та стратегіях сталого розвитку. Тому зростання кількості «зелених комірців» представляє прекрасні можливості для створення нових робочих місць і буде порятунком для багатьох робітників, робочі місця яких будуть ліквідовані новими політиками щодо промислового скорочення вуглецю або автоматизації.

Прогнозується, що майбутнє за зеленим бізнесом і організаціям потрібно буде готувати працівників «зелених комірців» для поєднання технічних навичок із спеціальним навчанням щодо впровадження екологічно чистих бізнес-процесів. Ці робочі місця - від техніків сонячних установок до директорів зі стало горю звітку, які відповідатимуть за впровадження екологічних та соціальних проектів в компаніях.

«Еволюція gig економіки»- це підхід, щоразом з новими технологіями, відкрили двері для вільної роботи фахівцям із сфери маркетингу, IT, управління, інжинірингу, і,навіть, фінансів. Це насамперед, сучасні платформи, які об'єднують незалежних працівників-фрілансерів, такі як TaskRabbit та Uber, допомогли нормалізувати gig економіку.Upwork, WeAreRosie та Guru пропонують ринки для цих професійних послуг. Поєднання подібних платформ та інструментів співпраці, таких як Mural, Slackта Zoom, створює середовище. Тут талановиті працівники приймають участь у проектах в різних сферах бізнесу з повною гнучкістю.

На сучасному ринку праці найталановитіші люди роблять ставку на себе.Тому у минулі роки фрілансрозглядався як останняінстанція для осіб, які брали участь у традиційних ролях, або для тих, хто в іншому випадку був небажаним працівником.

Можливість організаціям формувати майбутнє та готовність до змін визначатиме успіх більшості організацій. І саме фріланс пропонує компаніям швидкість, гнучкість та високу якість професійних послуг.

Уже у 2025 році навички роботи з AI-інструментами стануть основною вимогою для більшості спеціальностей. Штучний інтелект — це

вже не щось з майбутнього, а реальність сьогодення. Слід підкреслити, що в даний час на перший план виступає розвиток креативного мислення та навичок, які поки що недоступні штучному інтелекту. Експерти, здатні ефективно вирішувати завдання, що вимагають емоційного інтелекту, стають надзвичайно важливими. На даний момент штучний інтелект не здатний повністю замінити людину, він служить лише надійним асистентом. У часи активного розвитку ІІІ особливо високо цінуються професіонали, які володіють унікальними навичками творчого процесу без використання технологій штучного інтелекту, такими як спів, малювання, шиття, ліплення, написання текстів, фотографування, проектування та будівництво.

Сучасний ринок праці підтверджує, що сьогодні мати одну роботу на все життя вже не є актуальним. Постійне навчання та зміна професій обумовлені сучасними тенденціями. Успішного фахівця можна описати як особу, яка є експертом у принаймні одній сфері, але також має знання в багатьох інших і здатна легко спілкуватися з колегами на елементарному рівні створюють портфоліо різноманітних проєктів та розвивають суміжні навички, стаючи T-shaped спеціалістами. T-shaped спеціаліст. Важливою подією

Сучасна молодь повинна бути готовою до змін у своїй професійній сфері кожні 2-3 роки та постійно докладати зусиль для проходження короткострокових курсів і отримання сертифікацій. Водночас варто підкреслити, що важливо не перегинати палку у зміні напрямку, а досягти балансу між вивченням нових аспектів і поглибленням знань у конкретній сфері. В даний час працедавці високо оцінюють глибоке усвідомлення ключової спеціалізації різні навички.

Спостерігається стрімкий розвиток креативної економіки, і дедалі більше людей починають перетворювати свої захоплення на джерело доходу. Це включає створення контенту, стрімінг, цифрове мистецтво, розробку ігор, а також виробництво крафтових товарів.

Усі ці спеціальності є повноцінними професіями. Сучасний ринок вимагає креативних спеціалістів, здатних генерувати унікальний контент і розвивати особисті бренди.

Вважається, що на сьогодні ідеальним працівником є той, хто вміє поєднувати спільні softskills з глибокими професійними знаннями та вміння в певній галузі. Тому найзатребуванішими на сучасному етапі стали такі навички, як: критичне мислення, емоційний інтелект, адаптивність та стресостійкість, вміння працювати в умовах невизначеності та міжкультурна комунікація.

Сучасний ринок праці постійно змінюється, тому слід зважати на основні виклики в умовах воєнного стану - міграція, дефіцит кадрів, адаптація та мобілізація.

На сьогодні проблема дефіциту кваліфікованих кадрів залишається однією з найсерйозніших для ринку праці, міграція збільшує кількість вакансій та сприяє конкуренції за таланти, мобілізація є фактором, що впливає на кількість вакансій та потребу в кадрах; компанії постійно адаптуються до нових умов, змінюючи кадрову політику та інвестуючи в розвиток персоналу.

3.2 Профорієнтація як складова реформи Нова Українська Школа

Освітня реформа в Україні створила законодавчі передумови для інтеграції професійної орієнтації в систему загальної середньої освіти. Сучасний випускник має бути конкурентоспроможним у реаліях XXI століття, здатним до усвідомленого вибору як освітньої, так і професійної траєкторії, формуючи себе як цілісну, відповідальну та соціально активну особистість.

Законом України «Про освіту» передбачено нову структуру загальної середньої освіти : початкову, базову та старшу профільну школу. На кожному освітньому рівні передбачено власні змістові орієнтири та передбачає адаптацію освітнього процесу до викликів сьогодення. Впровадження старшої профільної школи (10-12 класи) відкриє широкі можливості для поглибленого ознайомлення старшокласників із розмаїттям сучасних професій, сприятиме розвитку компетентностей і здобуття практичного досвіду.

У статті 3 Закону України «Про повну загальну середню освіту» визначено, що загальна середня освіта має забезпечити всебічний розвиток особистості, формування вміння навчатися впродовж життя, здатність до відповідального вибору, трудової діяльності, активної громадянської позиції та турботи про суспільне благо.

Державний стандарт базової середньої освіти передбачає формування в учнів ряду ключових компетентностей, які неможливо повноцінно реалізувати без належної системи профорієнтаційної роботи. Серед таких компетентностей:

- інноваційність — готовність до змін, відкритість до нових ідей, здатність формулювати цілі;
- навчання впродовж життя — вміння визначати потреби для саморозвитку, знаходити шляхи їх задоволення;
- підприємливість і фінансова грамотність — ініціативність, уміння брати на себе відповідальність та організовувати діяльність для досягнення результату.

Отже, спираючись на основні освітні нормативи, професійна орієнтація в школі визначається як системний, багатовекторний процес, який має враховувати запити учнів, батьків, громади й потреби ринку праці. Така діяльність повинна бути узгодженою, цілеспрямованою та сприяти формуванню компетентностей, необхідних для успішної реалізації в суспільстві.

Результати моніторингового дослідження, проведеного фахівцями ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2022 році, свідчать про відсутність єдиної наскрізної системи профорієнтаційної роботи в більшості закладів загальної середньої освіти. Встановлено, що основне навантаження у цій сфері покладається на класних керівників (75,9%) та заступників директорів (73,3%), при цьому участь психологів і вчителів-предметників обмежена. Більшість застосовуваних методик є застарілими, а школярі часто не мають доступу до актуальної інформації про стан і перспективи ринку праці.

Це особливо критично в умовах післявоєнного відновлення України, коли є нагальна потреба в підготовці робітничих кадрів. Тому необхідне створення сучасної моделі профорієнтації, що спиратиметься на новітні методики, інформаційні ресурси й системну взаємодію учасників освітнього процесу.

Старшокласники прагнуть до самостійного та усвідомленого вибору, і школа має створити сприятливі умови для реалізації цього прагнення. Освітній процес має орієнтуватися на ключові компетентності Нової української школи, зокрема:

- інноваційність;
- здатність до ініціативи та змін у своєму середовищі;
- навчання протягом життя;
- громадянські й соціальні компетентності, засновані на принципах демократії, прав людини, рівності;
- підприємливість, готовність приймати рішення та нести відповідальність за них.

Сучасна профорієнтація має бути інклюзивною, вільною від стереотипів — як соціально-психологічних, так і гендерних — і має забезпечувати розвиток сучасних компетентностей в усіх учнів.

В умовах воєнного стану, коли навчання здійснюється в дистанційній або змішаній формі, важливо впроваджувати цифрові інструменти

профорієнтації, що доступні поза межами шкільних комп'ютерних класів. Це дозволить охопити учнів незалежно від місця їхнього перебування.

Крім того, доцільно активізувати сучасні формати профорієнтаційної роботи, серед яких:

- інтерактивні заняття та уроки;
- групові та індивідуальні проєкти;
- профорієнтаційні ігри та тренінги з розвитку softskills (лідерства, командної роботи, ефективної комунікації, управління емоціями тощо);
- дебати й дискусії про майбутнє професій, ринок праці, подолання стереотипів;
- міжнародна співпраця;
- формування патріотизму та готовності до розбудови країни.

Завдання школи — не лише інформувати, а й надихати, підтримувати і вести кожного учня шляхом пізнання себе та світу професій.

3.3 Рекомендації педагогічним працівникам щодо створення умов для цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників

Для сучасної молоді «ера знаходиться серед трійки основних пріоритетів у їхньому житті і є на третьому місці (у 2018 р. – 36,6%) поступаючись сімейному щастю (59,9%) і здоров'ю (53% відповідно). Усвідомлений вибір професії – це важливий крок до успішної особистісної та професійної самореалізації молоді, розвитку майбутньої кар'єри та життєвих пріоритетів. [3].

Теорія з профорієнтації каже, що має поєднуватися те, що ти хочеш, що можеш і що потрібно ринку. Що відбувається і потрібно ринку праці можна відстежити на спеціальних порталах. Складнішим є завдання розібратися старшокласнику як краще пізнати себе. Дитина сама ліпить образ самого себе. І тут дуже важлива роль дорослого, який має дати зрозуміти молоді що вона роблять щось класне або видатне, а можливо рухаються у хибному

напрямку. Наприклад: підтримати і сказати, що він молодець, і думка так цікавотече, що ти можеш нові речі придумувати тощо.

Старшокласникам важливо отримати інформацію про професії, які розглядаєш як професійне майбутнє. І не просто знати, а потестувати їх, спробувати на практиці. І це можуть бути екскурсії на реальні робочі місця. Це прекрасна можливість співпрацювати з реальними дорослими професіоналами, в якій діти можуть спробувати себе в реальному світі або хоча б сходити й побачити, як ці реальні люди працюють.

Учням слід допомогти усвідомити, що ніхто не виходить з університету готовим спеціалістом, а світ так стрімко змінюється, що жоден вищий заклад освіти не здатен встигнути за сучасними вимогами. Це не кінець навчання, а одна з перших сходинок. Кожен має усвідомити, що має навчатися впродовж життя, тобто, продовжуємо вчитися на курсах, тренінгах, онлайн, на власному досвіді, участі в проектах. Так особистість розвивається, змінююся вподобання, з'являються нові інтереси, які можуть вивести на зовсім інші напрями та професії.

В сучасній школі організація роботи з профорієнтації вимагає творчого підходу, а саме: розробки програм та методик із системної професійної орієнтації. Тому, в ході розробки ефективної моделі профорієнтаційної роботи, варто орієнтуватися на такі рекомендації:

- адміністрація школи має очолити і підтримати професійну орієнтацію та створити дієву програму її реалізації;
- підготовка вчителів або введення посади кар'єрного радника;
- індивідуальний підхід до кожного учня та врахування його потреб.
- співпраця із закладами професійної та вищої освіти;
- створення умов для вільного доступу до інформації щодо розвитку кар'єри та світу професій.

В сучасному світі змінюються можливості для самореалізації та зайнятості людей через розвиток технологій. На ринку праці з'являються десятки нових професій про які ми уяви не мали ще десять років тому. Наразі

заклади освіти в рамках автономії самостійно визначаються з підходами щодо організацій професійної орієнтації, але мають орієнтуватися на очікувані результати, що визначені стандартами освіти. В даному випадку слід творчо підійти до розробки програми та добору методик та програм.

Ефективна реалізація професійної орієнтації в школі потребує лідерської позиції адміністрації закладу освіти, насамперед директора, який задає напрямок розвитку, формує мотиваційне середовище для колективу, сприяє впровадженню інновацій та постійному професійному зростанню педагогів.

Підходи до профорієнтації мають бути адаптовані до вікових та психофізіологічних особливостей здобувачів освіти. Вони повинні враховувати індивідуальний потенціал дитини, умови її розвитку та освітні потреби, включаючи потреби дітей з ООП. Профорієнтація має бути інклюзивною та позбавленою гендерних і соціальних стереотипів, а її зміст — орієнтованим на інтереси та можливості кожного учня.

Фахова обізнаність педагогів у питаннях професійної орієнтації сприятиме якісному впровадженню наскрізної профорієнтаційної роботи через інтеграцію предметного змісту з прикладами його застосування в реальних професіях. Ідеальним рішенням для шкіл є запровадження посади кваліфікованого профорієнтаційного радника — спеціаліста, який здійснюватиме професійне консультування, допомагатиме учням вибудовувати індивідуальні освітні траєкторії, планувати кар'єру та розвиватися особистісно й професійно.

Важливою умовою формування цілісного підходу до професійної орієнтації є налагодження партнерства між школами та закладами професійної, фахової передвищої та вищої освіти. Така співпраця створює підґрунтя для безперервного навчання та наступності освітніх рівнів. Водночас слід розвивати взаємодію з роботодавцями, щоб надати учням можливість долучитися до реальних практик, стажувань і ознайомлення з виробничими процесами на підприємствах.

Доступ до актуальної та повної інформації про професії, освітні заклади, умови вступу й перспективи працевлаштування є ще одним необхідним елементом ефективної профорієнтаційної системи. Учням слід забезпечити умови для вивчення спеціальностей, ознайомлення з умовами навчання, а також з професійним середовищем у різних галузях.

Професійна орієнтація в школі також є практичним втіленням принципів педагогіки партнерства. Участь батьків та родин у цьому процесі є надзвичайно цінною. Залучення може відбуватися через бесіди, особистий приклад, участь у шкільних заходах, спільне розв'язання проблем, участь у благодійних та суспільно корисних ініціативах. Родина має стати партнером школи у створенні освітньо-професійної траєкторії дитини.

Батькам варто надавати інформацію про вікові особливості розвитку дитини, підходи до підтримки її самопізнання та розвитку здібностей, методи виховання та поради щодо спілкування про вибір майбутнього фаху. Доцільно розробляти для них спеціальні рекомендації й інформаційні матеріали.

Профорієнтаційна робота у школі — це важливий напрям діяльності як адміністрації, так і кожного вчителя. Досвід показує, що багато учнів не мають чіткого уявлення про професійне майбутнє, вагання щодо вибору ВНЗ або сфери застосування власних здібностей є поширеними. Тому до організації профорієнтаційних заходів слід залучати шкільних психологів, соціальних педагогів, учителів-предметників і класних керівників.

Для ефективності цієї роботи всі учасники процесу мають пройти відповідну підготовку або підвищення кваліфікації. Зокрема, вчителі-предметники можуть демонструвати учням зв'язок навчального матеріалу з професіями, актуалізуючи практичне значення знань.

Спираючись на досвід вітчизняних і зарубіжних досліджень, важливо починати профорієнтаційну роботу вже з дошкільного віку. На цьому етапі основною формою є гра, яка дозволяє дітям ознайомитися з професіями та сформувати первинне позитивне уявлення про трудову діяльність.

Наприклад, під час теми «Як хліб потрапляє на стіл» у дитячому садку можна познайомити дітей з професіями аграрної галузі, пекарень, логістики та торгівлі, що формує уявлення про взаємозалежність сфер праці.

У початковій школі профорієнтація має просвітницький характер. Основне завдання — розширити уявлення дітей про світ професій, сформувати повагу до праці, інтерес до трудової діяльності, ознайомити з роботою батьків і значенням праці для суспільства.

В початковій школі рекомендуємо проводити цю роботу, як і з дошкільниками, в ігровій формі, яка побудована на основі взаємодії дітей, що активізує психічні процеси, виховує навички групової взаємодії (активне слухання, аналіз роботи інших, допомога другові, прийняття спільного рішення), стимулює швидкість мислення. Завдання в ході заняття можуть бути як індивідуальні, але з обов'язковим залученням всіх дітей до обговорення їх вирішення, так і групові — діти одночасно виконують спільну роботу. Ігри -заняття, як правило, плануються¹ раз на місяць.

У середній школі також слід періодично планувати і проводити заходи з профорієнтації. З такими учнями перевага віддається груповим формам роботи. Підліткам (5-7 класи) важливо розуміти свої інтереси, схильності й загальні цінності, пов'язані з вибором професії та свого місця в суспільстві. В цьому віці майбутня професійна діяльність стає для підлітка способом налагодження власного способу життя, шляхом до реалізації власних можливостей і досягнення мети. Для реалізації поставлених завдань рекомендуємо також проводити різноманітні ігри типу: «Моя улюблена професія», «Подорож у світ професій», «Справа майстра боїться» тощо.

На цьому етапі мають також мати місце групові та індивідуальні бесіди з учнями типу: «Усі професії – добрі – обирай на смак», «Усяка робота у нас почесна», «Ким я хочу стати і чому», «Роль знань, умінь та навичок у набутті людиною професії» тощо. Також рекомендуємо залучати батьків до обговорення перспектив та шляхів вибору професії. Можна запросити батьків до участі у конференції «Розвиток інтересів і схильностей підлітків», провести

батьківські збори на тему «Професійні наміри і здоров'я школярів». Цікавими та корисними для дітей цього віку є екскурсії на підприємства громади. Старшим підліткам (8-9 класи) уже необхідно розширювати уявлення про професії на ринку праці, перспективи професійного зростання та майстерності, правила вибору професії, а також уміння адекватно оцінювати свої можливості відповідно до вимог обраної професії. На цьому етапі теж мають широко використовуватися різноманітні ігри, зустрічі із представниками різних професій та екскурсії на виробництва регіону проживання, а також в навчальні заклади по місцю проживання. З метою виявлення рівня інформованості про сучасні професії рекомендуємо організовувати ігрові конкурси типу: «Хто більше знає про професії», «Кар'єрний старт: відкрий свій потенціал» тощо.

На уроках мови рекомендуємо написання творів(есе) на різні теми, зокрема : «Ким ти мрієш стати?», «Про яку професію ти мрієш?», «Чому я хочу обрати таку професію?», «Моя майбутня професія» тощо. Також необхідним є на цьому етапі показати учням важливість виявлення своїх вподобань та талантів в закладах позашкільної освіти і в шкільних гуртках. Тож маємо заохочувати школярів до участі в предметних і технічних гуртках, факультативах, гуртках художньої самодіяльності тощо.

Ефективними формами роботи на цьому етапі є активні форми та методи – це диспути, дискусії, тренінги типу: «Як я уявляю свою майбутню професію», «Вибір професії – важлива життєва проблема», «Ким я буду через 10 років», «Моє місце в житті», «Інтереси та їх роль у виборі професії» тощо.

Міцним підґрунтям для продовження навчання в старшій профільній школі є допрофільна підготовка. Можливості для якісної профорієнтації закладені у кожному предметі, адже саме під час навчання формуються навички, які неодмінно знадобляться учням у майбутньому.

Тобто, у базовій школі вона може бути організована і здійснена у різних формах та моделях. Найбільш поширеними та застосовуваними є екстракурсора діяльність, що передбачає поглиблене вивчення окремих

предметів, індивідуальні заняття та консультації та діяльність з майбутньої професійної орієнтації та професійного самовизначення здобувачів освіти. Зупинемося на більш детальній характеристиці кожної із форм.

Екстракурсора діяльність— це організація додаткових курсів, факультативів, гуртків, секцій, інших форм освітньої діяльності з різних областей знань, які доповнюють основну навчальну програму.

Найбільш важливим у процесі формування переліку таких додаткових курсів, факультативів, гуртків, секцій тощо є потреба та реальний вибір здобувачів освіти. Учням базової школи потрібно дати можливість спробувати себе та свої сили вивченні різних навчальних предметів і дисциплін. Це можливість додатково виявити особисті нахили та вподобання та пробудити потребу у більш активному та ефективному здобутті знань та формуванні умінь та навичок. Такі курси та факультативні заняття можуть бути різними за тривалістю вивчення. Вони можуть бути вузькопрофільними та специфічними та менш тривалими. Вибір таких курсів дасть можливість здобувачам освіти спробувати себе у різних сферах освіти та діяльності та більш точно визначити свої потреби та спрямування. Важливо, що здобувачі освіти при цьому повинні мати можливість у різні періоди відвідувати навіть абсолютно діаметрально протилежні заняття (як-то мова, математика, мистецтво, технічна творчість, специфічні природничі курси тощо). Так учні мають реально відчувати свою “любов та тягу” до більш глибокого вивчення окремих навчальних дисциплін. Дуже важливо залучати до викладання таких занять вузькопрофільних спеціалістів, спеціалістів-практиків, які окрім глибоких знань мають й практичний досвід та успішну історію власного становлення та утвердження. Така діяльність може пробудити у здобувачів мотивацію до знань та можливість надихнути власними досвідом та успіхом до саморозвитку та самовдосконалення.

Пропонуємо розглянути навчальну програму гуртка «Правознавець», (Додаток), яка передбачає навчання учнів середнього та старшого шкільного віку. Основні завдання програми:

- надати знання про такі правові поняття як держава та право;
- підвищити правову обізнаність підлітків та молоді зі знань Конституції України;
- підвищити правову обізнаність дітей та молоді зі знань законодавства, яким регулюються їхні права та обов'язки;
- формувати правові та політичні погляди, почуття патріотизму, любов до рідної країни;
- навчити працювати із різними публікаціями;
- розвивати критичне мислення;
- допомогти вихованцям у професійному самовизначенні;
- виховувати духовно багату особистість з активною громадянською позицією.

На опрацювання навчального матеріалу відводиться 216 годин (6 годин на тиждень).

Програма гуртка розрахована на роботу з учнями середнього та старшого шкільного віку протягом одного року навчання. Кількісний склад навчальної групи 10-15 учнів. Ця навчальна програма не потребує спеціальної підготовки та знань, навчальний матеріал адаптовано до занять із вихованцями різного рівня підготовки.

Програму створено відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної середньої освіти. За основу у програмі взято ключові компоненти, що вивчають у загальноосвітній школі, знання яких покликаний поглибити на заняттях гуртка.

Зміст програми реалізується за допомогою сучасних педагогічних технологій (проектні, інтерактивні, інформаційно-комунікативні). Використовуються сучасні технічні засоби навчання.

Навчальна програма передбачає поєднання теоретичного матеріалу з

практичними завданнями, перевага надається навчальній лекції, лекції з коментарем, самостійній, індивідуальній та аналітичній роботі.

Під час проведення практичних робіт пропонується використання таких методів: створення презентацій, проведення імітованих сценок, оформлення інформаційних бюлетенів, проведення правових квестів, підготовка та виступ з промовою, тощо. Мета проведення практичних робіт може бути як мотиваційною, так і контролюючою.

Теми та розподіл годин навчально-тематичного плану вказано орієнтовно. За необхідності в установленому порядку керівник може внести зміни до кількості годин у межах кожного змістового розділу. Враховуючи інтереси вихованців, їх кількість у групі, стан матеріально-технічного забезпечення, керівник може змінювати кількість теоретичних і практичних занять (залежно від того, як швидко та якісно вихованці набувають практичних навичок), а також самостійно обирати один або кілька напрямів роботи, що передбачений типовими навчальними планами.

Що стосується старшої школи, то тут має бути організована системна, різнопланова і цілеспрямована профорієнтаційна робота. Тематику таких заходів запропоновано в «Орієнтовна модель організації профорієнтаційної роботи із старшокласниками на навчальний рік» (Додаток).

Напочатку нового навчального року директор закладу загальної середньої освіти видає наказ «Про організацію та проведення профорієнтаційної роботи в закладі загальної середньої освіти на навчальний рік. Наказом призначаються відповідальні за реалізацію заходів, та затверджується перелік цих заходів та предметних гуртків тощо. Обов'язково має бути визначена мета та завдання, ми пропонуємо наступний варіант.

Метою діяльності колективу є створення умов для формування у учнів усвідомленого вибору професії у відповідності зі своїми здібностями, психофізіологічними даними і потребами суспільства; формування в

учнів знань про організацію виробництва, сучасне обладнання, про основні професії, про їх вимоги до особистості в сучасних умовах, про шляхи професійної підготовки; розвиток інтересу до отримуваної професії, формування в учнів позитивної мотивації до майбутньої трудової діяльності.

Над реалізацією яких завдань працюємо :

- відкритість до нових ідей, інноваційність;
- усвідомлене навчання впродовж життя;
- формування громадянських та соціальних компетентностей, що тісно пов'язані з ідеями демократії, справедливості, прав людини, співпраця з іншими для досягнення спільних цілей, уміння вирішувати конфліктні ситуації;
- навчання підприємливості та фінансовій грамотності, готовності брати відповідальність за власні рішення, вмінню організовуватися для досягнення поставлених цілей.

Крім того, ознайомлення учнів з професіями та правилами їх вибору, виховання спрямованості на самопізнання, виявлення певних професійних інтересів, формування правильної самооцінки та виявлення своїх здібностей а також вміння зіставляти свої здібності із вимогами щодо набуття конкретної професії, складати на цій основі реальний план оволодіння професією.

Цим наказом також є сенс затвердити осіб, що будуть працювати з учнями у Освітньо – професійному хабі або Центрі розвитку професійної кар'єри.

На початку навчального року (вересень) проводиться моніторинг готовності школярів до профільного і професійного самовизначення шляхом анкетування. Рекомендовано до цього залучити і батьків. За результатами моніторингу йде підготовка до проведення настановної конференції «Профорієнтація майбутнього має починатися вже сьогодні». До участі у

цього заходу запрошуються всі учасники освітнього процесу, випускники школи, викладачі вишів, професійних закладів освіти тощо. На цій конференції мають бути накреслені чіткі плани діяльності закладу освіти, ще раз обґрунтовано важливість профорієнтаційної роботи з посиланням на нормативні акти. Крім цього у вересні мають бути проведені організаційні заходи для педагогів та діагностичні заняття із старшокласниками. Зокрема, на початку року варто створити «Картки персональних досягнень учнів» у вигляді портфоліо. Де буде акумулюватися вся діагностична інформація здобувача освіти. Ця інформація буде корисною як для педагога – консультанта так і для старшокласника та його батьків. Всі профорієнтаційні заходи проводяться з використанням новітніх психодіагностичних методик та інформаційно-комінікаційних технологій та сучасних комп'ютерних програм профорієнтаційного спрямування. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 17 березня 2022 року № 252 «Про організацію та проведення комунікаційної кампанії освітніх реформ в частині профорієнтаційної роботи» (із змінами) триває реалізація Всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії». Мета цього Проєкту – це сприяння учням старших класів закладів загальної середньої освіти свідомо обрати професію своєї мрії, стати успішним у житті та реалізувати себе в Україні. Долучення до участі у проєкті дасть можливість учням 7-11 класів педагогічним працівникам та практичним психологам користуватися інформацією, що стосується ринку праці та викликів сьогодення. Інформація даного порталу буде корисною для усіх учасників освітнього процесу.

Нами також запропоновано орієнтовні теми інтегрованих уроків, індивідуальних та групових проєктів, ігри профорієнтаційного спрямування конкурси, заняття - тренінги для розвитку наскрізних умінь та сучасних навичок: створення презентацій, публічні промови, керування емоціями, командна робота, лідерство, ефективне та міжособистісне спілкування тощо.

Крім того заплановано проведення інтерактивних заходів про професії, ринок праці, компетентності та навички майбутнього, подолання гендерних та соціально психологічних стереотипів, а також рекомендовано широке залучення учнів до занять в гуртках, факультативах тощо.

В запропонованих заходах рекомендовано заходи партнерства між різними державними та бізнесовими інституціями. Це екскурсії- зустрічі з фахівцями на виробництвах, в тому числі і приватного бізнесу; вечори – зустрічі із студентами вишів та їх викладачами.

Як результат, вкінці року обов'язковим елементом є проведення аналізу виконання, або невиконання заходів та планування роботи на наступний рік з врахуванням рекомендацій. Адже, усі заходи з мають бути спрямовані на кінцевий результат, яким є підтримка здобувачів освіти у процесі прийняття самостійних, відповідальних та добре продуманих освітніх та професійних рішень. Випускник школи вже ознайомлений з різноманітністю професій, які можна виконувати, з тонкощами ринку праці та набути навичок правильного вибору закладів освіти для реалізації своєї освітньої траєкторії. Здобувачі освіти отримують можливість пошуку та аналізу інформації про професії, мають характеристики вибраних професій з урахуванням необхідних кваліфікацій, присвоєних даним професіям, і можливостей їх отримання та найголовніше - порівняння власного потенціалу та пріоритетів з вимогами ринку праці та очікуваннями роботодавців.

Висновки до третього розділу

Забезпечення зайнятості молоді є одним з пріоритетних завдань економічного розвитку України. Адже молодь володіє найвищим потенціалом працездатності, що робить її ключовою для економічного зростання та соціальної стабільності нашої країни, вона є сприйнятливою до змін, більшою мірою соціально мобільна, здатна до професійного зростання, переважно високо мотивована на отримання власного доходу. Тому активна політика зайнятості в період війни та повоєнного відновлення спрямовується на створення сприятливих умов для підвищення рівня зайнятості молоді.

Однією з характерних рис сучасного ринку праці є те, що конкуренція серед кандидатів найбільша за вакансіями з віддаленим форматом роботи. Дистанційні методи роботи забезпечили збереження певної стабільності виробничих процесів навіть під час повномасштабного вторгнення. Під час пандемії та масштабної війни віддалена робота стала одним із найпопулярніших варіантів для працівників. Це пов'язано з особистою безпекою, можливістю зекономити час на дорогу до офісу, ефективним використанням робочого часу та легшим доступом до працевлаштування. Спеціалісти, які бажають знайти роботу з віддаленим форматом, можуть отримати можливість працевлаштуватись не лише в українських компаніях по всій країні, а й в міжнародних організаціях. Для роботодавців віддалена робота передбачає зменшення витрат на оренду приміщень, канцелярські матеріали, обладнання, а також забезпечує більшу гнучкість в організації процесів. Відсутність територіальних обмежень дозволяє значно розширити можливості для найму найкваліфікованіших фахівців. У сучасних умовах швидких змін на ринках праці гнучкі форми зайнятості здобувають все більшу популярність.

Реагуючи на виклики сьогодення нашим першочерговим завданням є забезпечення формування особистості, що наділена необхідними знаннями ,

вміннями та навичками та вмінням їх застосовувати на практиці. Отже, сучасна професійна орієнтація – цілісна, логічна та узгоджена програма, що передбачає відповідність між цілями, змістом і очікуваними результатами та орієнтована на кожного учня і формування його компетентностей для майбутнього професійного самовизначення.

Тому робимо висновок, що у межах шкільної освіти мають обов'язково створюватись умови не лише для формування у випускників розуміння бути готовими до свідомого професійного вибору, а й створення простору та можливостей, що сприятимуть їх професійному самовизначенню.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

В роботі проаналізовано науково - психологічні джерела, що дають визначення поняттю «професійне самовизначення».

Отже, професійне самовизначення – це динамічний і довготривалий процес прийняття особистістю рішення щодо вибору майбутньої професійної траєкторії, виходячи з потреб ринку та своїх індивідуально – психологічних можливостей.

Також, проаналізувавши теоретичні джерела було обґрунтовано поняття «цілеспрямоване професійне самовизначення», що передбачає ряд заходів щодо вибору майбутньої професії через усвідомлення власних індивідуально – типологічних особливостей, уміння реалізовувати свої психологічні ресурси та враховувати актуальні та потенційні можливості, чітко розуміти свої інтереси, здібності та уподобання.

У закладі загальної середньої освіти ми говоримо не стільки про професійне самовизначення старшокласників, а мова йде про саму готовність учня до свідомого професійного вибору, що передбачає :

- усвідомлення значення праці для людини , позитивне ставлення до різних видів праці, бажання максимально проявити свої сили та здібності;
- свідомий вибір професії у відповідності до своїх здібностей та можливостей ;
- загальні, спеціальні, загально трудові вміння та навички.

Отже, для успішного професійного вибору випускники мають усвідомлювати свою потребу, вимоги суспільства, колективу та поставлених цілей, прогнозувати прояви своїх інтелектуальних, мотиваційних, вольових та емоційних процесів, уміти оцінити співвідношення своїх можливостей, рівень домагань та потреби у досягненні поставлених цілей.

В результаті діагностичних досліджень встановлено необхідність врахування професійних інтересів та нахилів старшокласників для

правильного обрання ними відповідного профілю для подальшого навчання. В діаграмах прослідковуються обрані старшокласниками види та типи діяльності а також професійні інтереси яким вони надали перевагу. а яким ні. Досліджуючи професійні нахили учнів 10-х класів, було з'ясовано професійні типи, професійні інтереси та сфери діяльності які їх цікавлять, а також рівень визначеності щодо майбутньої професійної діяльності

За результатами тесту Дж.Голланда встановлено, що більшість старшокласників віддають перевагу підприємницькому(32%) та конвенційному типам (24%), далі йдуть артистичний (20%), соціальний(12%) та інтелектуальний(8 %) і найменший відсоток учнів обрали реалістичний тип (4 %).

Результати дослідження ДДО демонструють, що більшість старшокласників віддають перевагу психотипу «людина-людина» (34%) та «людина-художній образ» (28 %), «людина-природа» (18 %) на третій позиції , наступний психотип «людина- знакова система» (14%) і завершує рейтинг психотип «людина-техніка» (6%).

За методикою виявлення професійних нахилів особистості (Л. Йовайши) отримано наступні результати. Домінуючим мотивом стали твердження шкали А «схильність до роботи з людьми» (63% респондентів).

Мотив Г-«схильність до естетики та мистецтва» має другу позицію (54% учнів і учениць).

Важливими для респондентів 10-Б класу виявились твердження шкали Г –«схильність до рухомих видів діяльності» (50%).

По гендерному аспекту аналіз опитування дав такі результати.

Сфері А «схильність до роботи з людьми» 71% дівчат від загального складу респонденток. Серед хлопців - 49% респондентів надали перевагу цій сфері.

Сфері Б «схильність до розумових видів роботи» надали перевагу 38 % дівчат і 43% хлопців .

Сфері В «схильність до роботи з людьми на виробництві» надали перевагу близько 31% дівчат і близько 57% хлопців .

Сфері Г «схильність до естетики та мистецтва» надали перевагу 58% дівчат і 35% хлопців .

Сфері І «схильність до рухомих видів діяльності» 23% дівчат і 52% хлопців .

Сфері Д «схильність до планово-економічних видів робіт, які передбачають задоволення матеріальних потреб» перевагу надали 31% дівчат 61% хлопців.

Отже, серед респонденток домінує сфера роботи з людьми й сфера, що стосується естетики та мистецтва.

Юнакам за результатами обстеження більше імпонує робота, що стосується планово-економічних видів робіт, які передбачають задоволення матеріальних потреб, то ж саме, до цієї сфери діяльності серед хлопців виявлено найбільший показник професійних нахилів. А також високий показник має сфера, що передбачає роботу з людьми на виробництві.

Але, з огляду на результати анкетування, слід зазначити, що старшокласники усвідомлюючи, що вибір професії є одним з визначальних факторів для успішної кар'єри, ще вагаються 50 % старшокласників, тобто не мають чіткого уявлення щодо свого майбутнього вибору: лише 27 % учнів старших класів розуміють яку професію хочуть обрати і тільки 23 % визначилися .

З огляду на результати діагностичного дослідження, зрозуміло, що випускники знають лише обмежену кількість професій. Тому робимо висновок, що профорієнтація є неорганізованою і відбувається епізодично.

Для створення простору цілісної системи профорієнтації в старшій школі є необхідність розробити дієвий алгоритм системи профорієнтаційної роботи на основі аналізу сучасної економічної ситуації та викликів ринку праці із залученням широкого кола зацікавлених осіб – педагогів шкіл, професійних та вищих закладів освіти, представників влади та бізнесу, випускників тощо.

Однією із ефективних умов для створення позитивного мотиваційного профорієнтаційного простору в школі є визначення відповідальних осіб для реалізації системної професійної орієнтації. Адже, психолого – педагогічний супровід та активізація учнів ефективно впливає на підвищення рівня їх відповідальності, активної життєвої позиції та самостійності.

Крім того всі заходи з професійної орієнтації рекомендовано наповнювати інформацією про зміст та типи професій, вимоги професії до особистості, актуальний рейтинг професій та про нові професії, що будуть актуальними через десятиріччя. Також варто широко використовувати технології, класифікатори професій, професіограми, комплекти діагностичних матеріалів, тестові методики, різноманітні інтерактивні вправи та ігри. Залучення проведення різноманітних конкурсів сприятиме проктуванню власного професійного «Я».

Світ професій постійно змінюється і рухається, що ускладнює процес профорієнтації. Тому зміни в законі про освіту вимагають від учнів активного навчання та розвитку своїх здібностей для підготовки до майбутньої професійної діяльності. Підлітки стикаються з питанням вибору професії, і важливо знайти шлях, що відповідає їхнім інтересам, здібностям, можливостям та цінностям, а також враховувати вимоги, які ставить професія до людини.

Важливо, щоб стадія вибору майбутньої професії завершилася реалістичним і чітким уявленням про обрану професійну спільність, в яку молода людина включить себе у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананко Т.В. Теоретичні аспекти професійної орієнтації в загальноосвітніх навчальних закладах України. 2014. С.91-99.
2. Баріхашвілі І. І., Ворона М. П., Гриценко Г. В. Психологічні основи профорієнтації та професійного самовизначення: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2009. 208 с.
3. Бех І. Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання. Інноватика у вихованні. 2015. Вип. 1. С. 7–13.
4. Болтівець С. І. Теоретико-методологічні засади професійного самовизначення особистості в умовах європейської інтеграції. Психологія праці та управління: збірник наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції. Част. 1. К.: ІПК ДСЗУ. 2019. С. 64–72.
5. Бондарчук О. І. Психологічний супровід гармонійного розвитку обдарованих підлітків у навчально-виховному процесі. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. пр. 2014. Т. 3, № 3 (35). С. 27–37
6. Браславська О. Активізація професійного самовизначення учнів у закладах загальної середньої освіти. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: 2018. С. 37-45.
7. Булах І.С., Ковчина І.М., Мозгова Г.П. Освіта і наука : збірник наукових праць учасників звітної-наукової конференції студентів та аспірантів Факультету психології УДУ імені Михайла Драгоманова. Київ: 2023. 338 с.
8. Василик А.В., Вандоляк О.В. Передумови та проблеми професійного самовизначення і планування кар'єри молоддю в Україні. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2018. С. 344-354.
9. Василенко Л.П., Савчин М.В. Вікова психологія. Київ: 2017. 366 с.
10. Вітковська О. І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації. Київ: Науковий світ, 2001. С. 64-74.

11. Вітковська О. І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації. К.: Наук. світ, 2021. С. 64–74.
12. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації. К., 2002. 221 с.
14. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. К.: Каравела, 2007. 344 с.
15. Гарач Н. Р. Становлення особистісного самовизначення старшокласника: прийоми активізації. Розвиток ідей Г. С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях: Наукові записки Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2000. Вип. 20. ч. 1. С. 95-100.
16. Герасіна С. В. Діловитість як передумова успішної самореалізації у системі конкурентоздатності сучасного фахівця. Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 28. С. 82–94.
17. Герасіміук Т.В., Лунченко Н.В., Ткачук І.І. Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виховних об'єднань, навчально-виховних комплексів. Київ: 2017. 118 с.
18. Громадсько-активні школи: управління та механізми розвитку: практ. посіб. / О. М. Онаць та ін.; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. Київ: КОНВІ ПРИНТ, 2019. 94 с. 67
19. Гуцан Л. А. Ефективна профорієнтаційна робота – крок до вибору майбутньої професії. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання: збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції. К.: ІПК ДСЗУ. 2018. С. 77–85.
20. Гудименко К. М. Професійне самовизначення старшокласників як психолого-педагогічна проблема. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2015, № 2 (46). С. 227-233.

21. Губенко О.В. Психологічна діагностика й активізація у старшокласників і молоді творчих науково-технічних здібностей. Навчально-методичний посібник. Київ: 2016. 228 с.
22. Джура О.Д. Освіта в системі факторів професійного самовизначення особистості: автореф. дис.канд. філософ. наук: 09.00.03 / Джура Олександр Дмитрович. Київ, 2004. 17 с.
23. Єгорова Є.В. Професійна орієнтація: підручник. Кіровоград: 2014. 227 с.
24. Єгорова Є.В. Психологія профорієнтації у системі педагогічної освіти: монографія. Кіровоград: 2014. 247 с.
25. Каденко О. А. Особливості вибору професії старшокласниками загальноосвітніх шкіл: основні мотиви та чинники. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців за соціономічним профілем: Матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. (Хмельницький, 22– 23 травня 2010 р.). Хмельницький: ХНУ, 2011. С. 40-42. URL: https://kafedra-psy.at.ua/materialy_konferencii_2011-maket.pdf#page=40 (дата звернення: 19.03.2019)
26. Карсканова С. В. Психологічне благополуччя особистості як основа фахового зростання: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Карсканова Світлана Вікторівна. Київ, 2012. 18 с.
27. Капченко Л.М., Савченко Н.В., Літвінчук Л.Й., Грамма О.В. Професії майбутнього для України. Київ: 2017. 47 с.
28. Клибанівська Т. Професійне самовизначення та професійне становлення старшокласників. Актуальні проблеми психології. Т. 1. Вип. 57. С. 32–38
29. Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників в умовах особистісно-орієнтованого навчання. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник

наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2014. Вип. 8 (51), 512 с.

30. Концепція профорієнтації в НУШ – громадське обговорення документа, 2021. URL: <https://nus.org.ua/news/kontseptsiya-proforiyentatsiyi-v-nush-gromadske-obgovorenniya-dokumenta> (дата звернення: 6.05.2023).

31. Кузікова С. Б. Структурно-змістовий аналіз феномену особистісного саморозвитку: Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 10. С. 365–377.

32. Кириченко В.В. Психологічні основи професійної адаптації та виборупрофесії. Житомир: 2015. 109 с.

33. Колобич О.П. Загальна психологія. Навчально-методичний посібник. Львів: 2018. 172 с.

34. Коропецька О.М. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості. Київ: «КНТ» 2016. 438 с.

35. Лаас М. Особливості розвитку емоційного інтелекту та його чинників у ранньому та пізньому юнацькому віці. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. №5 (33), vol. 2. С. 63-68.

36. Любар О.О. Школа і вибір професії. 2016. №10-12. С.36.

37. Ляховченко Н.В., Петрук В.А. Аналіз факторів, що впливають на вибір майбутньої професії старшокласниками. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2014. №4. С. 125-128.

38. Ляшенко Р.О. Взаємозв'язок професійного самовизначення та самоактуалізації особистості. Професійна освіта: проблеми та перспективи. 2017. Вип.12. С. 83-88.

39. Максименко Д.С. Психологічні особливості криз підлітка. Київ: 2020. 200с.

40. Мартиненко О. Загальні особливості професійного самовизначення сучасних старшокласників. Габітус. Психологія особистості. 2020. Вип. 16. С. 151–155.

41. Мерзлякова О.Л. Супровід професійного самовизначення учнів в закладах загальної середньої освіти : виклики часу та їх подолання. Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: тези доповідей XIII Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2023. С.48-54.

42. Мітіна С.В. Проблема працевлаштування випускників ЗВО України: Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: збірник матеріалів X ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2023. С.54 – 57.

43. Морін О.Л. Закономірності професійного самовизначення особистості. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Вип.21(2). С. 78-89.

44. Найдьонов М.І. Психологія престижності професій: монографія. Кіровоград: 2014. 160 с.

45. Оцінка попиту на професії, які затребувані на ринку праці. Результати дослідження в рамках проекту «Економічне та соціальне відновлення Донбасу». Київ: 2015. 102 с.

46. Охріменко З. В. Роль трудового виховання і профорієнтації в умовах воєнного стану. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць. Том 1. № 1 (103). 2022. С. 150–160. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/396 (дата звернення: 22.05.2023)

47. Павлик Н.В. Нова українська школа – нові вимоги до сучасного педагога. Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: збірник матеріалів X ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса

Олексійовича. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2020. С. 82–88.

48. Пасічна Т.С. Інтернет-ресурси як джерела профорієнтаційної інформації. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ): у 2 ч. Ч. 1. К.: ІПК ДСЗУ, 2014. С. 162–1

49. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія. Навчальний посібник. Суми: 2019. 352 с.

50. Піддячий М. І. Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 / Піддячий Микола Іванович. Київ, 2002, 19 с.

51. Побірченко Н. А. Психологічний супровід неперервної професійної орієнтації учнівської молоді. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. Харків: ОВС, 2002. Ч. II. С. 231-241.

52. Побірченко Н. А. Формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності: дис. доктора психол. наук: 19.00.07 / Побірченко Неоніла Антонівна. Київ, 2000. 456 с.

53. Прокопенко О. А. Професійна «я-концепція» майбутнього фахівця економічного профілю. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. Київ: АТОПОЛ ГРУП, 2016. Вип. 2(31). С. 109-124.

54. Професійні здібності учня / Упоряд.: С. Максименко, О. Главник Київ: Плавник, 2004. 112 с.

55. Профорієнтаційна робота із школярами: Методичний посібник для вчителів / За ред. М. П. Тименка. Рівне, РОІУВ, 1992. 130 с

56. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Єгорова Є.В., Ігнатович О.М., Кобченко В.В., Литвинова Н.І., Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л.,

57. Синявський В.В., Татаурова-Осика Г.П., Шевенко А.М. ; [за ред. О.М. Ігнатович]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 240 с.
58. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології. Посібник.Київ: 2017. 144 с.
59. Семиченко В. А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку у в контексті неперервної професійної освіти. Педагогіка і психологія. 2010. № 2. С. 46-57.
60. Сердюк Л. З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід. Київ: Університет «Україна», 2012. 323 с.
61. Середа О.Ю. Вплив досвіду спілкування на професійний вибір старшокласників. Наукові студії із соціальної та політичної психології. Київ. 2008. Вип. 19 (22). С. 101-111.
62. Середа О.Ю. Особливості впливу соціально-психологічних чинників напрофесійне самовизначення старшокласників. Психологічний часопис 2019. №11.С.268-282.
63. Сидоренко В. К. Структурний аналіз процесу професійного самовизначення особистості. Педагогічний альманах. Херсон: КВНЗ. 2012. Вип. 16. С. 6-13.
- 64.Синявський В.В. Професіограми і психограм професій педагогічногоспрямування. Кіровоград: 2013. 83 с.
65. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навчальний посібник. Київ:2012. 280 с.
66. Сухенко Т.В. Як обрати професію майбутнього. Харків: 2016. 80 с.
67. Теслюк В.М. Основи профорієнтаційної роботи. Київ: 2021. 304 с.
68. Тимошенко Н. Є. Професійне самовизначення старшокласників. Соціально-гуманітарні науки, економіка, право: нові виклики, практика інновацій:матеріали Міжн. наук. практ. конф. (м. Полтава, 21-22 квітня 2016). Київ: Університет «Україна, 2016. С. 294-303

69. Токарева Н.М., Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія. Київ: 2017. 548 с.
70. Турчина Л. О. Педагогічні умови підготовки старшокласників до виборупрофесії в умовах профільного навчання. Луганськ: 2011. 20 с.
71. Уніят С., Комінко С. Вибір професії або задача з багатьма невідомими / С. Уніят, С. Комінко. — Тернопіль: Підручники і посібники, 1997. — 87 с.
72. Федоренко Л.М. Психологічні детермінанти професійного самовизначення старшокласників. Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12 «Психологічні науки». Київ: 2018. С. 143-149.
73. Фрейд З. Масова психологія і аналіз людського «Я» / Фрейд З // «Я» і «Воно». Праці різних років. -Тбілісі, 1991. - 563 с
74. Фрицюк В. А. Підготовка майбутніх педагогів до професійного саморозвитку. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. 2016. С. Вип. 46. 329-332. URL: <http://93.183.203.244:8080/xmlui/handle/123456789/164> (дата зверення: 16.05.2019)
75. Фромм Е. Мати чи бути / Фромм Е.- М.: АСТ, Астрель, 2010 – 256 с.
76. Шабдінов М. Л. Учнівський проект у професійному самовизначенні старшокласників. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук, праць. Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2008. Кн. 1. Вип. 12. С. 371-379.
77. Шванцара Й. Діагностика психічного розвитку/Й. Шванцара. – Прага: Авіценум, 1978 – 168с.
78. Шевцова О. М. Психологічна характеристика рівнів розвитку професійної Я-концепції фахівця. Матеріали Міжн. наук.-прак. конгресу педагогів та психологів «Besmart!». (17-18 лютого 2015, м. Женева, Швейцарія). 2015. Т. 2. С. 197-202.
79. Чечко І.І. Професійне самовизначення старшокласників в контексті

профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти. 2019. С. 146-152.

80. Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості. Навчально-методичний посібник. Суми: 2012. 324 с. __

81. Яновська Т. Психологічні особливості професійного самовизначення у підлітковому та юнацькому віці. Молодий вчений. 2017. № 4(44). С. 270.

82. Яньмей Лоу. Вплив різних видів інтелекту на формування музичного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. №5 (109). С. 267-275.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика професійного самовизначення Дж. Голланда (Холланда)

Ця дозволяє співвіднести схильності, здібності, інтелект із різними професіями для найкращого вибору професії.

Теоретичною основою опитувальника професійного самовизначення є теорія професійного вибору, розроблена американським професором Джоном Холландом. Її суть у тому, що успіх у професійній діяльності залежить від відповідності умови типу особистості та типу професійного середовища.

Поведінка людини визначається не тільки її особистісними особливостями, а й оточенням, в якому вона виявляє свою активність.

Люди прагнуть знайти професійне середовище, властиве своєму типу, яке дозволило б їм повніше розкрити свої здібності, висловити ціннісні орієнтації.

Інструкція до тесту.

Перший варіант

Варіант А

- 1 Інженер-технолог
- 2 В'язальник
- 3 Кухар
- 4 Фотограф
- 5 Кресляр
- 6 Філософ
- 7 Вчений-хімік
- 8 Редактор наукового журналу

Варіант Б

- Інженер-конструктор
- Санітарний лікар
- Набірний
- Завідувач магазином
- Дизайнер
- Психіатр
- Бухгалтер
- Адвокат

9 Лінгвіст	
Перекладач художньої літератури	
10 Лікар-психіатр	Статистик
11 Завуч	Голова профкому
12 Спортивний лікар	Фельєтоніст
13 Нотаріус	Постачальник
14 Перфоратор	Карикатурист
15 Політичний діяч	Письменник
16 Садівник	Метеоролог
17 Водій тролейбуса	Медсестра
18 Інженер-електронник	Секретар-машиністка
19 Маляр	Художник по металу
20 Біолог	Окуліст
21 Телеоператор	Режисер
22 Гідролог	Ревізор
23 Зоолог	Головний зоотехнік
24 Математик	Архітектор
25 Працівник дитячої кімнати міліції	Рахівник
26 Вчитель	Командир частини
27 Вихователь	Художник по кераміці
28 Економіст	Завідувач відділом
29 Коректор	Критик
30 Завгосп	Диригент
31 Радіооператор	Спеціаліст з ядерної фізики
32 Налагоджувальник	Монтажник
33 Агроном-насіннєзнавець	Голова колгоспу
34 Закрійник-модельєр	Декоратор
35 Археолог	Експерт
36 Працівник музею	Консультант
37 Вчений	Актор

38 Логопед
 39 Лікар
 40 Головний бухгалтер
 41 Поет
 42 Архіваріус

Стенографіст
 Дипломат
 Директор
 Психолог
 Скульптор

Другий варіант.

Варіант А

1 Автомеханік
 2 Єгер
 3 Кондитер
 4 Пасічник
 5 Радіооператор
 6 Астроном
 7 Бактеріолог
 8 Зоолог
 9 Мінеролог
 10 Гувернантка
 11 Священик
 12 Консультант із профорієнтаційної роботи
 13 Фінансовий контролер
 14 Шифрувальник
 15 Директор магазину
 16 Горний інженер
 17 Фермер
 18 Маляр
 19 Мисливствознавець
 20 Електротехнік
 21 Біолог

Варіант Б

Авіаконструктор
 Інтерв'юер
 Діловод
 Адміністратор
 Актор
 Гід-екскурсовод
 Коректор текстів
 Брокер
 Актор цирку
 Працівник архіву
 Голова адміністрації
 Драматург
 Директор
 Мистецтвознавець
 Композитор
 Біофізик
 Репетитор
 Укладач каталогів
 Директор ринка
 Карикатурист
 Сімейний лікар

22 Вірусолог	Контролер-кассир
23 Генетик	Менеджер
24 Гідробіолог	Письменник
25 Вихователь у дитячому садку	Кресляр
26 Інструкторісплавання	Начальник відділузбуту
27 Медична сестра	Манекенниця
28 Набірниктипографії	Торговець оптом
29 Переписувач нот	Музичний аранжувальник
30 Начальник будівництва	Музикант-виконавець
31 Машиніст тепловозу	Інженер-дослідник
32 Кравець	Консультант службизнайомств
33 Рульовий-моторист	Регістратор
34 Штукатур	Підприємець
35 Садівник	Танцюрист
36 Редактор наукового журналу	Вчитель
37 Фізик-теоретик	Копіювальник креслень
38 Іхтіолог	Президент банку
39 Вчений-теоретик	Художник з інтер'єру
40 Викладач іноземної мови	Контролер якостіпродукції
41 Тренер з лікувальноїфізкультури (ЛФК)	Постачальник
42 Соціальний працівник	Художник-мультиплікатор
43 Продюсер телебачення	Режисер

Ключ до тесту

Перший варіант

1. Реалістичний тип: 1, 2, 3, 4, 5, 16, 17, 18, 19, 21, 31, 32, 33, 34 - усі А.
2. Інтелектуальний тип: 1Б, 6А, 7А, 8А, 9А, 16Б, 20А, 22А, 23А, 24А, 31Б, 35А, 36А, 37А.
3. Соціальний тип: 2Б, 6Б, 10А, 11 А, 12А, 17Б, 20Б, 25А, 26А, 27А, 36Б, 38А, 39А, 41Б.

4. Конвенціональний тип: 3Б, 7Б, 10Б, 13А, 14А, 18Б, 22Б, 25Б, 28А, 29А, 32Б, 40А, 42А, 38Б.

5. Заповзятливий тип: 4Б, 8Б, 11Б, 13Б, 15А, 23Б, 26Б, 28Б, 30А, 33Б, 35Б, 37Б, 39Б, 40Б.

6. Артистичний тип: 5Б, 9Б, 12Б, 14Б, 15Б, 19Б, 21Б, 24Б, 27Б, 29Б, 30Б, 34Б, 41А, 42Б.

За кожний збіг з ключем нараховується 1 бал.

Обробка результатів

У другому варіанті необхідно нормувати результати за шкалами. Для цього набрану респондентом кількість балів за кожною шкалою розділіть на число, яке в ключі стоїть в дужках поруч із назвою шкали (наприклад, для реалістичного типу – це 15) і помножте на 100%.

Домінуючим у випробуваного є той тип за яким він набрав максимальну кількість балів.

Інтерпретація результатів

Нижче наводяться назви типів з їх коротким описом та перераховуються деякі професії, в яких представники відповідного типу зможуть найбільш повно розкрити свої здібності, досягти успіху і особистого задоволення. Важливо підкреслити, що кожна людина володіє особистими якостями, характерними для всіх шести типів, однак домінують при цьому риси всього лише одного або декількох типів.

Реалістичному типу уособистості властива емоційна стабільність, орієнтація на сьогодення. Представники даного типу займаються конкретними об'єктами та їх практичним використанням: речами, інструментами, машинами. Віддають перевагу заняттям, що вимагають моторних навичок, спритності, конкретики. Професії – механік, електрик, інженер, моряк, водій та ін.

Артистичний тип відсторонюється від чітко структурованих проблем та видів діяльності, які передбачають велике фізичне навантаження. У

спілкуванні з оточуючими спираються на свої безпосередні відчуття, емоції, інтуїцію та уяву. Йому притаманний складний погляд на життя, гнучкість, незалежність суджень. Властива несоціальність та оригінальність. Професії – музикування, малярство, літературна творчість, фотографія, театр та ін.

Соціальний тип ставить перед собою такі цілі і завдання, які дозволяють йому встановити тісний контакт з навколишнім соціальним середовищем. Володіє соціальними вміннями та має потребу в соціальних контактах. Прагне повчати, виховувати.

Гуманний. Здатний пристосуватися практично до будь-яких умов. Намагається триматися осторонь від інтелектуальних проблем. Вони активні та вирішують проблеми, спираючись головним чином на емоції, почуття та вміння спілкуватися. Професії – лікар, вчитель, психолог, соціальний працівник та ін.

Конвенціональний тип віддає перевагу чіткоструктурованій діяльності. З навколишнього середовища він обирає цілі, завдання та цінності, що виникають з звичаїв й обумовлені станом суспільства. Йому властиві серйозність наполегливість, консерватизм, старанність. Відповідно до цього його підхід до проблем носить стереотипний, практичний та конкретний характер. Професії – машинопис (друкарська справа), бухгалтерія, програмування та ін.

Заповзятливий тип обирає такі цілі, цінності та завдання, які дозволяють йому проявити енергію, ентузіазм, імпульсивність, домінантність, реалізувати любов до пригод. Йому не до душі заняття, пов'язані з ручною працею, а також ті, що вимагають посидючості, великої концентрації уваги та інтелектуальних зусиль. Надає перевагу керівним ролям, за допомогою яких може задовольнити свої потреби в домінантності та визнанні. Активний, заповзятливий. Професії – директор, журналіст, адміністратор, підприємець та ін.

Інтелектуальний тип орієнтований на розумову працю. Він аналітичний, раціональний, незалежний, оригінальний. Переважають теоретичні та, певною мірою, естетичні цінності. Замість роздумувати про проблему він вважає за краще займатися реалізацією пов'язаних з нею рішень. Йому подобається вирішувати завдання, що потребують абстрактного мислення. Професії в першу чергу наукові – математик, фізик, астроном та інші.

Додаток Б

Диференційовано-діагностичний опитувальник інтересів – ДДО (за Є. Клімовим)

Диференційно-діагностичний опитувальник Є.А. Климова допоможе будь-якій людині визначити свої схильності до різного роду професій, методом обчислення особистісного психотипу. Кожна людина більшою мірою розташований до певного виду діяльності, це пов'язано з нашим способом життя, мисленням, навичками і підсвідомими прагненнями. Для однієї людини важливо реалізувати свій творчий потенціал, для іншого – принести користь громадськості, а третій воліє роботу, націлену на економічний результат.

Покладаючись на дану методику, ви можете дізнатися свій особистісний тип і глибше зрозуміти свої схильності до роду діяльності. ДДО (за Є. Клімовим) на профорієнтацію підходить для: підлітка-школяра (абітурієнта), який знаходиться у пошуках і думає на кого піти вчитися; студента, якому цікаво осмислити правильність свого вибору; компаній, які ретельно відбирають персонал при прийомі на роботу; людини, яка вже має професію, але бажає переучитися і думає, яку професію варто вибрати; працівника будь-якої компанії, щоб краще організувати свій робочий процес і направити здібності в правильному ключі.

Автор даного тесту описує п'ять основних груп — схильностей, які характеризують особистість. Е. А. Клімов виділяє 5 психотипів особистості:

1. Людина – природа – такий тип, характерний людям, що прагнуть поліпшити стан навколишнього середовища, тим, хто легко йде на контакт з природою і тваринами. Це садівники, ландшафтні дизайнери, працівники лісової і садової промисловості, ветеринари і екологи, дослідники флори і фауни, зоологи, ботаніки, а також геологи, картографи та метрологи.
2. Людина – Людина – цей тип, як соціальний, схильний до спілкування, допомоги іншим, взаєморозуміння з аудиторією. Таким людям підходить робота, пов'язана з освітою, вихованням, соціальнодіяльністю, медицина, правова допомога, журналістика, а також адміністративна робота.
3. Людина – художній образ – називає таких людей творчими, схильними до художньої, письменницької, музичної та архітектурної діяльності, і т. п. Така особистість може займатися твором чого-небудь або чинити твори мистецтва (дизайнер, художник, композитор, письменник і режисер). А так само виконувати і виготовляти (оформлювач, музикант, ювелір, актор і так далі) або ж працювати з творами творчості (реставратор, маляр, шліфувальник, майстер розпису).
4. Людина – знакова система – цей тип людей математичного складу розуму. Їм підійдуть такі професії, як програміст, бухгалтер, бібліотекар, економіст, нотаріус, редактор, організатор діловодства, інспектор, історик, математик і тому подібне.
5. Людина – техніка – визначає цей тип, як людей схильних до технічних видів професій, позначає здатність до виготовлення деталей, техніки, механізмів, відновлення і ремонт, винаходи і нововведення, випробувальні та перевірочні роботи. Опитувальник ДДО дає можливість розпізнати свої професійні схильності і підсвідомі задатки до певного виду діяльності. Тому ідеально підходить для профорієнтаційної роботи з школярами і підлітками.

Інструкція. Уявіть собі, що вимає неможливість вибрати одну роботу (із двох можливих). Чому б ви наддали перевагу? Вибраний варіант відмітьте знаком «+», а відкинутий – знаком «-».

1а. Доглядати за тваринами	1б. Обслуговувати машини, прилади
2а. Допомогати хворим людям, лікувати їх	2б. Складати таблиці, схеми, графіки, програми для комп'ютерів
3а. Стежити за якістю виготовлення книжкових ілюстрацій, плакатів	3б. Стежити за станом, розвитком рослин
4а. Обробляти матеріали (дерево, тканину, метал, пластмасу)	4б. Рекламувати, продавати матеріали
5а. Обговорювати науково-популярні книжки, статті	5б. Обговорювати художні книжки, п'єси, концерти
6а. Вирощувати молодняк тварин	6б. Тренувати товаришів (або молодших) у виконанні яких-небудь дій
7а. Копіювати малюнки, зображення (або налаштувати музичні інструменти)	7б. Керувати яким-небудь вантажним засобом (підйомним або транспортним)
8а. Повідомляти, пояснювати людям потрібні відомості (в довідковому бюро, на екскурсії)	8б. Художньо оформляти виставки, вітрини (або брати участь у підготовці вистав, концертів)
9а. Ремонтувати речі, вироби, одяг, техніку	9б. Шукати і виправляти помилки в текстах, таблицях
10а. Лікувати тварин	10б. Виконувати обчислення, розрахунки
11а. Виводити нові сорти рослин	11б. Конструювати, проектувати нові види промислових виробів, машин, будівель
12а. Розв'язувати суперечки, сварки між людьми, переконувати, роз'яснювати, заохочувати	12б. Працювати над кресленнями, схемами
13а. Спостерігати, вивчати роботу	

гуртків художньої самодіяльності	(перевіряти, уточнювати їх)
14а. Обслуговувати, налагоджувати мед прилади, апарати	13б. Спостерігати, вивчати життя мікробів
15а. Складати точні описи, звіти про спостереження вищ і подій	14б. Надавати людям меддопомогу при пораненнях, опіках, ударах
16а. Робити лабораторні аналізи в лікарні.	15б. Художньо описувати, зображати (побачені або уявні)
17а. Фарбувати стіни або розмальовувати поверхні виробів	16б. Приймати, оглядати хворих, говорити з ними, призначати лікування
18а. Організовувати екскурсії, культпоходи в театри, музеї	17б. Здійснювати монтаж споруд, машин, пристроїв
19а. Виготовляти за кресленнями деталі, вироби, машини, одяг	18б. Грати на сцені, брати участь у концертах
20а. Проводити боротьбу з хворобами рослин, зі шкідниками лісів, садів	19б. Креслити, копіювати креслення, карти
	20б. працювати на клавішних машинах (друкарські)

Бланк для опитування

ПІБ _____ Клас _____

Інтерпретація результатів.

Заповнивши таблицю, підрахуйте суму плюсів та мінусів у кожному стовпчику і запишіть у відповідний рядок („+”, „-”). Найбільша сума балів (7-

8) в одному стовпчику є свідченням ступеня вираженості нахилів опитуваного до одного з п'яти типів професій. Якщо у не буде переваги певного (одного) типу професії, це є ознакою того, що професійний інтерес ще не сформований.

**Методика для виявлення професійних нахилів особистості
(Л. Йовайши)**

Інструкція респондентам

Вкажіть, якій із двох відповідей Ви надасте перевагу. Занесіть її у відповідну клітинку листка відповідей. Деякі запитання можуть здатися Вам однаково цікавими, у такому випадку надайте все-таки перевагу одному з них. Свої відповіді оцініть балами від 0 до 3 таким чином:

1. Якщо Ви погоджуєтесь із твердженням
а), але не погоджуєтесь із твердженням б), то в клітинку
а) внесіть цифру 3, а в клітинку б) – 0.
2. Якщо Ви погоджуєтесь із твердженням б), але не погоджуєтесь з
твердженням а), то в клітинку а) внесіть 0, а в клітинку б) – 3.
3. Якщо Ви надаєте незначну перевагу твердженню а), а не б), то в клітинку а)
впишіть 2, а в клітинку б) – 1.
4. Якщо ви надаєте незначну перевагу твердженню б), а не а), то в клітинку а)
внесіть 1, а в клітинку б) – 2.

Намагайтесь на всі запитання відповісти добросовісно, дотримуючись
вказаної інструкції.

Бланк для відповідей

Тестові завдання

1. Деякі люди вважають, що важливіше:
а) багато знати;
б) створювати матеріальні блага.
2. Що Вас найбільше приваблює у читанні книг?
а) чудовий літературний стиль;
б) яскраве зображення сміливості й хоробрості героїв.
3. Яка нагорода Вас найбільше порадувала б?
а) за наукову роботу;
б) за громадську діяльність.

4. Якби Вам випала нагода обійня типевну посаду, яку б Ви обрали?

- а) директора фірми;
- б) головного інженера фірми.

5. Що, на Вашу думку, слідбільше відзначати в учасників художньої самодіяльності?

- а) те, що вони несуть людям мистецтво і красу;
- б) те, що вони виконують корисну роботу.

6. Яка, на Ваш погляд, сфера діяльності людини майбутнього буде домінувати?

- а) фізика;
- б) фізкультура.

7. Якби Вам надали посаду директора школи, на що б Ви звернулинайбільшуувагу?

- а) на створення необхідних зручностей (взірцева їдальня, кімната відпочинку і т. ін.);
- б) на згуртування дружнього працюовитого колективу.

8. Ви на виставці. Що Вас найбільше приваблює в експонатах?

- а) колір, досконалість форм; б) як і з чого вони зроблені.

9. Які риси характеру Вам найбільше імпонують?

- а) мужність, сміливість, витривалість; б) доброзичливість, чуйність, відсутністькористі.

10. Уявіть, що Ви професоруніверситету. Якомузаняттю Ви надали б перевагу у вільний відроботи час?

- а) читанню книг; б) дослідам з фізики, хімії.

11. Вам випадає нагода подорожувати у різні країни. У ролі кого Ви з більшим бажанням поїхали б?

- а) відомий спортсмен на міжнародні змагання; б) відомий спеціаліст зізовнішньої торгівлі.

12. Ви прочитали два дописурізногозмісту. Який з них викликала б у Вас найбільшузацікавленість?

- а) допис про машину нового типу; б) допис про новунауковутеорію.

13. Ви дивитеся на спортивний парад олімпійських команд. Що більше приваблює Вашу увагу?

а) злагоджений крок, бадьорість, граційність учасників;

б) зовнішнє оформлення колон (знамена, одяг...).

14. Уявіть, що у Вас багато вільного часу. Чим би Ви охочіше зайнялися?

а) чимось практичним (ручною працею); б) допомогою іншим людям.

15. Яку виставку Ви з більшим задоволенням відвідали б?

а) виставку нових продовольчих товарів; б) виставку новинок наукової апаратури.

16. Якби у школі було два гуртки, який би Ви обрали?

а) технічний; б) музичний.

17. Як Вам здається, на щослід було б у школі звернути увагу?

а) на виховання культури спілкування, оскільки це потрібно для вашого майбутнього;

б) на спорт, так як це важливо для зміцнення здоров'я.

18. Які часописи Ви б з більшим задоволенням читали?

а) науково-популярні;

б) літературно-художні.

19. Який з двох видів роботи на свіжому повітрі Вас найбільше приваблює?

а) робота з машинами;

б) "ходяча робота", (агроном, лісник).

20. Яке, на Ваш погляд, завдання школи важливіше?

а) підготовка учнів до практичної діяльності, вміння створювати матеріальні блага;

б) підготовка учнів до роботи з людьми, щоб вони вміли допомагати іншим у цьому.

21. Які видатні люди Вам цікаві?

а) Генрі Форд;

б) Альберт Ейнштейн.

22. Що важливіше для людини?

а) створювати собі благополучний зручний побут;

б) жити без комфорту, але мати можливість творити і користуватися шедеврами мистецтва.

23. Для благополуччя майбутнього людства, що, на Ваш погляд, важливіше?

а) правосуддя;

б) техніка.

1. Яку із двох книг Ви з більшим задоволенням читали б?

а) про досягнення спортсменів;

б) про розвиток промисловості.

1. Що суспільству принесе більше користі?

а) турбота про матеріальний добробут громадян;

б) турбота про культурний та освітній рівень громадян.

26. Служба побуту надає людям різні послуги: виготовляє взуття, шие одяг тощо. Чи вважаєте Ви необхідним?

а) надалі розвивати цю галузь, щоб всебічно обслуговувати людей;

б) краще створювати таку техніку, якою можна було б самим користуватися в побуті.

27. Яку лекцію з більшим задоволенням Ви слухали б?

а) про видатних педагогів;

б) про видатних художників.

28. Якого характеру наукову роботу Ви б обрали?

а) роботу з літературними джерелами в бібліотеці;

б) роботу на свіжому повітрі в експедиції.

29. Що б Вас зацікавило в пресі?

а) повідомлення про курси валют;

б) повідомлення про художню книжку.

30. Вам надається можливість вибору професії. Якій з них винадали б перевагу?

а) фізкультурі чи іншій роботі, пов'язаній з рухом;

б) роботі малорухомій, результатом якої є створення нової техніки.

Аналіз результатів

Замість букв "а", "б" біля кожного запитання поставте відповідну цифру з листа відповідей у таблицю.

Чим вищий бал Ви отримали, тим краще розвинута схильність до тієї чи іншої сфери діяльності.

У таблиці використані такі позначення:

А – схильність до роботи з людьми;

Б – схильність до розумових видів роботи;

В – схильність до роботи з людьми на виробництві;

Г – схильність до естетики та мистецтва;

Ґ – схильність до рухомих видів діяльності;

Д – схильність до планово-економічних видів робіт, які передбачають задоволення матеріальних потреб.

Узагальнені відповіді опитуваних під час анкетування.

Що означає для вас вибір?	Надати чомусь перевагу, вибрати між тим і тим, яку професію обрати....
З яким вибором ви зустрічалися у своєму житті?	Піти в СБУ чивійськовим; професія, побутові вибори; вибір одягу; вибір їжі; вибір майбутньої професії...
Чи визначилися ви зі своєю майбутньою професією?	50/50, ще не впевнена, так, ні..
Якщо "так", то що вплинуло на ваш вибір?	Мої можливості; подобається професія; мої інтереси; батьки кажуть, що має...
Якщо "ні", то що заважає вам зробити вибір?	Багато інтересів; незнання матеріалу; не можу визначитись, чим мені конкретно подобається займатися і яка професія буде саме для мене; кошти; моя невпевненість...
Чому складно визначитися з майбутнім вибором професії?	Від цього залежить подальше життя; дуже мало інтересів або навпаки їх зовсім немає і людина не може вирішити ким бути в житті; інколи людина не може розуміти своє призначення; велика відповідальність; тому що війна в країні, і не розумієш що далі робити; бо дорослі позиціонують це на все життя...
Як вважаєте, щоб вам допомогло зробити вибір?	Оточення; відео-ролики; спробувати попрацювати; поспілкуватися з людьми певної професії; прихильність до професії; мотивація...
На що ви орієнтуєтесь у майбутньому виборі професії?	На гроші; стабільний графік і зарплата; ні на що; на те чи буде мені цікаво; актуальність; інтерес та любов до професії...
Якими якостями/здібностями маєв	Впевненість у собі та

олодіти випускник, щоб можна було оволодіти професією мрії?	своїх здібностях; комунікабельність, розвинутий кругозір; базові знання; наполегливість, цікавість; стресостійкість; вміння долати конфлікти...
Які професії тебе найбільш е цікавлять?	Військовий, поліцейський, ще не знаю, художник, архітектор, ІТ-сфера, журналіст, менеджер, бізнесмен, спортсмен...
Що приваблює тебе в обраних професіях?	Комунікація з людьми, творчість, зарплата, бажання допомагати іншим...
Як ти готуєшся до вступу до вищого навчального закладу?	Нормально, ніяк, цікавлюся, що потрібно для роботи, ходжу на додаткові заняття...
Щоб ви хотіли дізнатися про вибір професії?	Роль освіти та навчання; що саме потрібно для вступу, не знаю; все, що можна; що потрібно для професії...

Положення
про регіональний очно-заочний конкурс профорієнтаційних проєктів
«Кар’єрний старт: відкрий свій потенціал»

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Метою регіонального очно-заочного конкурсу профорієнтаційних проєктів «Кар’єрний старт: відкрий свій потенціал» (далі - Конкурс) є мотивація до формування усвідомленого вибору освітньої та професійної траєкторії через розширення меж самопізнання відповідно до бажань, здібностей, індивідуальних особливостей кожної особистості.

1.2. Завданнями Конкурсу є:

- Розширення уявлення про світ професій;
- допомога у професійному самовизначенні в умовах свободи вибору сфери діяльності відповідно до своїх можливостей, здібностей і з урахуванням вимог ринку праці;
- активізація інтересу учнів до самостійного вибору майбутньої професії;
- формування мотивів усвідомленого і цілеспрямованого вибору майбутньої професії.

II. ОРГАНІЗАТОРИ КОНКУРСУ

2.1. Організаторами Конкурсу є управління освіти виконавчого комітету Фастівської міської ради та Центр професійного розвитку педагогічних працівників.

III. УЧАСНИКИ КОНКУРСУ

3.1. Для участі в Конкурсі запрошуються учні 5-9 класів закладів загальної середньої освіти Фастівської МТГ (далі — учні).

3.2. У Конкурсі можуть брати участь учень/учениця або команди учнів закладів загальної середньої освіти в кількості від 2 до 3 осіб, якими

розробляється та подається на розгляд членів журі оригінальний профорієнтаційний проєкт.

3.3. За учнем/ученицею або командою закріплюється керівник проєкту (ментор) з числа вчителів-предметників, класних керівників або інших представників закладу освіти.

III. УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ

4.1. Для участів Конкурсі необхідно розробити профорієнтаційний проєкт в друкованому вигляді та його слайдову презентацію.

4.2. Заповнена заявка, оформлена за встановленим зразком (додаток 1 до Положення), про участь в II турі Конкурсу подається у КЗ ФМР «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» до 10.02.2025 року.

4.3. Профорієнтаційний проєкт повинен бути виконаний державною мовою. Його обсяг не повинен перевищувати 5 сторінок друкованого тексту (формат паперу А4, Times New Roman, 14-й шрифт, інтервал між рядками - полуторний). Забороняється плагіат, запозичення ідей та копіювання проєктів інших виконавців.

4.4. Титульна сторінка проєкту повинна бути оформлена згідно із зразком (додаток 2 до Положення).

4.5. Слайдова презентація проєкту виконується у форматі Power Point обсягом не більше 10 слайдів.

4.6. У проєкті слід розкрити ключову ідею щодо вибору майбутньої професії.

4.7. Конкурсні роботи не повертаються. Організатори Конкурсу можуть використовувати їх під час проведення профорієнтаційних заходів у закладах освіти Фастівської МТГ.

IV. ПОРЯДОК І ТЕРМІНИ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ

5.1. Конкурс проводиться поетапно:

I тур – очний, відбірковий – з 27 січня по 31 січня 2025 року.

Проводиться у закладах загальної середньої освіти Фастівської МТГ.

Для оцінювання проєктів та проведення їх захисту в закладі освіти створюється конкурсна комісія. Учасники Конкурсу мають презентувати та захистити свій проєкт перед конкурсною комісією та глядачами (з числа запрошених учнів, вчителів тощо). Тривалість презентації не повинна перевищувати 10 хвилин. Після цього, 5 хвилин дається на запитання від конкурсної комісії та присутніх на презентації глядачів. Виступи оцінюються згідно критеріїв, визначених в данному Положенні(пункт 6.1). Після виступів усіх команд конкурсна комісія визначає переможця та призерів Конкурсу, які посіли друге та третє місце. Проєкти, які зайняли перше місце в освітньому закладі, допускаються до участі в другому турі Конкурсу.

II тур - заочний, фінал – 12 лютого 2025 року.

Заявки про участь у II турі конкурсу разом із друкованим профорієнтаційним проєктом та слайдовими презентаціями подаються **до 10 лютого 2025 року** у КЗ ФМР «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» для ознайомлення з ними членів журі Конкурсу.

Проєкти учасників команд-учасниць, які подані для участі у II турі, розглядаються та оцінюються заочно членами журі (додаток 2 до наказу). Оцінювання робіт здійснюється відповідно до критеріїв заочного туру Конкурсу, визначених в данному Положенні(пункт 6.2)

V. ОЦІНЮВАННЯ РОБІТ

6.1. Критерії для оцінювання виступів учасників команд-учасників під час I туру:

6.1.1. Відповідність темі конкурсу: проєкт розкриває основну ідею вибору майбутньої професії; у проєкті відображена актуальність та особистісна значущість теми для автора(авторів) (0–10 балів);

6.1.2. Глибина змісту та повнота розкриття: проєкт демонструє обґрунтованість вибору професії; у проєкті відображено чіткий зв'язок міжособистісними характеристиками автора(авторів) та вимогами професії; враховано сучасні тенденції на ринку праці

(0–10 балів);

6.1.3. Креативність та оригінальність: використання оригінальних ідей та підходів до написання проєкту та нестандартних засобів візуалізації, мультимедійних технологій у презентації проєкту (0–10 балів);

6.1.4. Практична значущість: наявність в проєкті конкретних кроків, які автор(автори) планує зробити для реалізації своєї професійної мети та наскільки реалістичні ці кроки з урахуванням віку учасника (учасників) та його можливостей (0–10 балів);

6.1.5. Якість оформлення та презентації проєкту: дотримання вимог оформлення проєкту (шрифт, відступи, ілюстрації, титульний лист, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел) та здатність чітко і зрозуміло презентувати проєкт (0–10 балів).

6.1.6. Максимальна сума балів – 50. Оцінювання здійснюється за кожним критерієм окремо, після чого сума балів визначає загальний результат конкурсної роботи.

Після виступів всіх учасників обраховується середній бал та формується рейтинг, згідно з яким визначаються переможець та призери Конкурсу. Середній бал визначається шляхом ділення суми балів всіх членів комісії на чисельність членів журі. Результати виступів заносяться в протокол за підписами всіх членів конкурсної комісії. Протокол складається в 2 примірниках, один з яких передається у КЗ ФМР «Центр професійного розвитку педагогічних працівників».

6.2. Критерії для заочного оцінювання проєктів-учасників II туру:

6.2.1. Відповідність змісту заявленій темі: робота повністю відповідає тематиці Конкурсу, її зміст чітко структурований та логічний (0-10 балів);

6.2.2. Глибина дослідження: деталізація дослідження обраної професії, наявність в проєкті фактів, прикладів, інтерв'ю з фахівцями (0-10 балів);

6.2.3. Оригінальність підходу: наявність в проєкті нестандартних ідей, нових поглядів на обрану професію (0-10 балів);

6.2.4. Повнота розкриття теми проєкту: охоплення всіх аспектів обраної професії (навчання, необхідні навички, перспективи розвитку) (0-10 балів);

6.2.5. Логічність викладу: послідовність викладених матеріалів, зрозумілість ходу думок автора (авторів) проєкту (0-10 балів);

6.2.6. Якість оформлення: дотримання вимог до оформлення проєкту (шрифт, відступи, ілюстрації, титульний лист, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел) (0-10 балів);

6.2.7. Практична значущість: користь проєкту для інших учнів, які цікавляться подібними професіями (0-10 балів).

6.2.8. Максимальна сума балів – 70. Оцінювання здійснюється за кожним критерієм окремо, після чого сума балів визначає загальний результат конкурсної роботи. У разі однакової кількості балів перевага надається проєкту з вищим результатом за критерієм «Глибина дослідження».

Роботи оцінюються членами журі відповідно до визначених критеріїв, по кожній роботі обраховується середній бал та формується рейтинг проєктів, згідно з яким визначаються переможець та призери Конкурсу. Середній бал визначається шляхом ділення суми балів всіх членів комісії на чисельність членів журі.

Результати оцінювання проєктів оформляються протоколом за підписами всіх членів конкурсної комісії.

VI. НАГОРОДЖЕННЯ І ЗАОХОЧЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ.

7.1. Переможцем визнається учасника бо команда-учасників, чий профорієнтаційний проєкт отримав найвищий середній бал під час II туру Конкурсу.

7.2. За результатами II туру Конкурсу переможець та призери нагороджуються дипломами та заохочувальними подарунками.

7.3. Інформація про переможців Конкурсу та тематику їх робіт розміщується на сайті Фастівської міської ради

Навчальна програма**«Правознавець»****Основний рівень****(один рік навчання)****ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА**

Україна є державою, що має багату історію, однак шлях її становлення як державини завершений. Отримання знань про державу і право – це отримання знань про визначальні закономірності становлення, оформлення, функціонування держави і права та про основні поняття і категорії, через які розкриваються об'єктивні властивості праводержавних явищ і процесів.

Правове виховання неповнолітніх осіб- пріоритетний напрямок державних інституцій різних країн світу. В Україні ця проблема також потребує особливої уваги, оскільки світогляд дітей та молоді формується в складних соціально-культурних умовах, політичних суперечностях, невірноваженості соціальних процесів, кримінальних проявів у суспільстві. Безперечно, проблема правової освіти та виховання дітей та молоді є однією з актуальних проблем, що їх висунуло сьогодення незалежної України, де важливе місце займає виховання у молодого покоління поваги до Конституції, законів України, національної символіки, глибокого усвідомлення взаємозв'язку між діями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю. Програма «Правознавець» охоплює розвиток усіх аспектів еволюції держави і права на території України, знайомить з нормами Конституції України, основними правами, обов'язками та відповідальністю неповнолітніх. Шляхом вивчення діяльності окремих установ, організацій передбачає поєднання теоретичних та практичних знань. Ця програма має важливе світоглядне та виховне значення. Вона розрахована на вихованців середнього та старшого шкільного віку.

Програма допоможе підліткам та молоді поглибити знання про державне управління Україною, про право та правовідносини, формуватиме всебічнорозвинену особистість, яка буде займати активну позицію в житті завдяки отриманим знанням.

Метою навчальної програми є всебічний розвиток особистості, яка займає активну життєву позицію, отримання знань з правознавства, поглиблене вивчення Основного закону держави- Конституції України, профілактика правопорушень та злочинності в підлітковому та молодіжному середовищі.

Основні завдання програми:

- надати знання про такі правові поняття як держава та право;
- підвищити правову обізнаність підлітків та молоді зі знань Конституції України;
- Підвищити правову обізнаність дітей та молоді зі знань законодавства, яким регулюються їхні права та обов'язки
- Формувати правові та політичні погляди, почуття патріотизму, любов до рідної країни;
- Навчити працювати із різними публікаціями;
- Розвивати критичне мислення;
- Допомогти вихованцям у професійному самовизначенні;
- виховувати духовно багату особистість з активною громадянською позицією.

Навчальна програма «Правознавець» реалізується у гуртку гуманітарного напрямку. Навчальна програма передбачає основний рівень навчання вихованців середнього та старшого шкільного віку.

На опрацювання навчального матеріалу відводиться 216 годин (6 годин на тиждень).

Програма гуртка розрахована на роботу з учнями середнього та старшого шкільного віку протягом одного року навчання. Кількісний склад

навчальної групи 10-15 учнів. Ця навчальна програма не потребує спеціальної підготовки та знань, навчальний матеріал адаптовано до занять із вихованцями різного рівня підготовки.

Програму створено відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної середньої освіти. За основу у програмі взято ключові компоненти, що вивчають у загальноосвітній школі, знання яких покликаний поглибити гурток (факультатив, спецкурс).

Зміст програми реалізується за допомогою сучасних педагогічних технологій (проектні, інтерактивні, інформаційно-комунікативні). Використовуються сучасні технічні засоби навчання.

Навчальна програма передбачає поєднання теоретичного матеріалу з практичними завданнями, перевага надається навчальній лекції, лекції з коментарем, самостійній, індивідуальній та аналітичній роботі.

Під час проведення практичних робіт пропонується використання таких методів: створення презентацій, проведення імітованих сцен, оформлення інформаційних бюлетенів, проведення правових квестів, підготовка та виступ з промовою, тощо. Мета проведення практичних робіт може бути як мотиваційною, так і контролюючою.

Теми та розподіл годин навчально-тематичного плану вказано орієнтовно. За необхідності в установленому порядку керівник може внести зміни до кількості годин у межах кожного змістового розділу. Враховуючи інтереси вихованців, їх кількість у групі, стан матеріально-технічного забезпечення, керівник може змінювати кількість теоретичних і практичних занять (залежно від того, як швидко та якісно вихованці набувають практичних навичок), а також самостійно обирати один або кілька напрямів роботи, що передбачений типовими навчальними планами.

Програма складена відповідно до частини другої статті 16 Закону України «Про позашкільну освіту» та наказу Міністерства освіти і науки України від 27.10.2006 № 731 «Типові навчальні плани позашкільних навчальних закладів, які перебувають у сфері Міністерства освіти і науки

України» та методичних рекомендацій щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти (Додаток до листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти №21/08-1330 від 16.08.2023).

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин		
	теоретичних	практичних	усього
Вступ	3	-	3
Розділ 1. Держава. Право. Походження держави і права, їх ознаки та функції			
1.1. Теорії походження держави і права. Поняття держави і права	6	9	15
1.2. Форми державного правління	6	9	15
1.3. Основи правосвідомості та правової культури	6	9	15
Розділ 2. Конституція України- основний Закон держави			
2.1. Загальна характеристика Конституції України	3	6	9
2.2. Основи конституційного ладу України	6	6	12
2.3. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина	9	6	15
2.4. Вибори, Референдуми	6	6	12
2.5. Верховна Рада України	9	6	15
2.6. Президент України	9	6	15
2.7. Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади	9	6	15
2.8. Правосуддя в Україні. Конституційний суд України	6	6	12
2.9. Територіальний устрій України. Автономна Республіка	6	6	12

каКрим			
2.10. Місцеве самоврядування і органи виконавчої влади на місцях	6	6	12
Розділ 3 Право та правовідносини в житті неповнолітніх осіб			
3.1. Права та обов'язки неповнолітніх	6	12	18
3.2 Відповідальність неповнолітніх	6	12	18
Підсумок	3	-	3
Разом	105	111	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка. Організаційні питання. Вступний інструктаж з техніки безпеки.

Розділ 1. Держава. Право. Походження держави і права, їх ознаки та функції (45 год.)

1.1. Теорії походження держави і права (15 год.)

Теоретична частина. Теологічна, договірна, насильницька, психологічна, патріархальна, марксистська, космічна, економічна теорії та школи, що їх представляють.

Практична частина. Представлення шкіл теорій походження держави і прав. Дебати «Школа теорії», «Нові погляди на теорії». Засідання круглого столу «Моя теорія має право на життя».

1.2. Форми державного правління (15 год.)

Теоретична частина. Монархія (абсолютна, конституційна, дуалістична, парламентська). Президентська, парламентська, президентсько-парламентська, парламентсько-президентська республіка форми управління державою.

Практична частина. Створення презентацій «Форми правління», «Монархічна форма правління», «Чи існують монархії у світі?».

1.3. Основи правосвідомості та правової культури (15 год.)

Теоретична частина. Поняття і види правосвідомості та правової культури.

Практична частина. Створення презентації «Правова культура і ми», створення презентації «Правосвідомість і сьогодення».

Розділ 2. Конституція України-Основний Закон держави (129 год.)

2.1. Загальна характеристика Конституції України (9 год.)

Теоретична частина. Цілі та прийняття Конституції України.

Ознайомлення з структурою Конституції. Прикінцеві та перехідні положення Конституції.

Практична частина. Створення презентацій «Основний Закон моєї держави», «Конституція України-Основний Закон держави».

2.2. Основи конституційного ладу України (12 год.)

Теоретична частина. Загальні засади конституційного ладу України. Конституційне право та його джерела.

Практична частина. Створення презентації «Україна - моя держава», створення презентації «Я громадянин своєї держави».

2.3. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина (15 год.)

Загальна декларація прав людини. Знайомство з правами та обов'язками людини та громадянина. Види прав.

Практична частина. Створення презентації «Я маю право». Створення презентації «Конституція і громадянин». Проведення правового квесту «Що я знаю про права та обов'язки».

2.4. Вибори. Референдуми (12 год.)

Теоретична частина. Поняття виборів. Поняття референдуму. Законодавство, яке регулює питання проведення виборів та проведення референдуму.

Практична частина. Створення презентації «Право голосу на виборах і референдумах в Україні». Створення презентації «Що я знаю про проведення Всеукраїнського референдуму».

2.5. Верховна Рада України (15 год.)

Теоретична частина. Поняття парламенту. Український парламент та

його історія виникнення. Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні. Повноваження Верховної Ради. Народні депутати України.

Практична частина. Створення презентації «Єдиний орган законодавчої влади в Україні». Створення презентації «Хто може бути народним депутатом». Перегляд документальної хроніки «Верховна Рада України – єдиний законодавчий орган державної влади України».

2.6. Президент України (15 год.)

Теоретична частина. Поняття «Президент». Історія виникнення посади глави держави. Правовий статус Президента та його повноваження. Порядок та умови обрання на посаду президента держави. Офіс Президента.

Практична частина. Підготовка презентацій «Заява Президента для ЗМІ», «Зустріч двох Президентів».

2.7. Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади (15 год.)

Теоретична частина. Поняття вищого органу у системі органів виконавчої влади. Український уряд та його історія виникнення. Ознайомлення з діяльністю інших органів виконавчої влади.

Практична частина. Провести імітоване засідання уряду з дотриманням усіх вимог. Оформити інформаційний бюлетень для ознайомлення з роботою уряду. Презентація «Уряди світу», презентація «Діяльність органів виконавчої влади».

2.8. Правосуддя в Україні. Конституційний суд України (12 год.)

Теоретична частина. Зародження судочинства. Завдання та основні принципи. Система судів. Порядок розгляду адміністративних, кримінальних справ. Конституційний суд України. Повноваження Конституційного суду України.

Практична частина. Робота в малих групах (аналіз справ) та командна робота. Проведення імітованого судового засідання.

Створення презентацій «Система судів в Україні», «На захисті прав людини»

2.9. Територіальний устрій України. Автономна Республіка Крим (12 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з територіальним устроєм нашої держави.

Автономна Республіка Крим - невід'ємна складова частина України.

Практична частина. Створення презентації «Крим-це Україна»

2.10. Місцеве самоврядування і органи виконавчої влади на місцях (12 год.)

Теоретична частина. Сучасні структури органів місцевого самоврядування. Повноваження місцевого самоврядування.

Практична частина. Створення презентацій «Що я знаю про нашу територіальну громаду», «Самоврядування у вашому житті».

Розділ 3 Право та правовідносини в житті неповнолітніх осіб (36 год.)

3.1. Права та обов'язки неповнолітніх (18 год.)

Теоретична частина. Про Декларацію прав дитини.

Україна та Конвенція ООН про права дитини. Немайнові та майнові права неповнолітніх. Право неповнолітніх осіб на судовий захист. Обов'язки неповнолітніх осіб.

Практична частина. Створення презентацій «Я маю право на працю», «Я маю право на освіту», «Я маю право на ім'я та громадянство», «Я маю право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них», «Я маю право на охорону здоров'я», «Я готуюсь до військової служби», проведення імітованих сцен «Я маю право», «Я знаю свої обов'язки», проведення правового квесту «Я - неповнолітня особа, яка бажає працювати в населенні».

3.2. Відповідальність неповнолітніх (18 год.)

Теоретична частина. Поняття юридичної відповідальності неповнолітніх. Види юридичної відповідальності неповнолітніх. Особливості юридичної відповідальності неповнолітніх.

Практична частина. Створення презентацій: «Я несу відповідальність», «Кримінальна відповідальність неповнолітніх», «Адміністративна відповідальність неповнолітніх», «Цивільно-правова відповідальність неповнолітніх», «Дисциплінарна відповідальність неповнолітніх», проведення

імітованих сценок «Закон і відповідальність», «Що я знаю про юридичну відповідальність».

Підсумок (3 год.)

Підбиття підсумків

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- теорії походження держави і права;
- загальну характеристику Конституції України;
- основи конституційного ладу України;
- права, свободи та обов'язки людини і громадянина;
- про вибори та референдуми в Україні;
- про Верховну Раду України;
- про Президента України;
- про Кабінет Міністрів України;
- про інші органи виконавчої влади;
- про правосуддя в Україні;
- про територіальний устрій України;
- про місцеве самоврядування і органи виконавчої влади на місцях;
- **про право та правовідносини в житті неповнолітніх осіб**

Вихованці мають вміти:

- організовувати виступи із доповідями за вивченими розділами;
- працювати з інформацією та аналізувати літературу;
- підбирати інформацію щодо вивчення теми;
- працювати в групах;
- відстоювати свою позицію;
- створювати презентації;
- створювати імітовані сценки на правову тематику;
- організовувати прес-конференції;
- виступати з доповідями.

Вихованці мають набути досвід:

- публічних виступів;
- роботи в групах;
- створення презентацій
- створення імітованих сцен

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ведерніков Ю.А Теорія держави і права. Навчальний посібник / Ведерніков Ю.А., Папірна А.В. - К.: 2008.
2. Декларація прав дитини/1959, з подальшими змінами та доповненнями/.
3. Демиденко Г.Г. Історія вчень про державу і право. Підручник. / Демиденко Г.Г.-Харків: КОНСУМ, 2004.
4. Загальна декларація прав людини/1948, з подальшими змінами та доповненнями/.
5. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права. Підручник. / Кельман М.С., Мурашин О.Г. - К.: Кондор, 2006.
6. Конвенція ООН про права дитини /1989, з подальшими змінами та доповненнями/.
7. Конституція України / 1996, з подальшими змінами та доповненнями/.
8. Копецьких В.В. Правознавство. Підручник / Копецьких В.В., Колодій А.М.-К :Юрінком Інтер, 2004.
9. Крестовська Н.М. Історія вчень про державу і право. Навчальний посібник /Крестовська Н.М., Оборотов Ю.М. - Харків: «Одісей», 2007.
10. Опришко В.Ф. Підручник. / Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П.- К.: КНЕУ, 2003.
11. Петришин О.В. Теорія держави і права. Посібник для підготовки до державних іспитів. / Петришин О.В.,-Харків: «Право», 2012.
12. Програма «Вступ до теорії держави», схваленої науково-

методичною комісією з позашкільної освіти науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України» (протокол №3 від 29.12.2015)

13. Усенко І.Б. Основи правознавства. Підручник. / Усенко І.Б. - К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003.

**Орієнтовна модель
організації профорієнтаційної роботи із старшокласниками в старшій
школі**

Мета.

1. Створення умов для формування усвідомленого вибору професії у відповідності зі своїми здібностями, психофізіологічними даними і потребами суспільства.

2. Формування в учнів знань про організацію виробництва, сучасне обладнання, про основні професії, про їх вимоги до особистості в сучасних умовах, про шляхи професійної підготовки.

3. Розвиток інтересу до отримуваної професії в МНВК, формування в учнів позитивної мотивації до трудової діяльності.

Завдання:

1. Орієнтація на ключові компетентності НУШ:

- інноваційність як відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада);
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, прав людини, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, вміння діяти в конфліктних ситуаціях;
- підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей.

2. Ознайомленні учнів з професіями та правилами їх вибору, виховання спрямованості на самопізнання як основу професійного самовизначення.

3. Виявлення певних професійних інтересів, формування правильної самооцінки, знання своїх здібностей.

4.Формування вміння зіставляти свої здібності з вимогами щодо набуття конкретної професії, складати на цій основі реальний план оволодіння професією.

Назва заходу	Термін	Відповідальні за проведення заходу
Наказ по ЗЗСО «Про організацію та проведення профорієнтаційної роботи в закладі загальної середньої освіти на навчальний рік»	серпень	Адміністрація ЗЗСО
Моніторинг готовності школярів до профільного й професійного самовизначення шляхом анкетування учнів та їхніх батьків.	Вересень	Практичний психолог
Настановча конференція за участю учасників освітнього процесу, випускників, викладачів вишів, роботодавцями , представників Центру зайнятості» «Профорієнтація майбутнього має початися вже сьогодні»	вересень	Адміністрація ЗЗСО
Діагностичне заняття із старшокласниками «Мої професійні здібності та інтереси»; анкетування «Зацікавлення у професійному самовизначенні»	вересень	Практичний психолог, класні керівники
Круглий стіл з вчителями – предметниками « Наскрізна професійна орієнтація – суть , шляхи реалізації , проблеми»; «Концепція профільного навчання у старшій школі в дії»	Вересень жовтень	Адміністрація ЗЗСО
Забезпечення розвитку мережі гуртків відповідно до запиту здобувачів освіти	вересень	Адміністрація ЗЗСО

Впровадження в профорієнтаційну роботу новітніх психодіагностичних методик, дистанційної профорієнтації, використання інформаційно-комунікаційних технологій. Залучення учнів до участі у Всеукраїнському проєкті з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії»	Протягом року	Практичний психолог, соціальний педагог
Практикуми «Мій персональний план щодо вибору професії; «Складання професійного резюме» тощо	За окремим графіком	Практичний психолог
Реалізація шкільного профорієнтаційного проєкту «Моя кар'єра. Свідомий вибір майбутнього» з метою допомогти учням зробити свідомий вибір щодо свого майбутнього і працевлаштування в умовах воєнного та поствоєнного періоду.	Протягом року	Практичний психолог
Виготовлення відеороликів профорієнтаційного спрямування та розміщення їх в соціальних мережах	Протягом року	Класні керівники
Тренінгові заняття: - Я і моя професія: путівник для проактивної особистості” з метою практичного використання формули вибору професії «Хочу+Можу+Треба» через усвідомлення мотивів вибору, формування актуальних навичок, та знання професій, актуальних на сучасному ринку праці. - «Шлях до професії» з метою формування	За окремим графіком	Практичний психолог

свідомої профорієнтаційної позиції старшокласників; розвитку знань про сучасні професії, актуальні на ринку праці в Україні тощо		
Серія занять з елементами тренінгу: • «Твій професійний маршрут»; • «Стратегії правильного вибору професії»; «Помилки при виборі професії» тощо	За окремим графіком	Практичний психолог, Класні керівники
Екскурсії - зустрічі з викладачами та студентами закладів вищої освіти . Зустрічі здобувачів освіти представниками різних професій , що поширені в регіоні	За окремим графіком	Класні керівники
Профконсультації для педагогів з вивчення особистості школяра "Дослідження готовності учнів до вибору професії" "Вивчення особистих особливостей і здібностей учнів", "Вивчення схильностей і інтересів", "Вивчення професійних цілей і планів учнів" тощо	Жовтень - грудень	практичний психолог
Круглий стіл для старшокласників : «Штучний інтелект. Мехатроніка. Професії майбутнього»; калейдоскоп профорієнтаційних ігор типу: «Асоціація», «Аукціон», «Творці», «Професіографія», «Проективний малюнок», квест - гра «Подорож в майбутнє»; ділова гра «Вибір професії та ринок праці»; відеолекторій «Відеознайомство із світом	За окремим графіком	Практичний психолог

професій»; експрес – гра «Подорож у світ бізнесу» Профорієнтаційний квест « Моя професія – моє майбутнє» Брейн ринг «Вулицями рідного міста- безпечний рух: за професією водій автотранспортного засобу» тощо.		
Діагностичні заняття: «Мої професійні здібності та інтереси»; *«Зроби правильний вибір»; *.«Матриця вибору професії»; *«Карта інтересів»; *«Професійні нахили здобувачів»; Як зробити успішний професійний вибір? Аналіз типових помилок при виборі професії	За окремим графіком	Практичний психолог
Індивідуальні та групові психолого-педагогічні консультації з наданням допомоги учням у прийнятті рішення щодо вибору подальшого профілю навчання та створення умов для готовності підлітків до соціального, професійного і культурного самовизначення.	За окремим графіком, за запитом	Практичний психолог
Комплекс тренінгових занять для здобувачів освіти що планують обрати професію за типом «Людина – людина», «Людина – природа», «Людина – художній образ», «Людина – знакова система», «Людина – техніка»	За окремим графіком	Заступник директора, практичний психолог
Круглий стіл за участі учнів , батьків та педагогів на тему: «Особливості педагогічного процесу в умовах переходу на новий зміст профільного навчання».	Лютий	Заступник директора, практичний

Заняття з елементами тренінгу для батьків "Складові вибору профілю навчання та напрямки подальшої освіти".	квітень	психолог
Анкетування «Я і мій вибір»	травень	практичний психолог, класні керівники

Профорієнтаційна квест - гра «Подорож в майбутнє»

Мета: ознайомити учнів із різноманітним світом професій минулого та сучасності, звернути увагу підлітків на таке важливе проблемне питання, як вибір професії; допомогти обрати справу до душі, відповідно до своїх можливостей, розкрити сутність правильного вибору професії, показавши її психологічний та теоретично-практичний аспекти

Завдання:

Зорієнтувати учнів на свідомий вибір професії, виховувати у учнів любов до праці і повагу до людей будь-якої професії, зорієнтувати у визначенні власної життєвої траєкторії з урахуванням професійних інтересів та природних здібностей.

Обладнання: профорієнтаційна література, папір формату А4, маркери, ручки, олівці.

Ведучий.

Помилково обрана професія – це втрачений час, гроші і розчарування у ній. Адже роботі ми присвячуємо значну частину свого життя, прагнемо досягти успіху та визнання. І тому вам важливо не розгубитися в ньому і зробити правильний вибір. **Вірно обрати професію – означає знайти своє місце в житті.** Сьогодні ми зібралися на квест-гру, отож прошу послухати правила гри.

Хід гри:

Прожу вас розрахуватися на 1,2,3,4,5. Прошу зібратися в команду перші номери, і так далі.

Учні об'єднуються у групи (2 або 5 груп по 4-10 чоловік), обирається капітан. Капітан отримує маршрутний лист, команда вирушає на маршрут, потрібно пройти всі локації і дійти до фінішу.

ЛОКАЦІЯ І «Подорож в минуле»

Команда отримує перелік професій минулого.

Завдання: описати зміст професії.

Назва професії	Зміст(щоробить) фахівець
Щуролов	Людина, яка ловила щурів у будинках.
Пілот дирижабля	Керував дирижаблем
Льодопиляк	Випилювали лід для холодильників
Бурлака	Тягнули великі кораблі по мілководдю
Ліхтарник	Запалював або тушив ліхтарі
Сажотрус	Чистив труби у камінах і печах
Друкарка	Друкувала тексти на друкарській машинці
Кочегар	Накидав вугілля у котел під час руху паровоза
Візниця	Керував конем на екіпажах
Лакей	Помічник по домашнім справам
Геолог	Дослідники надр землі
Листоноша	Розносить кореспонденцію по домівкам
Каменяр	Витесує каміння для будівництва
Водовоз	Возить бочку питної води
Виночерпій	Наливав вино вельможам і коштував його, щоб перевірити що воно не отруйне

Одна правильна відповідь – 1 бал макс. 15 балів

ЛОКАЦІЯ ІІ «Крокодил»

Учасник команди витягує аркуш із назвою професії і рухами і мімікою показує, команда має відгадати. Одна правильна відповідь – 1 бал макс. 10 балів.

1. Лікар; 2. Електрик; 3. Клоун; 4. Сантехнік; 5. Вчитель; 6. Водій;
7. Продавець; 8. Співак; 9. Балерина; 10. Прибиральниця.

ЛОКАЦІЯ ІІІ «Нові горизонти»

Сучасний світ так швидко змінюється, що популярні колись професії тьмяніють на фоні нових. Поява інших реалій життя — новітні винаходи,

космічні досягнення, наукові відкриття — зумовила необхідність нових професіоналів у найрізноманітніших сферах. Команда отримує перелік професій майбутнього, треба описати зміст професії.

Назва професії	Опис професії(що робить)
Мерчейдайзер	Товарознавець, відповідає за викладку товару на прилавки
Психолог	Спеціаліст, який займається вивченням проявів, способів і форм організаційних психічних явищ особистості в різних сферах людської діяльності з метою надання психологічної допомоги, підтримки і супроводу.
Маркетолог	Фахівець по руху товарів і послуг. Людина, яка знає смаки і побажання аудиторії і вміє запропонувати саме те, що потребують потенційні покупці.
Логіст	Фахівець, в обов'язки якого входить доставка товару та розробка оптимальної схеми поставки.
Сіті-фермер	Сіті-фермер .З кожним роком місця на планеті стає все менше. Ущільнення житлових умов, збільшення населення міст призводять до виникнення вертикальних ферм. Це екологічні конструкції, завдяки яким можна вирощувати рослини та розводити тварину межах міста: на дахах та в приміщеннях хмарочосів. Перша вертикальна сіті-ферма з'явилася 2012 року в Сингапурі. Нині такі ферми будуються в США, Китаї, ОАЕ.
Персональний бренд-менеджер	Персональний бренд-менеджер Відомі та успішні особистості надто зайняті, аби

	годинами сидіти у соцмережах. Саме вони і користуватимуться послугами персональних бренд-менеджерів. А ті формувати муть позитивний імідж своїх клієнтів, зокрема, в інтернеті. Бажаєш стати фахівцем у такій справі? Тоді тобі знадобляться знання у сфері журналістики, PR-менеджменту та реклами.
Інженер з кліматології	Інженер з кліматології Екологів же давно б'ють на сполох: наша планета на порозі екологічної катастрофи. Саме тому з кожним роком росте потреба у фахівцях, які зможуть зупинити або попередити негативні наслідки зміни клімату, адже вони всюди! Варто подивитися фільм Яна Артюса-Бертрана «Дім» (2009), аби переконатися, як сильно людська діяльність впливає на клімат і екологію Землі. Без сумніву, інженер з кліматології — професія майбутнього.
Проектувальник особистої безпеки	Проектувальник особистої безпеки У майбутньому з'явиться фахівець, який складатиме проект життя людини, враховуючи можливість різноманітних ризиків: генетичних розладів, ймовірних захворювань, аварій та навіть нападу злочинців. При цьому спеціаліст враховуватиме характер, захоплення та діяльність клієнта.
Дизайнер віртуальних світів	Дизайнер віртуальних світів Кількість охочих подорожувати віртуальними світами з кожним роком зростає. У майбутньому це будуть не тільки геймери, а всі, хто мріє потрапити на інший кінець Землі, але не може бути там

	особисто. Дизайнер віртуальних світів має володіти навичками художника та програміста, а також розуміти потреби віртуальних туристів. Цю професію вже можна здобути в Україні
Тренер з майнд - фітнесу	Тренер з майнд-фітнесу Читати зі швидкістю Супермена стане можливо завдяки тренеру з майнд-фітнесу. Слово «mind» у перекладі з англійської означає «розум». Тренер із майнд-фітнесу займатиметься розвитком уваги, пам'яті, логіки, швидкості читання та лічби клієнта. За прогнозами аналітиків, професія фітнес-тренера для розуму з'явиться вже в 2020-му.
Менеджер космотуризму	Менеджер космотуризму Якщо космічний туризм стане звичним явищем, навряд чи хтось зможе самотійно організувати тур і покинути Землю «дикуном». Ось тут і прийде на допомогу менеджер космотуризму — фахівець, що складатиме програми космічних екскурсій, відвідання орбітальних комплексів та місячних баз.
Проектувальник роботів	Проектувальник роботів Звісно, ти чув про розумні будинки та роботів-офіціантів. У сучасному світі без роботів — нікуди. Не дивно, що вже сьогодні потрібні професіонали, які міють їх створювати. А надто фахівці, які працюють у побутовому напрямку і зможуть створити, наприклад, робота-прибиральника, робота-садівника чи робота, що вигулюватиме собак
Дизайнер емоцій	Дизайнер емоцій Шалену популярність пророкую

	ть і дизайнеру емоцій. Ця людина має бути обізнана в психології, фізіології та соціології, аби передбачити, як споживачі сприймуть певний товар підприємства або наповнення сайту. Завдання дизайнера емоцій — знаходитиме то впливу на цільову аудиторію через органи відчуття і провокувати людей на певні емоції та дії, вигідні для роботодавця
Системний інженер інтелектуальних енергомереж	Фахівець, який займається проектуванням і моделюванням «розумних мереж» мікрогенераційних мереж
Інженер 3D-друку	Фахівець, який займається створенням і налагодженням пристроїв, здатних створювати об'ємні моделі за допомогою 3D принтерів.

=	=	=	=	=	1.	Б	І	Б	Л	І	О	Т	Е	К	А	Р	=	=	=
=	=	=	=	=	=	2.	П	І	Л	О	Т	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	=	3.	Р	О	Б	О	Т	О	Т	Е	Х	Н	І	К
=	=	=	=	=	4.	І	Н	Ж	Е	Н	Е	Р	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	5.	Т	А	К	С	И	С	Т	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	=	6.	З	В	У	К	О	Р	Е	Ж	И	С	Е	Р
=	=	=	=	7.	П	Е	К	А	Р	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	8.	В	О	Д	І	Й	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	9.	С	В	Я	Ш	Е	Н	И	К	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	10.	М	О	Р	Я	К	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	11.	А	Й	Т	І	Ш	Н	І	К	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	12.	С	Т	О	М	А	Т	О	Л	О	Г	=	=	=	=
=	=	=	=	13.	Ю	Р	И	С	Т	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
14.	М	А	Ш	И	Н	І	С	Т	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	15	Л	І	К	А	Р	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=

1. Допомагає знайти необхідну книгу
2. Керує літаками
3. Створює машини для допомоги людям
4. Проектує складні будівлі, магістралі
5. Доставляє в будь-яку точку по потребі
6. Надає фільмам звукове оформлення
7. Забезпечує людей хлібом
8. Керує автотранспортом
9. Формує духовність людини
10. Підкорює моря і океани
11. Дбає щоб всі комп'ютерні системи працювали добре
12. Забезпечує голлівудську посмішку
13. Захищає наші права
14. Відповідає за рух поїзда

15. Дбає про фізичне здоров'я людей.

ФІНІШ. Підведення підсумків. Нагородження учасників гри. Спільне фото.

Ведучий. Народна мудрість каже: щасливий той, хто радісно йде на роботу і з радістю повертається додому. Але, щоб радісно було йти на роботу, треба одержувати від неї задоволення, а це залежить від вдало обраної професії. Вибір професії — це справа не одного дня. Сьогодні ми зробили початок, а вдалий вибір залежить від вас. Звичайно, всі галузі й професії ми сьогодні не згадали. Наша гра завершилася, ми підраховали ваші результати, отож Команда «сині» - ____ балів, Команда «зелені» -- ____ Команда «жовті» - _____, команда «Білі» - _____, команда «червоні»- ____ Наш переможець команда _____ Вітаємо переможця і всіх учасників гри!!!

Додаток 1 (5 шт.)

Назва професії	Зміст(щоробить) професіонал
Щуролов	
Пілот дирижабля	
Льодопиляк	
Бурлака	
Ліхтарник	
Сажотрус	
Машиністка	
Кочегар	
Візниця	
Лакей	
Геолог	
Листоноша	
Каменяр	
Водовоз	
Виночерпій	

Додаток 2 для «Крокодила»

Лікар,електрик,клоун,сантехник,вчитель,водій,продавець,співак,балерина,
прибиральниця

Додаток 3

Назва професії	Опис професії (щоробить)
Мерчейдайзер	
Психолог	
Маркетолог	
Логістик	
Сіті-фермер	
Персональний бренд-менеджер	
Інженер з кліматології	
Проектувальник особистої безпеки	
Дизайнер емоцій	
Тренер з майнд - фітнесу	
Менеджер космотуризму	
Проектувальник роботів	
Дизайнер віртуальних світів	
Системний інженер інтелектуальних енергомереж	
Інженер 3D-друку	

Додаток 4

Швачка, прибиральниця, водій, тесляр, закрійник, продавець, офіціант, повар, кондитер, молодіжний працівник, вчитель риторики, листоноша, пілот, косметолог, журналіст, музикознавець, мікробіолог, селекціонер, агент страховий, коуч, тренер, коваль ручного кування, фахівець з локальних система енергопостачання; розробник систем енергоспоживання; системний інженер інтелектуальних енергомереж; проектувальник інтерфейсів безпілотної авіації; інженер роботизованих систем; проектувальник

нанотехнологічних матеріалів; системний гірничий інженер; дизайнер інтерфейсів, CEO-спеціаліст, розробник мобільних додатків, дитячий психолог, клінічний психолог, когнітивний психолог, персональний бренд-менеджер, проєктувальник робіт, дизайнер віртуальних світів. Проєктувальник розумних будинків, ІТ-генетик, учитель, шкільний дієтолог, інженер 3D-друку, діловод, бухгалтер, секретар, таргетолог, помічник у крипто валютну команду, ARменеджер, інженер SMM, відеомонтажер, фоторетушер, менеджер по роботі з маркетплейсами, Digital-маркетолог, гувернантка, менеджер інтернет-магазину, оператор чату, оператор колл-центра, стрімер, блогер, модель, копірайтер, диспетчер-логіст, 3D-аніматор, графічний дизайнер, ілюстратор, Веб-розробник, бренд-менеджер.

Додаток 5

Веселий кросворд

=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	1.												=	=	=
=	=	=	=	=	=	2.							=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	=	3.												
=	=	=	=	=	4.								=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	5.								=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	=	6.												
=	=	=	=	7.							=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	8.							=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	9.									=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	10.							=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	11.									=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	12.											=	=	=	=
=	=	=	=	13.							=	=	=	=	=	=	=	=	=
14.										=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
=	=	=	=	=	=	15							=	=	=	=	=	=	=

МАРШРУТНИЙ ЛИСТ, КОМАНДА «ЖОВТІ»

підпис	Назвалокації	час	бали
	ЛОКАЦІЯ VI «Назад в майбутнє»		
	ЛОКАЦІЯ V «ВЕСЕЛИЙ Кросворд»		
	ЛОКАЦІЯ I. «Подорож в минуле»		
	ЛОКАЦІЯ II. «Крокодил»		
	ЛОКАЦІЯ III. «Нові горизонти»		
	ФІНІШ, Всього		

МАРШРУТНИЙ ЛИСТ, КОМАНДА «ЧЕРВОНІ»

підпис	Назвалокації	час	бали
	ЛОКАЦІЯ V «ВЕСЕЛИЙ Кросворд»		
	ЛОКАЦІЯ I. «Подорож в минуле»		
	ЛОКАЦІЯ II. «Крокодил»		
	ЛОКАЦІЯ III. «Нові горизонти»		
	ЛОКАЦІЯ VI «Назад в майбутнє»		
	ФІНІШ, Всього		